

2012
12.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

BÓCZ ENDRE: A „megalapozottság” és a nyomozás

FÁZSI LÁSZLÓ – STÁL JÓZSEF: A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségének kérdéséről a büntetőbíró szemszögéből

NÁNÁSI ILLÉS: A szabálysértési törvények kapcsolata más törvényekkel egy bírósági eljáráson keresztül

KIS LÁSZLÓ: A titkos adatgyűjtés eredményének bizonyítékként történő felhasználásáról

TAKÁCS VERONIKA: A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre

KISS ZSUZSANNA RÁHEL: A titkos felderítés Ausztriában

60.
évfolyam

TARTALOM 2012/12.

- BÓCZ ENDRE** A „megalapozottság” és a nyomozás (5–30)
- FÁZSI LÁSZLÓ – STÁL JÓZSEF** A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségének kérdéséről a büntetőbíró szemszögéből (31–49)
- NÁNÁSI ILLÉS** A szabálysértési törvények kapcsolata más törvényekkel egy bírósági eljáráson keresztül (50–69)
- KIS LÁSZLÓ** A titkos adatgyűjtés eredményének bizonyítékként történő felhasználásáról (70–92)
- TAKÁCS VERONIKA** A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre (93–118)
- KISS ZSUZSANNA RÁHEL** A titkos felderítés Ausztriában (119–131)
- **HÍRES BŰNÜGYEK,
TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK**
- VARGA PÉTER** A kábítószer-előállító laborok veszélyei – esetleírás (132–140)
- **KÖNYVISMERTETÉS**
- Korinek László: Kriminológia I–II. (141–145)
- **EURÓPAI UNIÓ**
- A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén (146–149)
- A Belügyi Tudományos Tanács
és a Belügyi Szemle által kiírt pályázat eredménye
(150–151)

SZERZŐK 2012/12.

DR. BÓCZ ENDRE nyugállományú fővárosi főügyész

DR. FÁZSI LÁSZLÓ PhD tanácselnök,
Nyíregyházi Törvényszék

DR. GEDEON VALÉRIA PhD-hallgató,
ELTE AJK Kriminológiai Tanszék

DR. KIS LÁSZLÓ bírósági titkár,
Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság

DR. KISS ZSUZSANNA RÁHEL Kálóczy, Bagi és Wittner Ügyvédi Iroda

DR. NÁNÁSI ILLÉS bírósági titkár,
Szegedi Törvényszék

DR. STÁL JÓZSEF bíró,
Nyíregyházi Városi Bíróság

DR. SZABÓ ADRIENN tanácsos, Európai Együtműködési Főosztály,
osztályvezető, BM EU Együtműködési Főosztály

DR. TAKÁCS VERONIKA ügyvédjelölt,
Botta & Vámosi-Nagy Ügyvédi Iroda

VARGA PÉTER r. őrnagy, BRFK Szervezett Bűnözés Elleni
Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Szolgálat
vezetője

Bócz, Endre

“Well-foundedness” and investigation [5–30]

Providing a thorough analysis of Hungarian criminal procedure law, the author investigates the precise meaning and content of the requirement for the suspicion to be “well-founded”.

Fázi, László – Stál, József

Indicting without an investigation? A judicial perspective [31–49]

Citing domestic and international case law and examples, the authors explore the question of how defendants’ rights could be protected if investigations were omitted in cases where a well-founded indictment could be submitted based merely on the reporting of a crime.

Nánási, Illés

The place of offences in the legal system: A case study [50–69]

The author provides an overview of how offences are positioned and interpreted in criminal and civil judicial practice under a new legislative scheme in Hungary.

Kis, László

Using information recovered during covert operations as evidence [70–92]

The author provides an overview of how information retrieved during covert operations can be used as evidence in criminal procedures, in the light of recent legislative changes in Hungary.

Takács, Veronika

Investigating corruption: The role of secret operations [93–118]

Following an analysis of how the Hungarian criminal code regulates corruption, the author provides an overview of the importance and implementation of secret investigative measures.

Kiss, Zsuzsanna Ráchel

Secret investigation in Austria [119–131]

The author provides a thorough overview of the rules of secret criminal investigation under the Austrian Code of Criminal Procedure.

Varga, Péter

Drug labs: A case study [132–140]

Following up on a specific case, the author provides an overview of the challenges the appearance of new drug-producing laboratories pose for law enforcement in Hungary.

BÓCZ ENDRE

A „megalapozottság” és a nyomozás

A „gyanú” a büntetőeljárás jog – és a kriminalisztika – fontos kategóriája; ez (és a hozzá hasonló értelmű kifejezések) minősítő jelzővel ellátott változatai¹ gyakran használatosak mind az elméleti munkákban, mind a gyakorlatban. Fél évszázada, 1962-ben élénk vita indult a magyar jogi szakirodalomban az „*alapos gyanú*” mibenlétéről.² Számos jel szerint azonban e szókapcsolatoknak a tárgyi jelentése még ma is elméleti tisztázásra szorul; ezt szeretném előmozdítani, s egyúttal – azóta szerzett ismereteim és tapasztalataim birtokában – néhány korábbi tévedésemet is korrigálni.

A gyanú

A „*gyanakvás*” egy intellektuális, emocionális és akarati elemekből összetett komplex pszichológiai diszpozíció; valamely jelenségben valamilyen ártó tendencia – többnyire ellenséges törekvés – megnyilvánulását látni. A „*gyanú*” egy konkrét jelenségre vonatkoztatott *gyanakvás*.

Tulajdonságaik rendszere alapján az emberi megismerés a tárgyi – természeti és társadalmi – környezet számtalan jelenségét különböztette meg; azonosította őket, feltárta a kölcsönhatásaikban érvényesülő szabályszerűségeket és

¹ Például „*egyszerű*” és „*alapos gyanú*”, vagy az 1998. évi XIX. törvényben (a továbbiakban: Be.) „*megalapozottan feltehető*”, „*megalapozottan következtetni lehet arra, hogy...*”, „*megalapozottan gyanúsítható*”, „*megalapozott gyanú(ja) terhel*”, „*alaposan tartani lehet attól, hogy...*”. Közülük kiemelkedő a „*bűncselekmény nyomatékos gyanúja*” kifejezés. Ezt ugyanis a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Bvp.) 1. § (1) bekezdése minden bünvádi ügyben a „bírói eljárás” indításának előfeltételéül támasztotta. „Bírói eljárás” volt a (bírói) *vizsgálat* is, és a vádemelés nyomán induló eljárási szakasz is, a nyomozás viszont nem volt az. Magáról a „nyomatékos gyanúról” Angyal Pál annyit mond: „[e]z több, mint a nyomozáshoz elégséges egyszerű gyanú, de kevesebb, mint az elítéléshez megkívánható bizonyosság”. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve, I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1915, 300. o.

² Lásd Bodor Endre: A gyanúsítottal szembeni eljárás szabályai terhelté nyilvánítás előtt. Rendőrségi Szemle, 1962/7.; Miklós Lajos: Enyhített-e a terhelté nyilvánítás terhein az új büntető eljárás? Rendőrségi Szemle, 1962/9.; Bócz Endre: Gondolatok az alapos gyanú fogalmáról: hozzászólás. Rendőrségi Szemle, 1962/11.; Balog János: Bizonyítottság a nyomozásban. Jogtudományi Közöny, 1966/5.; Bócz Endre: Bizonyítottság a nyomozásban. Jogtudományi Közöny, 1966/10. A problematikát részletesen tárgyalja a következő monográfia: Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968, 27. és köv. o.

ezeket az ismereteket felhalmozta. Napjainkban ez az ismeretanyag elvileg rendkívül széles körű lehetőséget ad arra, hogy a tevékenykedő ember tárgyi környezete tetszőlegesen meghatározott részének pillanatnyi állapotát és az abban végbemenő folyamatokat elemezze, a természeti és társadalmi folyamatokra jellemző szabályszerűségeknek az ismerete pedig lehetővé teszi a situációban rejlő lehetőségek felmérését. Ennek révén a különféle, egyidejűleg létező és egymással versengő lehetőségek megvalósulási esélyei is prognosztizálhatók. Erre az élet és az emberi tevékenység különféle területein egyaránt mód nyílik, és bár eltérő mértékben, de így vagy úgy érvényesül is. Mindez racionális lehetőséget nyújt arra, hogy egy történés már megvalósult elemeinek ismeretében a folyamat *további* menetében *várható* események változatait számításba vegyük, megvalósulási esélyeiket – azaz *valószínűségüket* – külön-külön felmérjük, egymáshoz viszonyítsuk, s így elgondolást dolgozzunk ki arra vonatkozóan, hogy az adott helyzetben milyen további fejleményekre számíthatunk. Ez az eljárás alkalmazható akkor is, ha a tanulmányozott eseménysornak, történésnek, folyamatnak a „következő” szakasza a *valós* időben ténylegesen már lezajlott, azaz már „múlt” – csak még ismeretlen.

A „gyanú” a megismerési folyamatnak a gyanakvás talaján keletkező lehetséges terméke.

Azt szokás *gyanakvónak* („gyanakvó természetűnek”) tekinteni, aki általánosságban, minden jelenség mögött ártó szándékot sejt, ám valakiről – egy *szubjektumról* – akkor is mondjuk, hogy gyanakszik, ha konkrét „gyanút” táplál, vagyis ha egy meghatározott eseménysornak a számára még ismeretlen, és ezért csak várhatónak gondolt és valószínűnek tartott – bár esetleg valójában már létező – következményeit valamilyen szempontból baljósnak, kedvezőtlennek véli. A gyanú gyakorlati megjelenési formája a tárgyról alkotott pszichikus képmásban meghatározó összetevőként egy olyan gondolati képződmény, amelyben összegeződik az, hogy az értékelést végző szubjektum a tárgyra vonatkozó ismereteit megbízható ítélet alkotásához nem tartja ugyan elegendőnek, de jelentősnek véli azt az esélyt, hogy a várható további ismeretek következtében a kérdéses – tanulmányozott – jelenség negatív értékelést kap. Ennek a gondolati képződménynek a létrejöttében logikai műveletek egész sora vehet részt, és logikai formáját tekintve lehet akár feltételezés, akár következtetés.³

³ Vö. Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Tankönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 311. o.; Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001, 350. o.; Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004, 380. o. Ebben a 19.2.2. jelzésű alfejezet szerzője ugyan Fenyvesi Csaba, de a korábbi, Tremmel Flórián által írt tankönyv 19.2.2. alfejezetének szövegét ismétli.

A „gyanú” ilyen értelemben az emberi megismerő tevékenység bizonyos esetekben természetesnek tekinthető sajátos közbenső stádiuma, amely a hiányzó ismeretek megszerzésével a *megbizonyosodás* következtében *tudássá* alakul.

A „bűncselekmény gyanúja”

Egy történéis jogalkalmazási célú megismerése esetén az értelmezési keret az, hogy a folyamat dinamikus összetevője – vagyis az összefüggésrendszerben a „független változó” – egy meghatározott emberi ténykedés, az értékelésnél mértékadó értékskála pedig, amelyhez ezt viszonyítjuk, a büntetőjogi norma-rendszer.

Az anyagi büntetőjog tudománya kidolgozta a bűncselekmény normatív fogalmát, ám a való életben a hatásának nem absztrakciókkal kell foglalkoznia. A konkrét bűncselekmény mindig több mozzanattól álló olyan esemény, amelyben a domináns elem egy akaratlagos emberi magatartás, és amely, mint történések okozatosan összefüggő sora, a tárgyi – közelebről a társadalmi – környezetben érzékelhető változásokat idézett elő.

A bűncselekmény mindig és szükségképpen emberi *cselekvés*⁴ útján valósul meg; „*cselekmény*”-ről annyiban beszélünk, amennyiben a végrehajtott cselekvést (vagy annak bizonyos szakaszát) valamely releváns magatartás-szabályozó norma-rendszerhez viszonyítjuk, és a norma elvontan megfogalmazott ismérveit keressük benne. Így lesz abból a *cselekvésből*, hogy *A* beledőfi a kést *B*-be, a szúrás irányától, erejétől, a kés méretétől, a következményektől stb. függően *testi sértési* vagy *emberölési cselekmény*.⁵ Tudjuk azonban, hogy az anyagi büntetőjogban a „bűncselekmény” fogalma az egyedüli tettes cselekményét modellezi; a felbujtói és bűnsegédi, továbbá az előkészületi magatartás – tettesi cselekmény nélkül – különös részbeni szabályozás híján nem „tényállásszerű”. Amikor tehát büntetőeljárás jogi és kriminalisztikai értelemben beszélünk a bűncselekmény gyanújáról, a bűncselekmény anyagi jogi fogalma túlságosan szűk, helyesebb lenne, ha az eljárási törvény a „*büntetendő cselekmény*” kifejezést használná. Ebbe ugyanis beleértendők azok a ma-

⁴ A „magatartás” – a büntetőjogi dogmatika szerint – vagy tevékenység, vagy mulasztás; de a mulasztás nem tétlenséget, hanem a kötelességszerű cselekvés elmulasztását, s helyette más tevékenység végzését jelenti.

⁵ Lásd ezt részletesebben Bócz Endre: A „cselekmény” fogalmáról. Jogtudományi Közlöny, 1978/6., 341. és köv. o.

gatartásformák is, amelyeket, ha bűncselekményhez (tettesi cselekményhez) kapcsolódnak, az általános rész előírásai büntetendővé nyilvánítanak.

A további fejtegetésekben tehát az eljárási törvény szóhasználatát követem ugyan, de a szövegben a „*törvényi tényállás*” kifejezés mindig úgy értendő, hogy felöleli – az általános törvényi tényállásba tartozó elemeken túl – a különös részből meríthető elemek *mellett* – az általános előírások értelmében büntetendő esetleges előkészületi és bűnrészesi magatartás fogalmi összetevőit is.

A bűnelkövető többnyire igyekszik úgy végrehajtani a tettet, hogy azt minél később fedezzék fel. A hatóság általában nem közvetlenül, és nem is magának a történésnek a menetéről (vagyis a kérdéses cselekvés lefolyásáról), hanem csak az előidézett változásokról, s esetleg a történésnek olyan sajátosságairól értesül, amelyeket ezekből (a kriminalisztikai értelemben vett nyomokból és anyagmaradványokból) lehetett kiolvasni.

Ha egy már lezajlott történés a megismerő szubjektum tudatában a történetről 1. a közvetlen érzékelés révén szerezhető *ismeretek*; 2. továbbá a közvetlenül meg nem ismerhető összetevőkről a természeti törvényszerűségek, köznap tapasztalatok, közismeretek stb. hatásaként interpolált *feltételezések* alapján olyan komplex értékítéletet hordozó gondolati képződményben tükröződik, amelynek további elemei olyan valószínűségi ítéletek; hogy 3. a tényekre vonatkozó elképzelés egésze *valószínűleg igaz*; és 4. a tények jogellenességére vonatkozó *jogértelmezés* (logikai következtetés) *valószínűleg helyes*, bűncselekmény gyanújáról beszélhetünk.

Bűncselekmény elkövetésére nem csak hatóság vagy hivatalos, hanem magánszemély is gyanakodhat⁶, hiszen annak, hogy az adott észleletekből a megfelelő gondolati képződmény kialakuljon, az egyetlen előfeltétele a gondolkodásra való készség és képesség.

Természetesen nem mindegy, hogy a gyanú kiben ébred. Egy gyanakvó magánszemély – ha az anyagi büntetőjog nem ír elő feljelentési kötelezettséget – azt tesz, amit jónak lát; tovább tájékozódik, napirendre tér az eset felett, vagy ismereteit (gyanúját) közli a hatósággal, feljelentést vagy bejelentést tesz. A tapasztalatok szerint a bűncselekmények – vagy gyanús történések – többségét magánszemélyek észlelik, és közülük azok hozzák a hatóságok tudomására, akik úgy érzik: sérelmet szenvedtek.

⁶ A „bűncselekmény” szó jelentése itt és a továbbiakban *közvéderre üldözendő* bűncselekményekre korlátozódik.

Büntetőeljárás jogi szempontból döntő jelentősége annak van, hogy az ügyészségben, illetve nyomozó hatóságban ébred-e bűncselekmény gyanúja. A hatóságok és a hivatalos személyek az eljárásuk során szerzett olyan ismereteiket, amelyek bűncselekmény elkövetésére vonatkoznak – azaz bennük bűncselekmény gyanúját keltik –, kötelesek az ügyészség vagy a nyomozó hatóság tudomására hozni.

A bűncselekményre vonatkozó hatósági gyanú feltételei

Az az elterjedt, megszokott vélekedés, hogy a „hatóság” támasztja a gyanút, tévedés. A hatóság szervezet, amelynek nincsen pszichikuma, nem képes tehát gondolkodni és gondolati képződményeket létrehozni. Adattárai vannak, és ezekben hasznosítható (visszakereshető) ismeretek állnak rendelkezésére, de ezeket visszakeresniük, logikai műveletekbe bevonniuk – gondolkodniuk – az alkalmazottainak kell. A hatóságnak „saját” véleménye sincsen; ami a „hatóság véleménye” (gyanúja, meggyőződése, döntése) gyanánt jelenik meg, az ténylegesen annak a személynek a véleménye, gyanúja vagy döntése, aki a szervezeti rend szerint a hatóság nevében jogosult a maga véleményét stb. a szervezet álláspontjaként feltüntetni. Ez a hierarchikus szervezeten belül – mint a nyomozó hatóságok és az ügyészség – rendszerint az illetékes vezető. A szervezeti és működési rend folytán – szerencsés esetben – az alkalmazottak jobb teljesítményre képesek együtt, mint külön-külön.

A bűncselekményt hordozó történésnek, mint eseménysorozatnak különböző, időben egymástól nem egyszer távoli összetevői hordozzák azokat a komponenseket, amelyeket a büntetőjogi dogmatika a *különös törvényi tényállás* úgynevezett *tárgyi oldalára* sorol (például az elkövetési magatartást és az eredményt). Az *elkövetési magatartásnak* megfelelő cselekvés önmagában rendszerint belesimul a hétköznapi élet megszokott eseményeinek tömegébe, nem kelt különösebb feltűnést, sőt sokszor a tényleges minősége nem is ismerhető nyomban fel. Csak utólag derül ki például, hogy az elkövető a kölcsön ürügyén megszerzett pénzt valójában ajándéknak tekintette, nem tudná, de nem is akarja visszafizetni. Ezért sokszor még a bűncselekmény áldozata is késve, csak akkor döbben rá, hogy bűncselekményt követtek el a sérelmére, amikor a különálló és önmagukban ártalmatlannak látszó jelenségek valódi összefüggései tudatosulnak benne. Az utólagos felismerés nyomán azonban távolról sem biztos, hogy a történés valamennyi összetevője a maga valódi minőségében megjelenik az emlékezetben.

A kriminalisztikai kísérletek és gyakorlati tapasztalatok egyaránt igazolják azt is, hogy a váratlan, érzelmileg felkavaró és/vagy gyors lefutású események tudati képe akkor is rendszerint hézagos és pontatlan, ha valaki úgy lesz akaratlan résztvevője vagy nézője a szeme láttára lejátszódó eseménynek, hogy tudja: bűncselekmény tanújává válik. Beszámolója még akkor is szükségképpen hiányos lesz, ha maradéktalanul és a lehető legtökéletesebben megfogalmazva hozza mindazt a hatóság tudomására, amit észlelt.

Idetartozik az emberi tudat működésének az a közismert jellegzetessége is, hogy az (önmagukban esetleg megmagyarázhatatlannak tűnő) érzékeket „értelmezi”, azaz a történés (ténylegesen nem érzékelt, s ezért „hiányzó”) összetevőit az észleléskor – vagyis az érzet észleletté transzformálásakor – „öntudatlanul” pótolja a hasonló történésekre vonatkozó tapasztalatok vagy származékos ismeretek alapján, és így rögzíti az emlékezetben.⁷

Az is tudni való, hogy a bűncselekményt hordozó történés első mozzanata nem a „külső cselekvés” megkezdése; azt időben feltétlenül megelőzik az úgynevezett „belső” történések: a bűnre vivő szükséglet jelentkezése, motívumként való tudatosulása, a „motívumok (úgynevezett) harca” és a bűnös elhatározás. Úgyszintén szerves része ennek a történéseknek az a ténykedés is, amelyet az elkövető a bűncselekmény jogdogmatikai értelemben vett befejezése – sőt, „bevégezése”⁸ – után a nyomok eltüntetése, a felderítés és leleplezés megghiúsítása, a szerzett előny kiaknázása vagy zsákmány felhasználása, illetve az okozott sérelem jóvátétele, stb. érdekében fejt ki. Mindezek a cselekmény megítélésénél is lényegesebbek lehetnek, de a tett szemtanúi számára nem – vagy legalábbis: nem feltétlenül – ismerhetők fel, így ők a bűncselekményt hordozó történésről teljes, mindenre kiterjedő beszámolót nem is adhatnak.

Gyakori, hogy a kívülállók csak a bűncselekmény által létrehozott helyzettel találkoznak, például megtalálják a megölt áldozat tetemét, a betöréses lopás során feldúlt lakást, vagy a szétvert gépkocsi maradványait, stb. Ezekben az esetekben többnyire a laikus is felismeri, hogy bűncselekmény történt,

⁷ Ez a memória zavaraihoz is vezethet, mert a *szubjektum* maga is azt hiszi, hogy a kérdéses mozzanatot, eseményt érzékelte, írja Romasz Árpád. In: Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II.* BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, II. kötet, 803. o. Jacob W. Ehrlich Jerome Frankot, az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának egykori tekintélyes és tudós bíróját idézve írta: „[h]a egy tanú azt mondja »láttam«, vagy »hallottam«, ezt ténylegesen úgy érti: »úgy hiszem, láttam«, vagy »gondolom, hallottam«”. Lásd Jacob W. Ehrlich: *The Lost Art of Cross-examination – or Perjury Anyone?* G. P. Putnam’s Sons, New York, 1970, p. 55.

⁸ A bűncselekmény elkövetésének „befejezése” és „bevégezése” közötti különbségre lásd Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része. Bővített, átdolgozott kiadás.* Korona Kiadó, Budapest, 2004, 269., 284–285. o.

és a hatóság a történetekre vonatkozó elgondolásait a helyszínen található nyomok alapján alakíthatja ki – ám a lezajlott történés részleteire vonatkozó ismeretek ilyenkor is hiányosak és hézagosak lesznek. A helyszíni nyomokból ritkán derül ki közvetlenül a tettes személyazonossága is – nem is beszélve az esetleges többi elkövetőről. Az elkövetés ideje is sokszor csak közvetve – és hozzávetőleges pontossággal – állapítható meg.⁹

A nyomozó hatóságnak a bűncselekményről mint lezajlott történésről származó kezdeti értesülései tehát többnyire szinte szükségképpen csak hiányosak és hézagosak lehetnek. Kivételt talán csak azoknak az eseteknek egy része jelent, amelyekre a kétes vagy szokatlan jelenségek számbavétele és alakulásuk nyomon követése keretében a rendészeti hírszerzés és felderítés figyelt fel, majd céltudatos és szakszerű információgyűjtésbe kezdett és az ennek eredményeként szerzett ismereteit foglalta feljelentésbe.

Aki bűncselekményre gyanakszik, és gyanújával a nyomozó hatósághoz fordul, annak feltétlenül van egy – helyes vagy téves – elképzelése a jogi szabályozásról, s ennek figyelembevételével formál véleményt; az általa ismert vagy feltételezett eseménysorozat elemeit (helyesen vagy tévesen) azonosítja a számításba vett valamelyik bűncselekmény törvényi tényállásának büntetőjogszabályban megkövetelt konstitutív elemeivel. A törvény szerint a feljelentés elintézése a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség dolga, s ebben már nem az adatforrás – a feljelentő, avagy bejelentő – véleménye a meghatározó.

A hatósági döntéshozóknak – bár ezt a törvény nem írja kifejezetten elő – a kapott adatokat, tényállításokat tárgyilagosan kell megítélnie. Az adatközlő (feljelentőt, bejelentőt) tanúskodásra képes személynek kell vélelmeznie és potenciális bizonyítékforrásként kell számításba vennie, még akkor is, ha nem közvetlenül szerzett tényismeretét, hanem csak származékos tudomását jelentette fel. Létezónak kell feltételeznie a feljelentésben közölt egyéb adatforrásokat is. Nem köteles azonban semmilyen ismeretet névértékben elfogadni, hanem minden kapott értesülést¹⁰ jogosult és köteles külön-külön önmagában is a kriminalisztika tanításainak megfelelően megvizsgálni, rendszerezni, összevetni a köztudomású tényekkel és a saját hivatalos ismereteivel, továbbá értékelni.¹¹ Az

⁹ „A szemlén általában még nem dönthető el, hogy az észlelt jelenségek közül melyek lesznek relevánsak a későbbi bizonyítás szempontjából. Éppen ezért arra kell törekedni, hogy minden elváltozás, jelenség, nyom, anyagmaradvány rögzítésre kerüljön” – írja Bartha Endre. In: Bócz Endre (szerk.): i. m. I. kötet, 260. o.

¹⁰ A kriminalisztikai szaknyelvben a „tényre vonatkozó ismeret:” – adat. Lásd Uo. I. kötet, 92. o.

¹¹ Az adatokkal végzett munkára – adatok vizsgálata, bírálata, rendezése és értékelésére lásd Balláné dr. Füzster Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába. Harmadik, javított, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 63. és köv. o.

adatokat egymással összevetve is köteles vizsgálni és értékelni, s ennek eredményként kell saját véleményét alkotnia arról, hogy a kapott értesülés tárgyát alkotó állítólagos tények igaz voltának van-e – akár csak elméleti – esélye, s hogy igaz voltak esetére helyes-e a jogi értékítélet.

A jogalkotó az egyes bűncselekmények meghatározásaiban a fogalmi elemeket nagyrészt úgynevezett *leíró* („deskriptív”) elemekkel jellemzi. Ezek a törvényi tényállásban értékelésmentesen leírt tények, amelyeket csak fel kell ismerni, s amelyek valós vagy valótlan voltáról az eljárás során ténybizonyítás útján lehet véleményt alkotni. Ezeknek a tényelemeknek mint a gyanú forrásainak megléte csak valószínűségi értékelést igényel. A nyomozó hatóság a nyomozástól csak akkor zárkozhat el azzal, hogy nem táplálhatja bűncselekmény gyanúját, ha a leíró tényállási elemet megjelenítő állítólagos tény létezése kizárható, mert az például természeti törvényekkel, köztudomású vagy a nyomozó hatóság által hivatalosan ismert tényekkel lenne ellentétes. Ha azonban valószínűtlennek tűnik ugyan, de elvileg akár igaz is lehet, csak a lehetséges bizonyítékok vizsgálata után szabad felőle dönteni.¹²

A bűncselekmények definícióiban úgynevezett „*normatív*” tényállási elemek is előfordulnak. Ezek részben tényállási elemként használt jogi fogalmak; valójában sajátos büntetőjogi jelentőséggel felruházott ténykomplexumok, részben pedig bírói értékelést igénylő körülmények.¹³ Ha a szóba jövő bűncselekmény törvényi tényállásában normatív elem is szerepel, akkor azt kell eldönteni, hogy a vitatott történetben feltüntetett tények kielégítik-e a tényállási elemet meghatározó norma által támasztott követelményeket. Az értékelésnek ez a fajtája nem ténybizonyítás, hanem jogértelmezésben megjelenő *logikai bizonyítás* útján valósul meg, és ha az eredmény negatív – vagyis a kérdéses ténykomplexum nem felel meg a normatív tényállási elem jogi követelményeinek –, akkor a feltételezett történet lehet ugyan igaz, de nem alkalmas annak a bűncselekménynek a megállapítására, aminek az adatforrás vélte.

¹² A feljelentést tehát – mint általában az európai jogi kultúrában – úgynevezett *prima facie* bizonyítéként kell kezelni, amely önmagában is alkalmas *lehet* a kérdéses tény igazolására. Később lesz szó arról, hogy a jobb statisztikai eredményesség látszata érdekében sok rendőri hatóságnál a feljelentéskiegészítést arra használták, hogy a feljelentő tényállításait kétségbe vonva megtagadják a nyomozást arra hivatkozva, hogy a feljelentő nem szavahítható, és ezért nem alapos a bűncselekmény gyanúja.

¹³ Lásd Nagy Ferenc: i. m. 159. o.

A bűncselekményre vonatkozó gyanú fokozatai

A gyanú valószínűségi kategória, s mint ilyen, a minőségen belül az intenzitása eltérő lehet, vagyis fokozható.

Mint láttuk, büntetőeljárás jogi szaknyelvünkben eredetileg a törvény a bűncselekményre vonatkozó „nyomatékos” gyanút emelte ki, és a tudomány ehhez viszonyítva különböztette meg a bűncselekmény „egyszerű” gyanúját, amit – tartalmilag – azonosíthatunk a minősítő jelző nélküli gyanúval. Sokáig magától értődő volt, hogy „*in rem*” bűncselekmény („egyszerű”) gyanúja esetén nyomozást kell indítani, és a nagyobb valószínűséget jelző „nyomatékos” gyanú csak a bíróság által vád alapján folytatandó „*in personam*” eljáráshoz, illetve a személyi szabadságot érintő – és szintén bírói hatáskörbe utalt – kényszerintézkedéshez, a vizsgálati fogság elrendeléséhez szükséges.¹⁴

Az 1951. évi III. törvény¹⁵ 2. § (1) bekezdése – szavaiban – új helyzetet teremtett ugyan, mert előírta, hogy a nyomozást csak az ellen szabad indítani, aki „bűncselekmény *alapos* gyanúja alatt áll”, a jelző mibenlétét azonban sem ez, sem az 1954. évi V. törvény¹⁶ 21. §-a nem magyarázta meg, holott az utóbbi előírta, hogy a nyomozást „bűncselekmény *alapos* gyanúja” esetén indokolt írásbeli határozattal kell elrendelni.¹⁷ Az új követelménynek azonban – az adminisztráció növekedésétől eltekintve – különösebb hatása nem volt. A jelek szerint a törvényhozó maga sem tulajdonított a minőségi jelzőnek súlyt, hiszen nem vesztegetett arra szót, hogy ez milyen új gyakorlati kívánalmakat lenne hivatott sugallni. A büntető perrendtartás nyilvánvaló hiányosságai, az ekkoriban nyilvánosságra kerülő koncepciók perек, a „szocialista törvényesség” megszilárdításának hangoztatása elegendő magyarázatul szolgált.¹⁸

¹⁴ Lásd Bvp. I. § (1) bekezdés II. fordulata és 148. §; továbbá Angyal Pál: i. m. I. kötet, 272., 300., 380. o. A II. kötet 48. oldalán viszont azt írja: a vádirat „[c]sak *alapos gyanúra* támaszkodhatik”. (Kiemelés az eredetiben – B. E.)

¹⁵ A továbbiakban: Bp.

¹⁶ A továbbiakban: Bpn.

¹⁷ Bp. 86. § (1) bekezdés.

¹⁸ A később szóba jövő „előzetes vizsgálat”, illetve „előzetes ellenőrzés” intézménye, amelyek felhasználásával a feljelentések nyomán folytatott adatgyűjtéssel és a gyanú alaposágának hiányára hivatkozva a nyomozás megtagadásával próbálták „lezárni” a statisztikailag eredménytelennek ígérkező ügyeket – mégis arra mutat, hogy az „*alapos*” jelző a gyakorlati szakemberek előtt sem maradt egészen észrevétlen. Elméletileg azonban a jelzővel nem sokat tudtak kezdeni. Abban egyetértés volt, hogy a valószínűségnek – amire a gyanú épül – a mértéke lehet kisebb vagy nagyobb. Az sem volt kétséges, hogy az „*alapos*” jelző a valószínűség magasabb foka iránti törvényhozái igényt kívánja érzékeltetni, de hogy mekkora lenne a küszöbérték, azt soha nem sikerült meghatározni. Uralkodóvá Király Tibor felfogása nyomán az a nézet vált, hogy a gyanú akkor *alapos*, ha a számszerűen kifejezett valószínűség számértéke 0,5>. Vö. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 382. o.

Bő fél évtized múltán azonban a probléma új megvilágításba került.

Az „*alapos*” melléknév mint a bűncselekmény gyanújának minőségi jelzője addigra már gyökeret vert a büntetőeljárás jog frazeológiájában. Most az új jogszabály a feljelentéskiegészítés újonnan bevezetett intézményét¹⁹ és a gyanúközlés aktusát is összekapcsolta az „*alapos gyanú*”-val. Csak azt volt szabad „*terheltté nyilvánítani*”, aki „*alaposan gyanúsítható*” a bűncselekmény elkövetésével. Akire ez nem állt, azt csak „*gyanúsítottként*” volt szabad kezelni, azaz kihallgatni és 72 órára őrizetbe venni.²⁰

A kettősség szembeötlő volt. Mivel a jogalkalmazók egy része abból indult ki, hogy a törvényszerkesztés elfogadott elvekre épülő tudatos tevékenység, annak a rejtélyes „*differentia specificá*”-nak próbáltak a nyomára jutni, amelyet – hitük szerint – a jogalkotó (a jogszabály tervezetét készítő szakemberek) láttak az „*egyszerű gyanú*” és az „*alapos gyanú*” között. Ez a jogi és kriminálisztikai szakirodalomban természetesen vitát váltott ki.²¹

A büntetőeljárás jogi kodifikáció előkészítő munkálatai időben egybeesnek azzal a paradigmaváltással, amelyet leginkább talán *Barna Péter* és *Gödöny József* neve fémjelez. Ennek főbb tételeit – így különösen a büntető igazságszolgáltatás „szűkebb” és „tágabb” felfogását, vagy azt, hogy a ténymegállapítás szemszögéből a nyomozás és a tárgyalás egyenértékű – a rendszerváltozás óta tagadni szokás ugyan, de a hatályos büntetőeljárás kódex hányatott sorsa a napnál világosabban bizonyítja, hogy a jogi gondolkozást, a jogalkalmazói szemléletet a mai napig meghatározóan befolyásolják.

Ma már világos, hogy az akkori vita érdemben nem a gyanú megalapozottságának kritériumairól szólt; az egyik tábor azt bizonygatta, hogy a tényeket illetően ismeretelméleti szemszögből a nyomozás során sem kisebb az igazság megállapításának esélye, mint a tárgyaláson, a másik viszont azt hangsúlyozta, hogy az ártatlanság vélelme folytán a bűnelkövetést jelentő té-

19 1962. évi 8. számú tvr. (a továbbiakban: I. Be.) 101. §. Maga az intézmény – mint utaltam rá – nem volt teljesen új. Már a Bp. hatálya idején bevezette a 325/1953. számú IM. Utasítás az „*előkészítő vizsgálat*” intézményét, amelynek keretében kiegészítő adatokat lehetett beszerezni a nyomozás elrendelése felőli döntéshez. A 65/1954. (ÜK. 8.) számú legfőbb ügyészi utasítás „*előzetes ellenőrzés*” néven engedélyezte ugyanezt, de azzal, hogy nem szabad az elkövető személyének megállapítására, vagy a nyomozási határidő burkolt meghosszabbítására felhasználni. Mivel ezeket az intelmeket ismételtelen nem tartották meg, az intézményt a 8/1958. (ÜK. 4.) Legf. Ü. számú utasítás eltörölte. Lásd még ehhez Kárpáti László: Néhány tapasztalat a törvényesség helytelen értelmezéséről. Rendőrségi Szemle, 1956/10.

20 I. Be 108. §. Barna Péter e szabályozást bürokratikusnak minősítette, mert – mint írta – „*tartalmatlan jelző felhasználásával lehet csak különbséget tenni*” a két jogállás előfeltételei között. Lásd Barna Péter: A bűnüldözés elvi kérdései. KJK, Budapest, 1971, 358. o.

21 Lásd a 2. számú lábjegyzetet.

nyek ismeretelméleti értelemben vett igazságát közjogi érvénnyel csak a bíróság mondhatja ki. A vita tulajdonképpen a körül kavargott, hogy az elvont megismerési folyamatként felfogott büntetőeljárás kiemelt jelentőségű pontjain – a feljelentés vételekor, a nyomozás elrendelésekor, a nyomozás befejezésekor, az ítélelhozatalkor, illetve az ítélet jogerőre emelkedésekor – a (differenciálatlanul kezelt) „megismerő szubjektum” ismereteinek állapotát az „egyszerű gyanú”, az „alapos gyanú” és a „bizonyítottság”, illetve „objektív igazság” kifejezések közül melyikkel helyes jellemezni. Látni való, hogy a felsorolt megismerési kategóriák nem azonos minőségen belüli mennyiségi változatok, ez azonban akkor nem jött szóba. Nem is a gondolati tartalma miatt emlegetem e vitát itt, hanem a frazeológiára és a bűnügyi tájékoztatás szóhasználatára gyakorolt hatása miatt; emlékeim szerint ugyanis nem kis része volt abban, hogy az „alapos gyanú” kifejezés mind a szaknyelvben, mind a sajtónyelvben, és ennek következtében a közbeszédben nagy teret nyert. Mint az egykori vita olyan résztvevője, aki a többit túlélte, elismerem, hogy akkor sok mindent egyszerűbbnek láttam, mint ma, hat évtizeddel később és sok ismerettel meg tapasztalattal gazdagabban.

A tüzetesebb elméleti feldolgozás hiánya azonban nem okozott a gyakorlatban fennakadásokat. Az évtizedek során tantétellé és uralkodóvá lett az a felfogás, hogy az „alapos” jelző azt jelenti: a gyanú nem eredhet a hatóság képzeletvilágából, hanem „adat”²²-ből, vagyis a tárgyi világ bizonyíthatónak ígérkező jelenségéből kell származnia, továbbá, hogy – iránya szerint – különbséget kell tenni egyfelől a bűncselekményre, másfelől a gyanúba vett személy elkövetői minőségére vonatkozó gyanú között.

A gyanú „alapos”-ságát a nyomozó hatóság deklarálta. Nyomozás elrendelése miatt jogorvoslati lehetőség nem volt, sőt a nyomozás elrendeléséről szóló határozatot sem kellett indokolni²³, így a nyomozás elrendelésének ügyészi ellenőrzése formális volt. Nem volt példa arra, hogy a nyomozást elrendelő személy büntetőjogi felelőssége azon fordult volna meg, hogy tényleg alapos volt-e az alaposnak mondott gyanú²⁴, nem volt tehát olyan kény-

22 Az *adat* – tényre vonatkozó ismeret; a *tény* – az anyagi világ térben, időben és oksági kapcsolatokban azonosítható jelensége. Lásd erről Bócz Endre (szerk.): i. m. I. kötet, 91–92. o.; sokkal részletesebben Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai – sikerek, zátonyok, vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 79. és köv. o.

23 I. Be. 103. § (2) bekezdés.

24 Volt eset, hogy a hivatali visszaélésnek a detektív elleni vádja azon múlt: az általa ismert adatok okot adtak-e arra, hogy nyomozási cselekményeket foganatosítson. Lásd Kúria B. I. 3142/1935., Grill-féle Új Döntvénytár, XXIX. kötet 473. sz.

szerhelyzet, amely a gyanú „alapos”-ságának bírósági (vagyis független) vizsgálatát megkerülhetetlenné tette volna.

Az 1973. évi I. törvény²⁵ 127. § (1) bekezdés a) pontjának II. fordulata szerint azonban a nyomozás megtagadható lett, ha „a bűncselekmény alapos gyanúja hiányzik”. Minthogy a feljelentés kiegészítése létezett, ezt több rendőri hatóságnál igyekeztek kiaknázni, és a nyomozáseredményesség statisztikai mutatóját az elrendelt nyomozások számának csökkentésével próbálták mesterségesen javítani.

Tulajdonképpen a feljelentő szavahihetőségének kétségessé tétele érdekében folytattak feljelentéskiegészítést. Kétségbe vonták a feljelentő tényállításait, vagy valószínűtlen lehetőségek cáfolását kérték tőle. A rablás áldozatát például, aki azt panasolta, hogy minden előzmény nélkül váratlanul leütötték, s amikor eszméltre tért, hiányoztak az értékei, arról faggatták: miből gondolja, hogy az értékei elvétele céljából ütötték le?; miből gondolja, hogy azok vették el az értékeit, akik leütötték?; honnan tudja, hogy nem maga szörta vagy hagyta el azokat, amikor ugyan még nem tiszta tudattal, de műveletek végrehajtására már fizikailag képesen mozgott? stb. Ha a válaszokat sikerült zavarosnak minősíteni, a gyanú alaposságának hiányát deklarálva megtagadták a nyomozást.²⁶

Az elkövetői minőségre vonatkozó gyanú alaposága – a terhelte nyilvánítás miatti panaszjog folytán – ügyészi felülbírlás tárgya volt ugyan, de nem emlékszem arra, hogy több évtizedes szolgálatom alatt olyan ügyészi határozatról értesültem volna, amelyben a felülbírló akár a gyanút keltő adatok hitelt érdemlőségének fogyatékos volta, akár az anyagi büntetőjogszabály téves értelmezése miatt helyt adott volna a panasznak. Ebben – nézetem szerint – az elméleti tisztázatlanság is ludas.

A rendszerváltozás utáni eljárásjogi kodifikáció nyomán a puritán „alapos” jelző szerepét a tudományosabbnak vagy „szakszerűbbnek” ható „meg-

²⁵ A továbbiakban: II. Be.

²⁶ Erre adta ki a fővárosi főügyész az Ig. 423/1983. számú felügyeleti tájékoztatót, amelyben az alárendelt ügyészségeket úgy igazította el, hogy ha a feljelentő a nyomozó hatóság hivatalos tudomása szerint a feljelentéskor a) nem volt olyan gondnokság alatt, amely a cselekvőképeséget kizárta vagy korlátozta, sem ittasság, illetőleg kábító hatású anyag élvezete folytán nyilvánvalóan cselekvőképtelen állapotban; és b) elmeállapotának ép voltához sem fért nyomatékos kétség; továbbá c) korábbi ügyekből származó tapasztalat szerint nem tartozott a notórius alaptalan feljelentők közé sem, akkor a nyomozó hatóság a feljelentőnek csak olyan tényállítást vonhatja *à limine* kétségbe, amely természeti törvényszerűségekkel, köztudomású vagy hivatalosan ismert tényekkel, avagy a feljelentő saját állításaival ellentétes. Tényállításainak cáfolatára egyébként csak nyomozás keretében beszerzett bizonyítékok szolgálhatnak. Hasonlóan Sinku Pál – Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Tóth Mihály – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog. Harmadik, átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009, 317. o.

alapozottan” kifejezés vette át. A Be. egész sor rendelkezésében a „megalapozott” melléknév módhatározói alakjának – „megalapozottan” – a használata szinte maradéktalanul következetes.²⁷ A zár alá vételnél olvasható egyetlen kivétel – „*alaposan tartani lehet attól, hogy...*” – nyilvánvalóan figyelemtelenség következménye. Ez azt a benyomást kelti, hogy másutt sem a gondolati tartalom módosult; a „megalapozottan” határozó csupán az „alapos” jelző funkcióját vette át.²⁸

A „megalapozottság”

A „megalapozottság” rendkívül gyakran használt kifejezés a büntetőeljárás jog gyakorlatában, de jogszabály csak a szó fosztóképzős származékának a tárgyi jelentését határozza meg, és azt is csak az elsőfokú bíróság ítéletének ténymegállapításai és a tárgyaláson felvett bizonyítás viszonyát illetően.²⁹

A ténybeli „*megalapozatlanság*”-nak ez a meghatározása tartalmilag a *törvényhozótól származó értelmező rendelkezés*, és – a jogértelmezés szabályai szerint – a törvény alkalmazása körében mértékadónak lenne tekintendő úgy, hogy egy döntés „*megalapozott*” volta a *megalapozatlanság hiányát* jelenti; azt, hogy az olyan *felderített* tényálláson nyugszik, amely *az iratok tartalmával összhangban van, hiánytalan, és mentes a téves ténybeli következtetésektől* is. Ez az értelmezés azonban érdemileg összeegyeztethetetlen a „*gyanú*” fogalmával, hiszen az a bizonytalanságot, kételyt implicit mozzanatként tartalmazza. A nyomozás során hozott határozatok többségére így pedig már csak azért sem lenne alkalmazható, mert azoknak nem kötelező összetevője az igazoltnak vett tények összegezése, a „*megállapított történeti tényállás*”³⁰.

²⁷ Így az előzetes letartóztatásnál a 129. §, a távollattársnál a 138/A §, az ideiglenes kényszergyógykezelésnél a 140. §, a házkutatásnál a 149. § (2) bekezdése, a motozásnál a 150. § (1) bekezdése, a zár alá vételnél a 159. § (2) bekezdése, a testi kényszerrel a 163. § (1) bekezdése.

²⁸ Fenyvesi Csaba a változást nem tartja szerencsésnek: „*[A] megalapozott gyanú (amit egyszerűbb szóhasználatl, szerencsésebb módon alapos gyanúnak is nevezhetünk, korábban ekként is szerepelt a törvényben) az egyszerű gyanúhoz képest a valószínűség magasabb fokát jelenti.*” Lásd Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 381. o.

²⁹ 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 351. § (2) bekezdés: „*Az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha a) a tényállás nincs felderítve, b) az elsőfokú bíróság nem állapította meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg, c) a megállapított tényállás ellentétes az iratok tartalmával, d) az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.*”

³⁰ A nyomozás során hozott határozatok indokolása soha nem tényállás-megállapítást, hanem a feltételezett („*gyanított*”) tényeket és a hozzájuk kapcsolódó hatósági cselekvések gondolati hátterét világítja meg. A bizonyítás eredményeként megállapított tényeket még a vádiratban sem ténymegállapításként, hanem *bizonyításra felajánlott állításként* kell előadni. Általában csak a nyomozás megszüntetéséről

Tudomásul kell tehát vennünk, hogy a „megalapozatlanság” Be.-beli meghatározásának érvénye az elsőfokú bíróság ítéletére korlátozódik³¹, és a Be.-ben több helyen is használt „megalapozott” melléknév nem az így definiált megalapozatlanság ellenkezőjére, hanem valami másra utal. Ám azt maga a törvény nem árulja el, hogy mire; ezt a büntetőeljárási jog tudományának kellene megfogalmaznia.

A gyanú „megalapozása” – a nyomozás

Bár nem ritkaság, hogy a történés terjedelmét és részletgazdagságát illetően óriási különbség van a feljelentésben és a jogerős ítéletben olvasható tényállás között, az sem ritkaság, hogy a kettő szinte szó szerint megegyezik. A nyomozás és a bírósági eljárás hozadéka nem annyira a bűncselekményt alkotó tényekre vonatkozó ismeretek terjedelmében mutatkozik meg, mint inkább ezeknek az ismereteknek és a büntetőjogi tilalmazottságuk felőli döntésnek a minőségében.

A bíróság a hagyományos kontinentális felfogás szerint az állam képviselőiben dönt, és a döntés-előkészítő folyamat felépítése révén az állam elvileg optimális feltételeket teremt ahhoz, hogy a vitákat a releváns tények és a helyesen értelmezett jogszabályok alapján döntse el. A bíróság független, a tárgyalás koncentrált, és követelményszerű, hogy az ítélet az ellentétes érdekű felek közreműködésével közvetlenül megvizsgálja, törvényes eredetűnek, hitelesnek és hitelt érdemlőnek talált bizonyítékokra alapított, a felek érvelésének meghallgatása után kialakított és a vitatott tények valósága felől táplált *minden ésszerű kételytől mentes bírói meggyőződést*, az úgynevezett „jogkérdésekben” pedig helyes jogszabály-értelmezést juttasson érvényre. Ha a bíróság ítélete *jogerőssé* – azaz rendes jogorvoslattal már támadhatatlanná – válik, akkor az állam a benne foglalt ténymegállapításokat igaznak ismeri el, annak hirdeti, aki pedig kétségbe vonja, azt joghátrányok fenyegetik.³² Ez közjogi természetű rendelkezés.³³

szóló határozatokban kell e tényeket megállapításként leírni, megmagyarázva, hogy melyikük milyen bizonyítékból miként és miért következik. Ha a nyomozó hatóság vádemelést javasol, semmilyen okmányban nem kell ismertetnie a szerinte megállapítható tényállást az ügyészszéggel.

31 E mellett szóló érvül szolgálhat a törvényszöveg is.

32 A régi maxima szerint: *Res iudicata pro veritate habetur*.

33 Az igazság megismerhetősége, s így az „anyagi igazság” bírósági megismerhetősége körül évszázadok óta folynak a viták. A filozófiai ismeretelmélet szerint az abszolút igazság csak tendenciaszerűen érvényesülhet ugyan, a gyakorlati igényeket általában kielégíti az a relatív igazság, ami az igazságszolgáltatásban elérhető. Lásd erről Erdei Árpád: *Mi az igazság?* In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 9. és köv. o.

Térjünk most vissza a bűncselekményre vonatkozó – a korábbi terminológiában az „alapos” jelzővel minősített, ma az „egyszerű” jelzővel megkülönböztethető – gyanú fogalmához, amelyre a nyomozó hatóság (fő szabályként) eljárást köteles indítani!

„*Bűncselekmény gyanújáról akkor beszélhetünk, ha a gyanút hordozó gondolati képződményben tükrözött történet tényei* [a nyomozó hatóság szerint – beszúrás tőlem, B. E.] – bár esetleg hiányosan, hézagosan – arra mutatnak, hogy egy – már lezajlott – esemény magvát alkotó emberi ténykedés a köztapasztalat szerint büntetőjogilag tiltott cselekményt foglal magában[.]” – állapítottuk meg.

a) A tényeket tekintve a gyanú kiindulópontját a tárgyi környezet egy *prima facie* igaznak vélelmezett jelenségéről, mint több, vagylagosan lehetséges ok következményéről szerzett értesülés jelenti. Azokat a lehetséges okozati folyamatokat, amelyek a kérdéses jelenséget létrehozhatták, a hatóság feltételezett történések formájában fogalmazza meg, és ha ezek között van olyan, amely – ha igaz – büntetőjog által tiltott cselekmény *lehet*, megállapítja a bűncselekmény gyanúját. A gyanítottként megfogalmazott történet azonban olyan gondolat foglalata, amely önmagában ésszerű ugyan, de mégsem biztos, hogy minden részletében – sőt, akár egészében – igaz. Ha igaz, akkor az elemeinek be kell illeszkedniük annak a kauzális rendszernek a szövedékébe, amelyet – egyebek között – a gyanúra okot adó jelenség elemei és más, hozzájuk kapcsolódó tények alkotnak. A nyomozás feladata, hogy kiderítse: a feltételezett tények és e kauzális rendszer tényelemei között van-e kapcsolódás, s ha igen, az erre vonatkozó ismeretek forrásait – mint lehetséges bizonyítékforrásokat – felkutassa, és a szerezhető adatokat összegyűjtse.

A gyanított történések – jóllehet, „alapos” abban az értelemben, ahogyan ezt a kifejezést a korábbi eljárási jogszabályok nyomán a gyakorlat értelmezte – a valósághoz való viszonya természetesen felderíthetetlen. Ahogy azonban a bizonyítási lehetőségekre és a beszerezhetőnek ígérkező bizonyítékokra vonatkozó ismeretek bővülnek, úgy válik egyre megbízhatóbbá – mondhatjuk úgy is: megalapozottabbá – a gyanú lényegét alkotó ténybeli feltételezés. *A gyanú – ténybeli tartalmát tekintve – akkor mondható megalapozottnak, ha a feltételezett történések minden olyan elemére, amely a számitásba vett törvényi tényállás objektív oldalára tartozik, és leíró elem jelöl, ígérkezik bizonyítási lehetőség.*

b) A gyanú bűncselekményre – tehát jogilag értékelt tette – vonatkozik, a feltételezett történet *prima facie* büntetőjogi tilalmazottsága nyomozás megindításakor is követelmény.

A nyomozás eredményeként a tényekre vonatkozó ismeretek egyfelől bővülnek, részletesebbekké válnak, másfelől a történések egyes elemei helyébe mások léphetnek. Ezért a jogi megítélés alakulását folyamatosan figyelemmel kell kísérni. Ez különösen fontos a *normatív tényállási elemeknél*. A feljelentés és általában a kriminalisztikai értelemben vett „induló adatok”³⁴ ezeket általában egy köznyelvi kifejezéssel (például „fenyegetett”, „támadott”, „titkos”, „vagyonhiány” stb.) érzékeltetik, ám e szavaknak a jogi műnyelvben olyan értelmezésük alakult ki, amely sajátos, nem egyszer más jogágban tüzetesen szabályozott ténykomplexumokat von e fogalmak alá. A gyanú megalapozása tehát itt sajátos irányú tényfelderítést is feltételez.

Mindez a *cselekmény* mint *bűncselekmény* gyanújának – alapvetően azoknak az összetevőknek, amelyeket az anyagi büntetőjog dogmatikájában *objektív tényállási elemeknek* szokás nevezni³⁵ – a „megalapozását”, azaz bizonyításuk és büntetőjog-ellenességük valószínűségének tárgyszerű kimutatását jelenti. Nem meggyőződés, hanem a bizonyítandó és a (várható, „reménybeli”) bizonyító tények közötti bizonyítási ok kérdése tehát. A pozitív értékítélet, persze, függ a várt bizonyító tény bizonyító erejétől, és ennyiben a nyomozó (hatóság), ügyész(ség) meggyőződése is szerepet játszik, hiszen ha a nyomozó maga sem tartja a bizonyító tényt hitelt érdemlőnek, miért várna mást az ügyésztől vagy a bíróságtól? Vagy az ügyész – hasonló helyzetben miért emelne vádat? A nyomozó (hatóság) vagy az ügyész(ség) hite, „meggyőződése” azonban a vázolt tárgyi összefüggések racionális elemzéséből kell hogy származzon, mert e nélkül senkit semmire nem kötelez.³⁶

34 „Induló adatok alatt azt az adatbázist értjük, amely abban az időpontban áll a rendelkezésünkre, amikor arról kell döntenünk, hogy meginduljon-e az eljárás, s ha igen, akkor milyen formában, milyen cselekményekkel.” Lásd Balláné dr. Füstler Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János: i. m. 64. o. Korábban ugyanígy írt erről: Lakatos János: A nyomozás, a felderítés és a bizonyítás kriminalisztikai alapfogalmai és alapösszefüggései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 56. o.; Lakatos János (szerk.): Bevezetés a kriminalisztikába. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999, 49. o. Kiemelések az eredetiből.

35 Lásd Nagy Ferenc: i. m. 160. o.

36 Elmúlászására jó példa a kolontári „vörösiszap-katasztrófa” ügye, ahol az ajkai timföldgyár vezérigazgatóját súlyos szándékos bűncselekmények (megalapozatlan) gyanújával őrizetbe vették, letartóztatását indítványozták már akkor, amikor még nem lehetett tudni, hogy valójában miért omlott le a tározó gátja. Csak számos szakértői vizsgálat ellentmondó eredményeiből, sok hónap múltán vált ismertté, hogy valójában mivel is vádolható. Hasonló az úgynevezett „Sukoró-ügyben” a volt miniszterelnök elleni eljárás. Mint az interneten a volt miniszterelnök által közzétett iratokból ország-világ láthatta, a vele többoldalmi terjedelemben közzétett gyanúsításban az olvasható: hivatali hatáskörét azzal lépte túl, hogy egy (a leírás szerint is informális) megbeszélés végén a befektetőket a jelenlévők előtt a támogatásáról biztosította, „ezzel lényegében döntést hozva a beruházás jövőjéről”, holott ez nem tartozott a hatáskörébe. A hatáskör túllépése a közigazgatásban nyilvánvalóan történhet döntés útján. A köznyelvben a „döntés” szó csupán elhatározást, vagy lehetőségek közül választást jelent, a közigazgatásban viszont a „döntés”-nek jogszabályokban meghatározott eljárási előzményei és alakszerűségi követelményei vannak. Ezért a

A mondottakhoz hozzá kell tenni, hogy a gyakorlati nyomozásban a „*bűncselekményre vonatkozó gyanú*” megalapozásának ilyen elkülönítése az egyéb teendőktől rendszerint nem lehetséges. A felderítő tevékenység célja a *történés* mint egységes folyamat minden lehetséges részletének tisztázása, és minden epizód ismereteket nyújthat a törvényi tényállás más – egyebek között szubjektív – elemeire vonatkozóan is. A beszerzett ismerethalmaz szóban lévő értékelésénél a cél annak megítélése, hogy a bűncselekmény gyanúja a cselekmény objektív elemeit illetően megalapozott-e. Bizonyos olyan adatokat azonban, amelyek más – például szubjektív – tényállási elemek megléte *ellen* szólnak, mégis kockázatos figyelmen kívül hagyni.³⁷ A nyomozás megfelelő fázisában e *céltudatosan végzett* értékelés mint gondolati tevékenység – nézetem szerint – mellőzhetetlen.

A gyanúsítás közlése az az eljárási cselekmény, amellyel az addig csak „*in rem*”, tehát a bűncselekmény gyanúja miatt folyó eljárás „*in personam*”-má, valaki – meghatározott személy – elleni eljárássá válik³⁸, és ehhez a Be. 6. § (2) bekezdésének második fordulata megköveteli annak megalapozott gyanúját, hogy a kérdéses cselekmény bűncselekmény. Ha a gyanúba vett személy közjogi szabályok szerint mentelmi jogot élvez, a bűncselekmény itt vázolt módon felfogott „megalapozott gyanúja” előfeltétele a mentelmi jog felfüggesztésére vonatkozó kezdeményezéseknek, és a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedéseknek is.³⁹

Gyanúsítás akkor közölhető, ha 1. a bűncselekménynek, mint olyanának a gyanúja megalapozott; és 2. megalapozott az a *ténybeli feltételezés*, hogy a tetet részben vagy egészben a kérdéses személy hajtotta végre, illetve annak el-

véleménynek egy informális megbeszélésen történő kinyilvánítása nem felel meg a hatáskörtüллépést (*normatív tényállási elem!*) jelentő „*közigazgatási döntés*” jogi fogalmának.

37 Erre is katedrapélda lehet az imént említett „*Sukoró-ügy*”. A volt miniszterelnök szemére vetett hivatali visszaélés büntetének törvényi tényállása jogtalan előny szerzésére vagy jogtalan hátrány okozására irányuló célzatot (*dolus specialis*) követel. A mentelmi jog felfüggesztésére irányuló indítvány szövege szerint a már említett informális megbeszélésen „*[A] befektetők telekcseré útján történő ingatlanyszerzési kérelmének teljesíthetőségét Gy. F. csak annyiban ellenőrizte [...] a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. akkori vezérigazgatójának megkérdezésével, hogy ez törvényesen lehetséges-e, az az van-e lehetőség az állam és magántulajdonosok között ingatlancserére. Az igenlő válasz után kifejezte álláspontját...*” (amit az indítványozó a hivatali hatáskör túllépését jelentő döntésnek értelmezett). Figyelmen kívül maradt az, hogy ez az „álláspont” mértékadónak vélt személytől származó felvilágosítás szerint jogszerű („*törvényesen lehetséges*”) megoldást támogatott – tehát a *cél jogtalanságának tudata* – és ezzel a törvényben megkövetelt célzat léte – a szöveg szerint is kétséges.

38 Lásd Tremmel Flórián: i. m. 372. o.; Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 406. o.

39 Hasasonlóan Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003, II. kötet, 1221. o.

követésében cselekvéssel vagy mulasztással – mint feltételezett bűnrész – közreműködött.

A gyanúnak ez az ága kizárólag az elkövetői minőségre vonatkozik, és csak ténybeli megalapozást igényel.⁴⁰ Csak annak a ténynek az ígérkező bizonyítási lehetőségeit kell felderíteni, hogy a gyanítható büntetőjogilag tiltott ténykedést (tettesi, bűnrészesi vagy előkészületi magatartást) a kérdéses személy fejtette-e ki. Ha igen, a gyanúsítás közölhető, az illető kihallgatható, és így módot kap a védekezésre. A jogi védekezés egyes változatainak⁴¹ sikere esetén kiderülhet, hogy a bűncselekmény elkövetésének gyanúja megalapozott volt ugyan, de téves volt, és nem valósult meg büntethető cselekmény (például az elkövető beszámítási képessége hiányzott, vagy tévedés folytán csak gondatlanság terheli, stb.).

A ténybeli védekezés ellenőrzése elsősorban nyomozási feladat, a jogi érvelés elbírálására pedig részben a nyomozó hatóság és az ügyészség, végső soron pedig a bíróság jogosult – de ez már nem a gyanú megalapozottságának problémaköre.

A kényszerintézkedések elrendeléséhez vezető feltételezések megalapozottságáról

a) Előzetes letartóztatás, lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet, távoltartás, ideiglenes kényszergyógykezelés és külföldre utazás tilalmát biztosító intézkedés csak a terhelttel szemben rendelhető el, és óvadék is csak a terhelttel szemben alkalmazható. Valamennyinek általános előfeltétele a „bűncselekmény megalapozott gyanúja”. A Be. a személyi szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedéseket – a lakhelyelhagyási tilalmat, házi őrizetet, óvadékot és távoltartást, továbbá a külföldre utazás tilalmát biztosító intézkedést és az ideiglenes kényszergyógykezelést – az előzetes letar-

40 „Azon ítélet, amellyel a hatóság polgárilag beszámít egy törvény által beszámíthatónak kijelentett cselekvényt, három különböző ítélet eredménye. A hatóság a tett *anyagi* okának azon egyént tartja, és szól: *te cselekedted. Ez fizikai beszámítás.* Tapasztalja továbbá, hogy az egyén öntudatos akarattal követte el a tettet, és szól: *szándékosan cselekedted. – Ez erkölcsi beszámítás.* Tapasztalja végre, hogy ama cselekvényt a törvény tilja, és szól: a törvény ellen cselekedtél. Ez a *törvényes beszámítás*” – írta annak idején Francesco Carrara, és bár a büntetőjogi cselekménytan napjainkig sokat fejlődött, téttele ma is mértékadóan tekinthető. Francesco Carrara: A büntető jogtudomány programja. Budapest, 1878, II. kötet, 35. o. Kiemelések az eredetiben.

41 A büntetőügyekben lehetséges védekezési módokról lásd részletesebben Bócz Endre: A védekezési szabadság és az igazságszolgáltatás büntetőjogi védelme. Magyar Jog, 1965/10.

töztatást helyettesítő eljárásjogi intézkedésként kezeli, és ezért alkalmazásuk különös előfeltételei azonosak. A személyi szabadság különleges értékére tekintettel ezek csak *szabadságvesztéssel büntetendő* – az ideiglenes kényszergyógykezelés pedig ezen belül is csak meghatározott karakterű – bűncselekmények miatt folyó eljárásokban alkalmazhatók. A többi büntetőeljárás kényszerintézkedésnek ugyanaz – bűncselekmény (egyszerű) gyanúja – az általános előfeltétele, mint a nyomozás elrendelésének, hiszen halaszthatatlan esetekben ezek elvégzése maga jelenti a nyomozás megindítását.

A kényszerintézkedések szinte mindig⁴² prognosztikus ítéletek alapján rendelhetők el. A törvény megakadályozandó jövőbeli eseményekre utal a „megalapozottan feltehető...”⁴³, „megalapozottan lehet következtetni arra, hogy (majd)...”⁴⁴, „alaposan tartani lehet attól, hogy (majd)...”⁴⁵ kifejezésekkel. Ez a „megalapozás”-nak azt a módját, amely a „gyanú”-val kapcsolatban használhatónak mutatkozott – kimutatni, hogy a feltételezett történések beilleszkedne egy ténylegesen lezajlott esemény okozati kapcsolatainak szövényébe – alkalmazhatatlanná teszi.

A „megalapozás” itt ténylegesen *logikai valószínűsítést* jelent⁴⁶; azt, hogy az adott tárgyi-társadalmi környezetben milyen viselkedésmódok tekinthetők jellemzőnek, s ezeknek a szituációra való adaptálása, majd *extrapolálása* esetén egy-egy releváns kérdéskörben milyen jövőbeli esemény rajzolódik ki, s hogy annak megakadályozása nem igényli-e a kényszerintézkedés útján történő beavatkozást.

Ennek a logikai eljárásnak fontos követelménye a cselekmény és az elkövető, valamint tárgyi-társadalmi környezetük alapos ismerete. Ezt a cselekményre vonatkozó gyanú megalapozása jelentős részben – de nem tökéletesen – garantálja. A hiányosság az, hogy a cselekmény gyanújának megalapozása nem feltétlenül jár együtt az elkövető személyének és társadalmi környezetének olyan alapos megismerésével, amely az illető egyéni reagálásának prognosztizálásához szilárd alapot adna. További nehézségek forrása az, hogy a

42 Kivéve a Be. 129. § (2) bekezdés a) pontját; az nem prognózist, hanem ténny (végrehajtott szökést vagy elrejtőzést, illetve újabb – szabadságvesztéssel büntetendő – bűncselekménynek az eljárás idején történt elkövetését) tesz előfeltétellé, ezért felesleges lenne vele itt foglalkozni.

43 Be. 129. §; 138/A §; 149. § (2) bekezdés; 150. § (2) bekezdés.

44 Be. 140. § (2) bekezdés.

45 Be. 159. § (2) bekezdés.

46 A valószínűség különféle fajtáit – matematikai, statisztikai, logikai – meg kell különböztetni egymástól. A büntetőeljárásban rendszerint az úgynevezett logikai valószínűség, azaz a bekövetkezés esélyének a megfigyelésből, tapasztalatból származtatott összefoglaló kijelentés útján történő kifejezése használatos. Lásd Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 225. és köv., valamint 240. és köv. o.

társadalombeli történések egyéni megélésének módját, továbbá az ebből fakadó motivációs folyamatokat és cselekvésmódokat illetően csak sztochasztikus törvényszerűségek léteznek, tehát a terhelt jövőbeli magatartásának előrejelzésére csak hozzávetőleges lehetőséget adnak. Az itt figyelembe jövő fontos tényezők közé tartoznak a kriminalisztikai és kriminológiai tapasztalatok is. Ezekre tehát lehet hivatkozni is, azt azonban, hogy felhívásuk az adott esetben nem mechanikusan, hanem az egyedi történésre adaptálva történik, nézetem szerint valamilyen módon mindig érzékeltetni kell.

A „megalapozás” tehát a szituációból a döntés szemszögéből lényegesnek tartott tényelemeknek, továbbá azoknak a szabályszerűségeknek a megjelöléséből áll, amelyek szerint az elhárítandó esemény egyébként bekövetkezne.

Nem elegendő az eljáró hatóság részéről annak kijelentése, hogy a kérdéses feltételezés – szerinte – megalapozott; a szituációnak a döntésnél figyelembe vett elemeit és a prognózis felállításánál figyelembe vett szabályszerűséget – akár a szerinte helyesnek tartott értékelés nélkül, hiszen az a döntésből amúgy is nyilvánvaló – kell ismertetnie, s annak megítélését, hogy a feltételezés megalapozott-e, az olvasóra/hallgatóra kell bíznia.

b) Minden kényszerintézkedésnek vannak a törvényben meghatározott sajtós – a funkciója által jellemzett – különös előfeltételei is.

A személyi szabadság elvonása vagy korlátozása

Elrendelhető annak a terheltnek az előzetes letartóztatása, akiről „szökésének vagy elrejtőzésének veszélyére tekintettel vagy más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekményeknél a jelenléte másképp nem biztosítható[.]”⁴⁷

A szökés/elrejtőzés veszélyével kapcsolatos feltevések akkor tekinthetők megalapozottnak, ha az adott – a megalapozottan gyanítható bűncselekmény és a gyanúsított egyéni jellemzői által kirajzolt – szituációból merített körülményekből összegezhetően a szökésre, illetve az elrejtőzésre indító és ellene szóló okok összevetése a kriminalisztikai tapasztalatok szerint az előbbieknél túlsúlyát mutatja. Ezeknek az okoknak bőséges szakirodalmuk van, így ennek részletezésébe itt nem bocsátkozom, csak utalok arra, hogy lényeges tényezők egyfelől a várható büntetés súlyossága, ami a megalapozottan felte-

⁴⁷ Be. 129. § (2) bekezdés b) pont. Részletesebb fejtegetések nélkül utalok arra, hogy a „szökés” a lakóhelynek vagy szokásos tartózkodási helynek a hatóságok előtt titkolt elhagyása és csak szűk, bizalmas körben közölt helyre való távozás, az „elrejtőzés” pedig távollét színlelése, illetve az ottani jelenlét titkolása a hatóságok előtt a büntetőjogi felelősségre vonás lehető elkerülése végett.

hető bűncselekmény minősítése és *ismert* körülményei, valamint a bíróság büntetékiszabási gyakorlata alapján ítéendő meg, másfelől a gyanúsított személyes körülményei, képességei, életvitele, gondolkodásmódja, szocializáltsága és a büntetőjogi felelősséghez való viszonya. Ha az intézkedésre nem a várható büntetés súlyossága, hanem az adna okot, hogy „*az eljárási cselekményeknél a jelenléte másképp nem biztosítható*”, ennek konkrét oka rendszerint sajátos egyéni életmódjából, -helyzetéből vagy -körülményeiből vezethető le, s ezt konkrétan meg kell jelölni.

Előzetesen letartóztatható a terhelt, ha *megalapozottan feltehető, hogy szabadlábban hagyása esetén, különösen a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat megsemmisítésével, meghamisításával vagy elrejtésével meghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást.*⁴⁸

Ennek a feltevésnek a megalapozását annak kimutatása jelenti, hogy racionálisan létezhetnek – sőt, léteznek – olyan, még nem biztosított bizonyítási eszközök, amelyek a gyanúsított számára is hozzáférhetőek, s amelyek manipulálására képes. Ezeket a bizonyítási eszközöket nem feltétlenül kell konkrétan (például a tanúkat név szerint) megjelölni a gyanúsítottnak is kézbesítendő okmányokban (bár ez sem mindig kizárt), de fajlagosan – szerintem – utalni kell rájuk. Arra is kell tényszerű magyarázatnak léteznie, hogy a terhelt miért lenne – például a helyzetére, a tanúkhöz fűződő személyes viszonyára tekintettel – képes a tanúkat befolyásolni. Végül a terheltnek a bizonyítékok manipulálására való *készsége* is valószínűsítendő – különösen, ha például a tanúval, a tárgyi bizonyító eszközzel vagy okirattal bizonyítandó tényt elismerte.

Ha az előzetes letartóztatás indoka az, hogy a terhelt „*szabadlábban hagyása esetén a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el*”⁴⁹, a feltevés megalapozására a gyanúsított személyiségéből, előéletéből és a kriminológiai tapasztalatokból merített érvek szolgálhatnak.

Az előzetes letartóztatás helyettesíthető a személyi szabadság enyhébb korlátozásával járó kényszerintézkedéssel. Úgy gondolom, ennek részletezése itt szükségtelen; az intézkedésre okot adó feltételezés megalapozására vonatkozó fejtegetések értelemszerűen az eddigiek alapján nyilvánvalóak.

⁴⁸ Be. 129. § (2) bekezdés c) pont

⁴⁹ Be. 129. § (2) bekezdés d) pont

A prognosztikus ítéleteknek nincs igazságértékük. Akit letartóztatnak, az nem tud sem elszökni, sem elrejtőzni, stb. Bármilyen megalapozott volt is a szökésének, bűnisméltetésének vagy kollúziós tevékenységének veszélyére vonatkozó feltevés – soha nem fog kiderülni, hogy valóban elszökött, elrejtőzött stb. volna-e, ha szabadlábban hagyják. Nincsen tehát igazi ellenőrzési lehetőség, s ezért különösen fontos lenne a tárgyszerű kontrollnak a lehetőségét legalább a vitathatóság útján biztosítani.

Házkutatás, motozás és lefoglalás

„Házkutatásnak akkor van helye, ha megalapozottan feltehető, hogy az a) a bűncselekmény elkövetőjének kézre kerítésére, b) a bűncselekmény nyomainak felderítésére, c) bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyonekhozás alá eső dolog megtalálására vezet[.],”⁵⁰ „[A] motozás [...] a terhelt és az olyan személy ruházatának és testének átvizsgálása, akiről megalapozottan feltehető, hogy bizonyítási eszközt vagy elkobozható, illetőleg olyan dolgot tart magánál, amely vagyonekhozás alá eshet[.]”⁵¹

A házkutatás és a motozás megengedtségére vonatkozó feltételezés tárgya nem egy jövőbeli esemény, mint az eddig tárgyalt kényszerintézkedéseké, hanem – mint a bűncselekményre vonatkozó ténybeli gyanú esetében – egy ismeretlen tény: az, hogy az átkutatandó helyen *van-e* (tehát található-e?) az ügyben releváns objektum.

A büntetőeljárás jogi és a kriminalisztikai felfogás a terhelt kihallgatását és a házkutatást illetően is jelentősen eltér egymástól. A terhelt kihallgatását a jog a védekezési jog szemszögéből közelíti meg, s úgy tartja, hogy a terheltnek joga van ahhoz, hogy meghallgassák, és alkalmat adjanak neki arra, hogy a védekezését előterjessze. Kriminalisztikai megközelítésben viszont a kihallgatás arra alkalom, hogy a terheltől bizonyítékot – beismerő vallomást – szerezhessen a nyomozó, s ezt szolgálja a kihallgatási taktika. A jog szempontjából a házkutatás a magánélet szférájának – s ezen belül az úgynevezett „házi jognak” (*ius domicili*) – a védelmét hivatott garantálni a hatóság tolokodásával szemben, a kriminalisztika viszont elsősorban bizonyítékszerzési alkalomként kezeli. Nem a kutatás mint kriminalisztikai módszer alkalmazási szférájának korlátozását látja benne, s ezért jó néhány bűncselekmény sajátos nyomozási módszertanában a házkutatást például a Közszolgálati Egyetem

50 Be. 149. § (2) bekezdés

51 Be. 150. §

Rendészeti Tagozatának – a volt Rendőrtiszti Főiskolának – a (kriminálmetodikai) tananyaga is magától értődő és követelményszerű intézkedésként tárgyalja, mintha nem is lennének az eljárási törvényben a „különös feltételek”.

A házkutatást és a lefoglalást hazai büntető igazságszolgáltatásunk meglehetősen szabadosan kezeli. A régi elképzelések szerint a hatóságnak tüzetesen meghatározott, egyedileg körülírt dolog kézre kerítése érdekében volt szabad házkutatást/motozást tartania. Ez a követelmény ma már – a tömegcikkgyártás körülményei között – nyilvánvalóan idejét múlta. Az viszont, nézetem szerint, megkövetelhető lenne, hogy a hatóságnak legyen a „megalapozottan gyanított” bűncselekmény lényegét alkotó „feltételezett esemény”-ből származtatott elgondolása arról, hogy milyen fajtájú dolgokra számít, mint fellelhető tárgyi bizonyító eszközökre. E nélkül ugyanis az a benyomás keletkezik, hogy házkutatás tartható azzal, hogy „hátha találunk valamit”, amit azután *valamilyen* (a nyomozott vagy más) bűncselekmény bizonyítékának lehet – legalább átmenetileg, ideig-óráig – tekinteni. Ezt megfelelő bizonyítási tilalommal lehetne kizárni, de ilyen szabály nincsen. Ezért teret kaphat az a tévhit, hogy a házkutatás jogszerűsége kizárólag az alakszerűségek függvénye, és minden olyan dolog, aminek a relevanciája nem kizárt, lefoglalható.⁵² Azt, hogy miért és miért ott számít a kérdéses típusú dolgokra, részint a nyomozott bűncselekmény konkrét körülményeiből, részint – ezeket figyelembe véve – a kriminalisztikai tapasztalatokból lehet levezetni.⁵³

⁵² A lefoglalás eljárásjogi funkciójában már a 2002. évi I. törvény 88. § (2) bekezdése – amely a bizonyítás szempontjából irreleváns, de vagyoneklobzás alá eső tárgyakat is lefoglalandóvá tette – elvi zavart okozott. E zavart tovább fokozta a 2009. évi LXXXIII. törvény 21. § (1) bekezdése, amely a nyomozó hatóság eredeti tulajdonában lévő dolgokat is „lefoglalandóvá” – tehát kényszerintézkedés útján megszerzendővé – nyilvánított. A lefoglalás jogi értelemben a *dolog birtokának megszerzési módja*, és a Be. 151. § jelenlegi (2) bekezdésének helye valójában a 154. § jelenlegi (1) bekezdése után lenne úgy, hogy „[B]űntügyi letétbe kell helyezni azokat a dolgokat is, amelyeket a nyomozó hatóság saját segédanyagainak és eszközeinek a felhasználásával hozott létre...” stb.

⁵³ Gépkocsifeltörésen vagy betörésen (besurranásos, avagy „trükkös lopáson”) tetten ért és a helyszínen elfogott tettes ellen indított eljárás tárgya az a kísérlet, amelyen tetten érték, s amelyre vonatkozó tárgyi bizonyítási eszköz stb. nyilvánvalóan nem lehet a terhelt lakásán. A házkutatás tehát csak más – a hatóság „induló adatai”-ban nem szereplő bűncselekményeire kapcsolható bűncselekményeire vonatkozó bizonyítási eszközök megszerzését szolgálhatja, és ez a feltételezés annyiban lehet megalapozott, amennyiben ok van hinni, hogy a kérdéses kísérlet egy bűncselekmény-sorozat új eleme. Elrendelésének megalapozottságához tehát mellőzhetetlen azoknak a tényeknek a feltüntetése, amelyek ezt – vagyis a sorozat-elkövetést – a kriminalisztikai tapasztalatok szerint valószínűsítik.

Összegzés

A bűncselekménynek minősülő emberi magatartást a hétköznapi emberi tevékenységektől egyetlen vonás: a büntetőjogi tilalmazottság különbözteti meg; egyébként tökéletesen beleillik az ember és környezet közötti kölcsönhatás rendjébe. A bűncselekményre vonatkozó „(egyszerű) gyanút” kiváltó ok – amit a korábbi terminológia a gyanú „alapjának” tekintett – a nyomozó hatóság szemszögéből mintegy készen adódott abban az ismeretben, amelyhez a feljelentés, bejelentés stb. – vagyis az „induló adatok” – útján jutott; azt tehát nem kellett céltudatos munkával létrehozni, hanem csupán fel kellett ismernie. Ezért – és mert a kérdést egyébként sem volt szokás feszegetni – védhető volt az a felfogás, hogy a kényszerintézkedések felőli döntésnél a „bűncselekmény alapos gyanúja” voltaképpen nem igényel külön vizsgálatot, mert az a nyomozás megindításának előfeltétele, és az a tény, hogy a nyomozás már folyik, az „alapos gyanú” *meglétét* önmagában igazolja. A „*terheltté nyilvánításhoz*”, illetve a „*gyanúsítás közléséhez*” sem a bűncselekmény gyanújának, hanem az elkövetői minőségben való közreműködésre vonatkozó feltételezésnek az alaposságát volt szokás számon kérni.

Úgy gondolom, helyénvaló lenne végre érvényesíteni azt a már számtalanszor megfogalmazott tételt, hogy ha a nyomozás idején egy kényszerintézkedést elrendel az arra jogosult hatóság, nem teljesítette az indokolási kötelezettségét azzal, hogy kijelenti: „*megalapozottan feltehető*”, hogy fennállnak a kérdéses intézkedés törvényben követelt előfeltételei. Ez ugyanis nem több, mint egy vélemény, amely a döntésben kifejezésre jut ugyan, de csak azt igazolja, hogy a hatóság mit hisz. Azt, hogy helyesen vélekedik, azzal igazolhatná – sőt, lenne köteles igazolni –, hogy felsorolja azokat a körülményeket és megfontolásokat, amelyek folytán a döntésben kifejezett véleményre jutott. Hozzáteszem – visszaulva a fél évszázada lezajlott vitára –: soha nem vontam kétségbe, hogy a nyomozó vagy az ügyész nem kevésbé képes az igazságot megállapítani, s valamely bizonyítékra alapozott ténymegállapítása nem lehet ugyanúgy igaz, mint a bíróságé. A nyomozás – a gyanú megalapozása – során a bizonyítékokból való megismerés élménye a nyomozó vagy az ügyész pszichikus tevékenységében ugyanúgy, ugyanolyan individuálpszichológiai folyamatokban bonyolódik le, mint a tárgyaláson a bíróban. Nem értem tehát, miért ne lehetne bármelyikük ugyanúgy meggyőződve arról, hogy amit a tényekről megállapított, az igaz. A bíróságnak nem az igaz ismeret megszerzése a privilégiuma, sem az, hogy a megszerzett ismeret igazságában higgyen; a privilégiuma az, hogy az általa megállapított

igazságot az állam nevében kihirdetheti, s azt maga az állam is elismeri, és közjogi eszközökkel támogatja. Ettől azonban az ismeret nem igazabb, hanem csak *hivatalosabb* lesz.

IRODALOM

- Angyal Pál:** A magyar büntetőeljárás jog tankönyve, I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1915
- Balláné dr. Füzster Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János:** Bevezetés a kriminalisztikába. Harmadik, javított, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004
- Balog János:** Bizonyítottság a nyomozásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1966/5.
- Barna Péter:** A bűnüldözés elvi kérdései. KJK, Budapest, 1971
- Berkes György (szerk.):** Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003
- Bócz Endre:** Gondolatok az alapos gyanú fogalmáról: hozzászólás. *Rendőrségi Szemle*, 1962/11.
- Bócz Endre:** A védekezési szabadság és az igazságszolgáltatás büntetőjogi védelme. *Magyar Jog*, 1965/10.
- Bócz Endre:** Bizonyítottság a nyomozásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1966/10.
- Bócz Endre:** A „cselekmény” fogalmáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1978/6.
- Bócz Endre (szerk.):** Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Bócz Endre:** Büntetőeljárás jogunk kalandjai – sikerek, zátonyok, vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006
- Bodor Endre:** A gyanúsítottal szembeni eljárás szabályai terheltté nyilvánítás előtt. *Rendőrségi Szemle*, 1962/7.
- Carrara, Francesco:** A büntető jogtudomány programja. Budapest, 1878
- Erdei Árpád:** Mi az igazság? In: **Erdei Árpád (szerk.):** A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 9. és köv. o.
- Ehrlich, Jacob W.:** The Lost Art of Cross-examination – or Perjury Anyone? G. P. Putnam's Sons, New York, 1970
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián:** Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004
- Gödöny József:** Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968
- Kárpáti László:** Néhány tapasztalat a törvényesség helytelen értelmezéséről. *Rendőrségi Szemle*, 1956/10.
- Király Tibor:** Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972
- Király Tibor:** Büntetőeljárás jog. Tankönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- Lakatos János:** A nyomozás, a felderítés és a bizonyítás kriminalisztikai alapfogalmai és alapszereplőjei. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998
- Lakatos János (szerk.):** Bevezetés a kriminalisztikába. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999

Miklós Lajos: Enyhített-e a terheltté nyilvánítás terhein az új büntető eljárás? *Rendőrségi Szemle*, 1962/9.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Bővített, átdolgozott kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2004

Sinku Pál – Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Tóth Mihály – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog. Harmadik, átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009

Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001

FÁZSI LÁSZLÓ – STÁL JÓZSEF

A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségének kérdéséről a büntetőbíró szemszögéből

Szabóné Nagy Teréz szerint: „A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága azt fejezi ki, hogy milyen mértékben valósulnak meg társadalmi életünk gyakorlatában a büntető igazságszolgáltatással szemben támasztott társadalmi-politikai követelmények.”¹ A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának ezzel a fogalmi megközelítésével ma is maradéktalanul egyetérthetünk, a kérdés Szabóné Nagy Teréz által is hangsúlyozott² komplexitásának jelzése mellett, amelynek számos összetevője közül jelen dolgozatban az igazságszolgáltatás rendszerének működési problémái közé sorolható felesleges nyomozások kérdésével kívánunk foglalkozni. Ennek során azt szeretnénk bemutatni, hogy jelentős számban kerül sor olyan formális nyomozásokra, amelyeknek a lefolytatása nélkül is megalapozott döntést lehetne hozni a vádemelés kérdésében.

A nyomozás történelmi gyökerei

Vargha Ferenc szerint: „Bármily töredékes volt is bűnvádi eljárásunk a múltban, – mégis már az elmúlt századok jogtörténeti adatai arra mutatnak, hogy az előkészítő eljárás régi időtől fogva önálló tagozata a pernek s az ítélőbíró eljárásával nem olvadt össze soha. Már a tizenhatodik századbeli törvényekben nyomára akadunk a vizsgálatnak; a mikor az általános vizsgálat (*inquisitio generalis*) alatt értették annak megállapítását, hogy bűncselekmény forog-e fenn, – különös vizsgálatnak pedig (*inquisitio specialis*) a határozott személy ellen irányuló eljárást nevezték (1548:41; 1655:38. t.-cz.).”³

Az előkészítésnek ezt a még képlékeny önállóságát hazai jogfejlődésünkben az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel elfogadott Bűnvádi perrendtartás

¹ Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985, 65–66. o.

² Uo. 100. o.

³ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata II. Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedés, Budapest, 1897, 1. o.

(Bp.) formázta máig hatóan irányadónak tekintett szabállyá. Ennek a mai szabályozáshoz képest az egyedüli lényeges specialitását az jelentette, hogy a Bp. az előkészítő eljárásnak az egymástól elég élesen elkülönülő két formáját ismerte: a nyomozást és a vizsgálatot, köztük azonban nem céljukban, hanem az elrendelésük feltételeiben és a lefolytatásuk módjában volt döntő különbség. A nyomozást ugyanis már egyszerű gyanú alapján is el lehetett rendelni, míg a vizsgálat elrendeléséhez megalapozott gyanúra volt szükség, mivel ez bírói eljárást jelentett. Ebből fakadt az a másik igen lényeges különbség, hogy míg a nyomozást a főmagánvád eseteinek kivételével az ügyész rendelte el és felügyeletével a rendőrség folytatta le, addig a vizsgálat elrendelése rendszerint, lefolytatása pedig kizárólag a vizsgálóbíró hatáskörébe tartozott a Bp. eredeti koncepciója szerint. Ebből következően témánk szempontjából elegendőnek tartjuk a Bp. 83. §-ának kiemelését, amely szerint „*A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatólása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek*”.

E szabályozásnak tulajdonképpen kettős célja volt: „*1. a bírói eljárás előfeltételül szolgáló nyomatékos gyanu anyagának egybegyűjtése; 2. a főtárgyalás előkészítése akkor, ha vizsgálatra szükség nincs*”⁴. Ez azonban a korabeli szabályozás értelmében nem jelentette azt, hogy a nyomozást a közbiztonsági ügyben erre kizárólagosan jogosult ügyésznek minden esetben feltétlenül el kellett volna rendelnie, miután a Bp. 92. §-a szerint a feljelentés alapján „*a bíróság elé megfelelő indítványt*” is előterjeszthetett, ami akár vádirat is lehetett. Vargha Ferenc szerint: „*Ha az ügyész a vádképviseletét meg nem tagadja, a bíróság elé megfelelő indítványt terjeszt. [...] A vádindítvány szorgalmazhatja a vizsgálatot (104. §); lehet az vádirat (254. §); vagy indítványozhat az ügyész közvetlen tárgyalást.*”⁵ E szerint tehát nyomozás lefolytatása nélkül, csupán a feljelentés adatai alapján is sor kerülhetett vádemelésre.

Ezt a megoldást fenntartotta a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (II. Bp.) is, amelynek sajátos szabálya volt a nyomozás mellőzésének kifejezett lehetővé tétele. A II. Bp. 90. §-ának (1) bekezdése szerint: „*Mellőzni lehet a nyomozást, ha a vádemelésre már a feljelentés adatai és az ahhoz csatolt bizonyító eszközök elegendő alapul szolgálnak. Ilyen esetben a rendőrség a nála tett feljelentést az ügyészhez teszi át.*” Ennek folyamánként a II. Bp. 137. §-a is úgy rendelkezett, hogy: „*Az ügyész a nyomozás befejezése*

⁴ Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon V. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1904, 649. o.

⁵ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: i. m. 25. o.

után, ha pedig az ügy nyomozás nélkül kellően felderítettnek látszik, nyomozás mellőzésével [90. § (1) bek.] vádiratot készít és azt az illetékes bírósághoz nyújtja be.” Ilyenkor tehát a formális nyomozás lefolytatása éppúgy kimaradt az eljárás folyamatából, mint a Bp. 92. §-a szerinti vádindítvány előterjesztése esetén.

Ez a lehetőség azonban az egypártrendszer idején nem bizonyult hosszú életűnek, miután a II. Bp.-t felváltó 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet 102. §-a szerint „Ha a feljelentés kiegészítésére nincs szükség, a nyomozás elrendeléséről vagy megtagadásáról a feljelentés beérkezésétől számított három napon belül határozni kell”. Harmadik lehetőség tehát nem volt, ami világosan kitűnik Gödöny József e törvényszöveghez fűzött következő magyarázatából is, amely szerint: „A büntető eljárás a magánvádas ügyeket kivéve – ahol rendszerint nincs nyomozás – általában a nyomozás elrendelésével veszi kezdetét. Nyomozás elrendelése nélkül – kivételesen – halaszthatatlan nyomozási cselekményekkel is megindulhat a büntető eljárás, ezzel a nyomozás. Ilyenkor a nyomozás elrendelésére általában a halaszthatatlan nyomozási cselekmények foganatosítását követően kerül sor.”⁶

Nyomozás nélkül tehát nem indulhatott közvadás büntetőeljárás, ami a korabeli viszonyok tükrében az akkori hatalom szemszögéből végső soron logikus megoldás volt, hiszen „A szocialista büntetőeljárás rendszerben névértékben elfogadott és hangoztatott tétel volt, hogy a nyomozás – vagyis az eljárás előkészítő szakasza – elvileg egyenjogú és egyenértékű a tárgyalással a tényfelderítés, bizonyítás és jogi megítélés terén egyaránt.”⁷ A nyomozó hatóságot tehát nem lehetett kihagyni a folyamatból, hiszen ellenkező esetben az ügyész számára váratlan események is előfordulhattak volna a tárgyaláson.

Így cseppet sem meglepő, hogy ez a szemlélet a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényt is áthatotta, hiszen a vizsgált témánkat közvetlenül érintő 126. §-ának (1) bekezdése nem sok kétséget hagyott a nyomozás prioritását illetően: „A feljelentés beérkezésétől számított három napon belül a nyomozás megtagadásáról vagy elrendeléséről kell határozni.” Harmadik lehetőséget tehát ez a törvény sem adott, mert a büntetőeljárás szabályozásának logikájából következően „a nyomozó hatóság észlelése alapján” [121. § (1) bekezdés] meginduló eljárásból a nyomozás lefolytatása értelemszerűen kihagyhatatlan volt. Mindennek az indokait szintén Gödöny József fejtette ki

⁶ Jászai Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. 1. kötet. KJK, Budapest, 1967, 456. o.

⁷ Bócz Endre: A pótmagánvádló. Ügyvédek Lapja, 2004/2., 21. o.

részletesen: „A nyomozás a bírósági eljárás mellett a büntető eljárás másik fő szakasza. A nyomozás és a bírósági szakasz között szoros összefüggés és kölcsönhatás áll fenn. A sokoldalúan, teljesen és tárgyilagosan lefolytatott nyomozás lehetővé teszi, hogy a bíróság az összes körülmények kivizsgálása után helyesen bírálja el az ügyet. Ha viszont a nyomozás a bűnügy lényeges körülményeit egyáltalán nem vagy felületesen állapította meg, az ellentmondásokat nem tisztázta, a bizonyítást a terhelt védekezési jogának megsértésével fogatosította stb., a bírósági tárgyaláson nehézségek keletkeznek, pótnyomozás elrendelésére, a tárgyalás elnapolására kerülhet sor; esetleg helytelen ítélet születik. Ily módon tehát a nyomozás minősége közvetlenül befolyásolja a bíróság tevékenységét.”⁸

A hatályos szabályozás

Merőben más körülmények között és meglehetősen hosszú ideig tartó előkészítés után került sor a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) elfogadására, amely a közvádás bűnügyekben szintén a büntetőeljárás elmaradhatatlan szakaszának tekinti a nyomozás lefolytatását. A Be. 164. §-ának (1) bekezdése szerint: „A büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik.” E szabály alól az egyetlen kivétel jelenleg a magánvádás eljárás, amelynek során kivételesen kerülhet sor nyomozás elrendelésére a Be. 499. §-ának (1) bekezdése szerint. Közvádra üldözendő bűncselekmény esetén tehát a nyomozás a büntetőeljárás megkerülhetetlen szakasza ma is, hiszen a Be. 187. §-ának (1) bekezdése is csupán a részbeni mellőzését teszi lehetővé. A törvény logikája szerint azért, mert a 164. §-ának (2) bekezdése értelmében „A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket”. E törvényhely indokolása szerint: „A törvény a nyomozás feladataként a bűncselekmény és az elkövető felderítését, valamint a bizonyítási eszközök felkutatását és biztosítását jelöli meg. A tények felderítésének célja a vádemelésről szóló döntés megalapozása. A vádló a nyomozás során feltárt tények alapján foglalhat állást arról, hogy lehetséges és szükséges-e a bíróság előtti vádemelés.”⁹

⁸ László Jenő (szerk.): A büntető eljárás magyarázata. 1. kötet. KJK, Budapest, 1982, 379. o.

⁹ 1998. évi XIX. törvény indokolása a büntetőeljárásról. CompLex Jogtár Plusz, 64. o.

Ez az indokolás azonban nem ad választ arra az alapkérdésre, hogy miért kell nyomozni akkor is, amikor ennek semmi értelme nincs, mert a bűncselekményre már a nyomozás elrendelése előtt fény derült, elkövetőjének személye ismert, a lehetséges bizonyítási eszközök pedig hiánytalanul rendelkezésre állnak. Például az ittas gépjárművezető közúti ellenőrzés kori „tettenérése” esetén az alkoholos befolyásoltság fokának a légalkoholmérő készülék alkalmazásával a helyszínen történő megállapítása után, ha ennek eredményét az elkövető is elfogadja, más körülményt már aligha kell „felderíteni” ahhoz, hogy az ügyész a vádemelés kérdésében dönteni tudjon, a mérési eredményt pedig az intézkedő rendőr minden további nélkül csatolhatja a feljelentéséhez, így már a bizonyítási eszközök is a közzvádó rendelkezésére állnak.

Ilyen esetben meglehetősen ésszerűtlen megoldásnak tűnik számunkra annak megkövetelése, hogy a rendőrség még ilyenkor is formális nyomozást folytasson le, amelynek az egyedüli eredménye egy olyan iratcsomó összeállítás, amely a feljelentésből is kitűnő adatokon kívül semmiféle – az eljárás további menetének alakulása szempontjából lényeges – egyéb információval nem szolgál. Ennek tükrében hiába teszi lehetővé a jogalkotó a példánk szerinti esetben tipikusan alkalmazott bíróság elé állítás lehetőségét, mert a Be. XXIV. fejezetének rendelkezései nem hagynak kétséget afelől, hogy még ennek a gyorsított eljárásnak is szükségképpen előfeltétele a formális nyomozás lefolytatása, amelynek egyedüli eredménye a büntetőeljárás tartamának meghosszabbodása annyi idővel, amennyi a felesleges nyomozási tevékenységek adminisztrálásához szükséges, és elvileg a legegyszerűbb ügyben is megközelítheti a harminc napot. Ugyanez a helyzet az áruházi lopáson tetten ért tolvaj esetében is, amikor a bűncselekmény gyanújának megállapíthatósága éppolyan nyilvánvaló, mint annak személyre konkretizált megalapozottsága. S az ilyen típusú példák előfordulásának lehetőségeit még messze nem merítettük ki, hiszen nagy általánosságban a tettenérés minden esetét is ebbe a körbe sorolhatónak tartjuk. *Király Tibor* nyomán¹⁰ tehát az első kérdésünk az, hogy vajon mennyiben tekinthető racionálisnak és takarékosnak az ilyen büntetőeljárás. Megítélésünk szerint, ha a kérdést néhány tipikus nyomozás tükrében is megvizsgáljuk, semennyiben. Feltevésünk igazolásához, illetve a további következtetéseink megalapozásához ugyanis nem kerülhetjük meg legalább néhány véletlenszerűen kiválasztott, de tipikus nyomozás rövid bemutatását az általunk feszegetett probléma konkretizálása érdekében.

¹⁰ Király Tibor: Az 1896. évi első büntető perrendtartás száz év távlatából. Magyar Jog, 1996/11., 670. o.

A tipikus nyomozás

Első példa

Az ittas járművezetés vétsége miatt induló nyomozás idején hatvanoldalnyi rendőrségi dosszié keletkezett, amely a következő iratokat tartalmazza: költségjegyzék; díjjegyzék és díjmegállapító határozat; feljegyzés a nyomozás elrendeléséről; feljelentés; jelentés az előállítás végrehajtásáról; nyilatkozat; ambuláns napló; vezetőiengedély-priorálás; orvos szakértői vélemény; vérvételi jegyzőkönyv; orvos szakértői vélemény; vizeletvételi jegyzőkönyv; kérelem a vezetésre való jogosultság szüneteltetéséhez; feljegyzés; erkölcsi bizonyítvány; 1. számú adatlap; ügyvédi meghatalmazás; jegyzőkönyv a gyanúsított kihallgatásáról.¹¹ Ezek közül azonban az ügyész számára a vádemelés kérdésében való döntése meghozatalakor a feljelentésnek, az orvos szakértői véleménynek és a gyanúsított kihallgatásáról készült jegyzőkönyvnek lehetett érdemleges jelentősége, erre tekintettel érdemes egy pillantást vetni az eljárás dinamikájára is, amelynek adatait az 1. számú táblázatban foglalkozunk össze.

A táblázat adataiból kitűnően a konkrét ügyben a „tettenérestől” számított egy hónapon belül vádemelésre került sor, vagyis akár az ittas vezető bíróság elé állítására is lehetőség lett volna. A rendőrségi iratokból az nem állapítható meg, hogy ennek mi volt az akadálya, miután az igazoltatás utáni vérvétellel egyidejűleg elvégzett orvosi vizsgálaton megállapított klinikai tüneteken alapuló orvosi vélemény szerint a gépkocsivezető enyhén ittas állapotban volt – nyilván erre tekintettel került sor november 23-án a nyomozás elrendelésére is –, az 1,42 ezrelékes véralkohol-koncentrációt megállapító orvos

1. számú táblázat
Az eljárási cselekmények sorrendje

Az eljárási cselekmény	
ideje	tárgya
2010. november 21.	feljelentés
2010. november 26.	orvos szakértői vélemény
2010. december 7.	gyanúsított kihallgatása
2010. december 17.	vádemelés

¹¹ Vásárosnaményi Rendőrkapitányság Közrendvédelmi és Közlekedésrendészeti Osztály Közlekedésrendészeti Alosztály 15070/1127/2010. bú.

szakértői vélemény pedig már november 26-án elkészült. Mindehhez képest az ittas járművezető 2010. december 7-én (13 óra 24 perctől 13 óra 49 percig tartó) gyanúsítottként történő kihallgatásáról készült jegyzőkönyvből lényegében annyi derül ki, hogy a terhelt egy v.-i szórakozóhelyen egy általa megnevezni nem kívánt társasággal italozott, majd haza szeretne volna vinni a gépkocsiját, miközben igazoltatták. Ettől az ügyész aligha lett sokkal „okosabb” a vádemelés kérdésében való döntésének meghozatala tekintetében, s nyilvánvalóan a bírósági tárgyalás előkészítése szempontjából sem volt különösebb jelentősége a gyanúsított kihallgatásának. Tárgyalás mellőzésével 2011. január 14-én hozott határozatot a bíróság az ügyben¹².

Második példa

Az ugyancsak ittas járművezetés vétsége miatt induló ügyben a rendőrség a nyomozás eredményeként harmincnégy oldalnyi dossziét állított össze, amely a következő iratokat tartalmazza: költségjegyzék; feljelentés; rendőri jelentés; légalkoholmérési jegyzőkönyvek; javaslat a vezetői engedély visszavonására; priusz; a gyanúsított kihallgatásáról készült jegyzőkönyv; a nyomozás iratainak megismeréséről készült jegyzőkönyv.¹³ 2011. január 31-én este nyolc órakor közúti ellenőrzésen igazoltatták a gépkocsivezetőt, az alkoholszondás mérés eredményére tekintettel előállították a rendőrkapitányságra. Itt a Drager Alcoholtest alkalmazásával végzett légalkoholmérés eredménye 20 óra 18 perckor 0,74 mg/L, 20 óra 31 perckor pedig 0,75 mg/L volt. Erre figyelemmel megállapíthatjuk, hogy nagyjából fél órával az igazoltatás után már megalapozottan dönthetett volna az ügyész a vádemelés kérdésében, erre azonban ténylegesen 2011. február 8-án került sor, miután előző nap gyanúsítottként is kihallgatták a (vallomástételt megtagadó, de az ittas járművezetés tényét elismerő) gépjárművezetőt, majd öt perc alatt ismertették vele a nyomozás iratait. A gyanúsított bíróság elé állítása február 9-én történt meg, amikor a bíróság félórás tárgyalás után ítéletet hozott, amely ellen csak az ügyész fellebbezett a 250 ezer forint összegű pénzbüntetés napi tételeinek felemelése érdekében¹⁴, erre tekintettel az ügyben 2011. szeptember 1-jén született jogerős bírósági ítélet.¹⁵

¹² Vásárosnaményi Városi Bíróság Bk. 26/2011. számú ügye.

¹³ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőr-főkapitányság Rendészeti Igazgatóság Közlekedésrendészeti Osztály 15000/28/2011/bü.

¹⁴ Nyíregyházi Városi Bíróság B. 257/2011.

¹⁵ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság Bf. 240/2011.

Harmadik példa

A vádirati tényállás szerint a vádlott „2010. július 14. napján 11 óra körüli időben bement a Ny... K... utca 1. szám alatt található T... Áruházba, ahol egy 1700 Ft értékű áruvédelmi széférrel ellátott bikini alsóval fizetés nélkül akart távozni a pénztártól, azonban az áruház áruvédelmi kapu bejelzett. Így a lopással okozott kár teljes egészében megtérült.”¹⁶ A hiánytalanul idézett tényállás szerint tehát az elkövetőt tetten érték, vagyis a kiléte kezdettől ismert volt, az elkövetési tárgy a tettenéréskor előkerült, s annak értéke sem lehetett kétséges, így az eljárás során csupán a terhelt rendőri intézkedéskor hangoztatott „védekezésének” megalapozottságát kellett tisztázni, miután arra hivatkozott, hogy az árut ki akarta fizetni, de mivel nem volt nála kosár, ezért a táskájába tette, aztán erről később megfeledezett. Ehhez képest a 2010. július 14-től augusztus 23-ig tartó nyomozás során a következők történtek (2. számú táblázat).

Ha mindehhez hozzávesszük még az elsődleges rendőri intézkedéssel eltöltött időt, akkor – az ezt végrehajtó rendőrök számára tekintettel kétszeres szorzóval számolva – azt állapíthatjuk meg, hogy e kriminális történet felde-

2. számú táblázat

A nyomozási cselekményekről

Az eljárási cselekmény	
ideje	jellege
2010. július 29.	gyanúsított priorálása
2010. július 30.	biztonsági ór tanúkenti kihallgatása
2010. augusztus 2.	védő kirendelése
2010. augusztus 3.	gyanúsított anyjának tanúkenti kihallgatása
2010. augusztus 3.	gyanúsított anyja sógornőjének tanúkenti kihallgatása
2010. augusztus 16.	védő kirendelésének visszavonása
2010. augusztus 16.	az áruház rövid úton történő megkeresése a biztonsági kamera által esetleg készített felvétel meglétének tisztázása érdekében
2010. augusztus 23.	másik biztonsági ór tanúkenti kihallgatása
2010. augusztus 23.	a gyanúsított és a sértett értesítése az iratok megismerésének lehetőségéről

¹⁶ Nyiregyházi Városi Ügyészség B. 6586/2010/2. számú vádirat.

ritése egy rendőr öt munkaórát vett igénybe, ebben természetesen nincs benne a technikai jellegű teendők elvégzéséhez szükséges idő. Erre tekintettel megállapíthatjuk, hogy nagyjából egy rendőr egy teljes napi munkáját igényelte ennek a nem kifejezetten szövevényes bűnügynek a „felderítése”. Ennek tükrében talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a városi bíróság huszonöt percig tartó tárgyalás alapján hozott az ügyben felmentő ítéletet¹⁷, aminek a meghozatala megítélésünk szerint nyomozás nélküli vádemelés esetén sem igényelt volna fél-egy óránál több időt. (Megjegyzendőnek tartjuk, hogy a vádlott terhére rótt cselekményt az ellopott áru értékétől függetlenül bűncselekménnyé minősítő dolog elleni erőszak megállapíthatóságának hiányában a megyei bíróság a felmentő rendelkezést helybenhagyta¹⁸, az ügyész által előterjesztett felülvizsgálati indítványt pedig a Legfőbb Ügyészség visszavonta¹⁹.) Valóban ilyen jól állnánk, hogy egy rendőrnek nagyjából egy teljes munkanapját egy ezerhétszáz forint értékű bikinialós ellopásának nyomozásával kelljen töltenie, olyankor is, amikor kinyomoznivaló sincs?

A lehetséges ellenérvék

Farkas Ákos szerint: „Az előkészítő szakasz a büntetőeljárás első és egyben a bizonyítás szempontjából a legfontosabb fázisa.”²⁰ Ez az álláspont változatlanul azt sugalmazza számunkra, mintha korunkban elképzelhetetlen lenne a nyomozás nélküli (köz)vádemelés. Ezt erősíti meg Bócz Endre álláspontja is, amely szerint: „Világviszonylatban látható, hogy a modern társadalomban a tiszta vádelvű, tehát olyan büntetőeljárású szisztéma, amelyben a tárgyalást kiváltó vádemelést nem előzi meg semmiféle hatósági eszközökkel rendelkező szakszerű előkészítés (nyomozás, vizsgálat), nem életképes.”²¹ Ezzel a megállapítással az ilyen széles körű kitekintés lehetőségének hiányában nyilván nem kívánunk vitába szállni, az idézett kiváló szerző által jelzett szempont, illetve tendencia figyelembevételkor azonban, megítélésünk szerint, nyil-

17 Nyíregyházi Városi Bíróság B. 1872/2010/4. számú tárgyalási jegyzőkönyve.

18 Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság Bf. 957/2010/3. számú ítélete.

19 Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 666/2011/4. számú végzése.

20 Farkas Ákos: Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárás bizonyításban? A kölcsönös elismerés elve. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 49. o.

21 Bócz Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához. Belügyi Szemle, 1990/1., 53. o.

vánvaló jelentősége van annak a kérdésnek is, hogy milyen jellegű, illetve súlyú cselekmények kerülhetnek rendes körülmények között a bíróság elé, és annak milyen mozgásteret enged a jogalkotó. Másrészt azt sem tartjuk figyelmen kívül hagyhatónak, hogy az általánosságban általunk sem vitatott előbbi megállapítások ellenére az európai jogfejlődés milyen kivételeket tart elfogadhatónak.

A kérdés ilyen összefüggéseit illetően elsősorban az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítése tárgyában elfogadott R(87) 18. számú ajánlását tartjuk kiemelőndőnek, amelynek a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítésével foglalkozó III/7. pontja a következőket rögzíti: *Mindenütt, ahol az alkotmányos és jogi hagyományok megengedik, akár a guilty plea (bűnösség beismerése) eljárást, amikor is a vádlott az eljárás korai szakaszában azért jelenik meg a bíróság előtt, hogy a bíróság előtt nyilvánosan kijelentsen, beismeri vagy tagadja az ellene felhozott vádak, akár pedig ehhez hasonló eljárásokat kell bevezetni. Ilyen ügyekben az ítélőbíróságnak hatáskörrel kell rendelkeznie annak eldöntésére, hogy a nyomozati szakaszt részben vagy teljes egészében mellőzi-e, és nyomban rátér az elkövető személyiségének elemzésére, a büntetés kiszabására, és ha szükséges, a kártérítésre.*²² Ezért a nyomozás mellőzésének lehetősége szerintünk semmi esetre sem minősíthető az európai jogi kultúra fejlődésének jelenkori tendenciájával szembeemelő elgondolásnak.

Ettől függetlenül fontos kérdésnek tekintjük annak vizsgálatát is, hogy mennyiben okozhatná a terhelt garanciális jogainak sérelmét a nyomozás mellőzésével történő vádemelés. E tekintetben a terhelt számára a nyomozás lefolytatásának két szempontból lehet jelentősége: 1. A Be. 196. §-ának (1) bekezdése szerint panasszal élhet a gyanúsítása miatt. 2. A Be. 179. §-a szerinti kihallgatása során érdemi védekezést terjeszthet elő. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint: „A »gyanúsított kihallgatása« (Be. 179. §) az a garanciális eljárási cselekmény, amely az általános szabályok szerinti nyomozás befejezésének [Be. 193. § (1) bekezdés], valamint a vádemelésnek (Be. 216. §) szükségképpen előfeltétele, mivel az eljárásnak a terhelt jogai szempontjából kiemelkedően lényeges mozzanata. [...] A gyanúsított kihallgatására és a terhelt vallomására (Be. 117–118. §) előírt törvényi rendelkezések adják az eljárási keretét annak, hogy az ügyész, illetve a nyomozó hatóság teljesítse a tisztességes eljáráshoz és a védekezéshez való jog alapvető feltételeit.”²³

²² <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=105&lid=5254>

²³ 14/2004. (V. 7.) AB határozat, III/A/4.1., 15. o.

Ezzel együtt úgy véljük, hogy ezek a garanciák ebben a kontextusban csupán magával a nyomozással összefüggésben értelmezhetők. A nyomozás rendeltetése ugyanis ma már nem lehet kétséges, hiszen a Be. 164. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint: „*A tények felderítésének célja a vádemelésről szóló döntés megalapozása.*”²⁴ Ebből következően szerintünk a nyomozás során érvényesítendő garanciáknak semmiképpen nem lehet önmagukon túlmutató jelentőséget tulajdonítani, miután egy olyan előkészítő jellegű tevékenységhez kötődnek, amelynek kimenetele a bíróság döntését közvetlenül nem befolyásolhatja. Ebből következően a terhelt védekezési lehetőségeinek semmiféle csorbulásához nem vezethetne véleményünk szerint a nyomozás mellőzésével történő vádemelés lehetővé tétele az olyan esetekben, amikor nincs mit kinyomozni a vádemelés kérdésében való döntés megalapozásához.

Már csak azért sem, mert a távollévő terhelttel szembeni eljárásban²⁵ (amelynek lehetőségét alapvetően az Emberi Jogok Európai Bírósága²⁶ és az Alkotmánybíróság²⁷ sem vitatja), valamint pótmagánvádló fellépése esetén²⁸ egyaránt előfordulhat, hogy a nyomozás során nem kerül sor gyanúsítottkénti kihallgatásra, így maradéktalanul egyetértünk Nyiri Sándor álláspontjával abban, hogy „*Elméletileg megalapozott lehet a vád abban az esetben is, ha a terhelttel az alapos gyanút nem közölték*”²⁹. Megítélésünk szerint a felelősségre vonás legitimálása szempontjából csakis a vád megalapozottságának van jelentősége, amihez képest a „gyanúsítás” csupán a védekezési jog gyakorlásához szükséges feltételrendszer egyik elemének tekinthető. Ez nyilvánvalóan látszik abból is, hogy Farkas Ákos szerint „*az alkotmányos büntetőeljárás elvei alapvetően a bírósági eljáráshoz és nem a büntetőeljárás korábbi szakaszaihoz kötődnek. [...] Ennek oka, hogy a büntetőeljárás alapvető célja az igazságszolgáltatás, vagyis a büntetőjogi felelősségről történő döntés. A bűnösség és az ártatlanság kérdésében azonban minden alkotmányos elveket valló országban csak a bíróság dönthet, az eljárás minden szakasza azt a célt szolgálja, hogy a bíróság ezt a döntést megalapozottan hozhassa meg.*”³⁰

A kérdés kapcsán megjegyezzük, hogy például a német büntetőeljárás törvény 163a §-ának (1) bekezdése szerint: *A terheltet legkésőbb a nyomozás*

24 CompLex Jogtár Plusz

25 Be. 527. § (3) bek.

26 Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban. HVG-ORAC, Budapest, 2008, 326–328. o.

27 302/B/2007. AB határozat.

28 90/2010. BKv. I/6. p.

29 Nyiri Sándor: A terhelt távollétében történő eljárás. Belügyi Szemle, 2001/12., 99. o.

30 Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 49. o.

lezárása előtt ki kell hallgatni, kivéve, ha az eljárást meg kell szüntetni. Egyszerű esetekben elegendő neki lehetőséget adni ahhoz, hogy írásban nyilatkozzon.³¹ Ez azt is jelzi, hogy a (tényállás felderítésére, a bizonyítékok beszerzésére, továbbá a terhelő és mentő-, valamint a cselekmény jogi következményeinek meghatározása szempontjából jelentős körülmények tisztázása szempontjából jelentős körülmények tisztázására irányuló³²) nyomozáshoz ragaszkodó német be. sem teszi feltétlenül kötelezővé a terhelt ennek során történő kihallgatását, csak azt, hogy lehetőséget kapjon a nyomozás eredményére vonatkozó észrevételének megtételére. Ez pedig nyilván akár nálunk is megoldható lenne a nyomozás nélküli vádemelés lehetővé tétele esetén, azzal a különbséggel, hogy a nyilatkozat lehetősége nem a nyomozás eredményére, hanem a feljelentésben foglaltakra vonatkozna, miután felvetésünkkel nem a terhelt jogainak csorbitását és főleg nem a megalapozatlan vádemelések elősegítését, hanem csupán a büntetőeljárás bürokratikus elemeinek kiiktatását szeretnénk elérni. E két körülmény együttes kielégítése pedig a német példából is láthatóan nem összeegyeztethetetlen egymással, hiszen nyilvánvalóan nálunk is megteremthetők lennének a gyanúsított – vádemelést megelőző – ügyészi kihallgatásának eljárásjogi feltételei, miután azt az elvet magunk is vitathatlannak tartjuk, hogy az egyes intézmények szabályozásakor a jogalkotó gazdaságossági vagy célszerűségi okból sem mondhat le az eljárási garanciák érvényesítéséről.³³

A külföldi példák

Az előbbieken kifejtett álláspontunk természetesen nem csupán a bűnvádi perrendtartásainkra való jogtörténeti hivatkozással, hanem külföldi példákkal is alátámasztható. Az 1808. évi francia *Code d' instruction criminelle* szerint például az ügyész az öt évnél nem súlyosabb fogházbüntetéssel fenyegetett vétség elkövetése esetén, a terhelt és a tanúk nevének megjelölésével, vizsgálat lefolytatása nélkül indítványozhatta tárgyalás kitűzését, ha erre a feljelentés, illetve a nyomozás adatai alapján alkalmasnak tartotta az ügyet.³⁴

³¹ Strafprozessordnung (StPO). www.gesetze-im-internet.de

³² Uo. 160. §

³³ Lásd az Alkotmánybíróság 14/2004. (V. 7.) AB és 64/D/2005. számú határozatait.

³⁴ Nagy Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában. Doktori értekezés, 2007, 6. forrás: www.doktori.hu/index.php?menuid=1938&vid=232

A *liechtensteini* büntetőeljárás törvényben pedig a tárgyalt témánkra vonatkozóan a következő hatályos rendelkezéseket találjuk: *Ha az államügyesség a feljelentés vagy – szükség esetén az indítványára kiegészítendő – előjárás aktáinak vizsgálata után elegendő okot talál ahhoz, hogy határozott személlyel szemben a büntetőeljárást indítványozza, úgy indítványt tesz a vizsgálat indítására, vagy vádat emel. Ellenkező esetben a hozzá került feljelentést rövid feljegyzéssel és az ahhoz kapcsolódó indokkal visszaküldi az előjárás aktáit azzal a megjegyzéssel, hogy nem talál az üldözéshez további alapot.*³⁵ E rendelkezés értelmében tehát lehetőség van pusztán a feljelentésen alapuló – vagyis a mi fogalmaink szerint nyomozásnak megfelelő „előjárás” lefolytatása nélküli – vádemelésre, mégpedig lényegében a Bp. által annak idején is alkalmazott szabályozásnak megfelelően.

Tanulmányunk témájának összehasonlító vizsgálata során, megítélésünk szerint, nem lehet figyelmen kívül hagyni a 2011. január 1-jén hatályba lépett *svájci büntető perrendtartás*³⁶ következő rendelkezéseit sem: 1. *Az előjárás a rendőrség nyomozati eljárásából és az Államügyesség vizsgálatából áll.*³⁷ 2. *Az előjárást megindítja a) a rendőrség nyomozati tevékenysége; b) a vizsgálat Államügyesség általi megindítása.*³⁸ 3. *Az Államügyesség vizsgálatot indít, ha: a) a rendőrség információiból és jelentéseiből, a büntető feljelentésből vagy a saját megállapításaiból elegendő gyanú adódik [...].*³⁹ 4. *Az Államügyesség rendőrségi jelentéseket és büntetőfeljelentéseket a rendőrségnek átutalhat kiegészítő nyomozati cselekmények foganatosítása céljából, ha azokból büntetőgyanú nem elég világosan adódik.*⁴⁰

Mindebből értelmezésünk szerint azt a következtetést lehet levonni, hogy a (Svájc történelme során a büntetőeljárást szövetségi szinten először szabályozó) hivatkozott büntető perrendtartás értelmében a vizsgálat lefolytatása sohasem mellőzhető, a nyomozás viszont elkerülhető, ha már a büntetőfeljelentésből „elegendő gyanú adódik” a vizsgálat megindításához. Erre következtethetünk abból a rendelkezésből is, amely szerint: *A rendőrség a büntetendő cselekményeket saját kezdeményezéséből, magánszemélyek és hatóságok feljelentésére, továbbá az Államügyesség megbízásából nyomoz [...].*⁴¹ Olyan rendelkezést ugyanis nem találunk, amely szerint feljelentést kizárólag a rend-

35 1988 Nr. 62 (StPO) 22 § (1). <http://www.gesetze.li>

36 Schweizerische Strafprozessordnung (StPO). www.admin.ch/ch/d/ff/2007/6977/pdf

37 Uo. Art. 299.

38 Uo. Art. 300.

39 Uo. Art. 309.

40 Uo. Art. 309.

41 Uo. Art. 15.

örségnél lehetne tenni, aminek az ellenkezője következik a 309. § már hivatkozott (2) bekezdésében foglaltakból is. A nyomozás kérdését tehát az előzőleg hivatkozott örökletes monarchia mellett az európai viszonylatban is feltétlenül figyelmet érdemlő szövetségi állam hatályos szabályozása is másként kezeli a megkerülhetlenségét illetően, mint a Be. nálunk.

A javasolt módosítás

Farkas Ákos szerint: „*A legtöbb kutató elismeri, hogy a büntető igazságszolgáltatásnak rendszerként kellene működnie, de valójában nem úgy működik. [...] Ennek oka az, hogy az igazságszolgáltatás nem követ egységes célt, nem hatékony, nem mentes a konfliktusoktól.*”⁴² Korinek László szerint ennek az egyik gyökere az, hogy: „*A felderítés–nyomozás–vizsgálat hármas egysége még tovább erősítette azt a szervezeti kultúrát, ami a büntető igazságszolgáltatással azonos rangú hatósággá avatta. Az autonómiára törekvő rendőrségi hivatal azt a meggyőződést erősíti, miszerint a bűnüldözésnek elsődlegesen belső szervezeti értékeket kell szolgálnia, és nem az igazságszolgáltatás előkészítését.*”⁴³ Mindez a gyakorlatban is világosan látszik a sajátos szervezeti érdekek különféle megnyilvánulásaiban, aminek a következményei leginkább az ítélkezés során érzékelhetők, csak éppen a bírók ezeknek az észrevételeknek általában nem szoktak hangot adni.

Általánosságban megállapíthatónak tartjuk, hogy 2003. július óta sem az ügyész tájékoztatásához szükséges mértékű felderítés, hanem a teljes körű bizonyítás lefolytatása áll a nyomozó hatóságok tevékenységének középpontjában. Ennek egyik tipikus megnyilvánulásának tartjuk, hogy a Be. 181. §-ának a feljelentő tanúkénti kihallgatását mellőzhetővé tevő (2) bekezdése, tapasztalataink szerint, a gyakorlatban egyáltalán nem érvényesül, aminek következtében a sértett gyakorta többször kénytelen megjelenni a rendőrségen. A jelzett probléma további megnyilvánulásának tartjuk azt a változatlanul továbbélő nyomozói gyakorlatot is, „*hogy az egyszeri, minden lényeges részletre kiterjedő kihallgatás helyett ugyanazon tényekre többször is*”⁴⁴ kihallgatják a terhelte olyankor is, amikor újonnan felmerülő adatok ezt nem indokolják. Ez ugyanis nyilvánvalóan azt a törekvést tükrözi, hogy a bűncse-

⁴² Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 31. o.

⁴³ Korinek László: A háborút nem látott bátrak bátorsága. Belügyi Szemle, 2006/5., 68. o.

⁴⁴ Fázsi László: Emberelési ügy nyomozása a bírósági eljárás tükrében. Belügyi Szemle, 1996/12., 105. o.

lekmény elkövetésének körülményeit olyan szinten tisztázzák, amelynek fényében a tárgyaláson történő bizonyítás már csak a nyomozási eredmény reprodukálásaként értékelhető, ami szükségképpen felértékeli ez utóbbi jelentőségét, és tulajdonképpen kiüresíti az előbbiét. Erre tekintettel talán nem érdektelen megjegyezni, hogy az *osztrák büntetőeljárás törvény* 91. §-ának (1) bekezdése szerint: *A nyomozati eljárás arra szolgál, hogy a nyomozati cselekményeken keresztül a tényállást és a cselekedeti gyanút annyira tisztázza, hogy az államügyész a vádemelésről, az üldözéstől való visszalépésről vagy az eljárás megszüntetéséről dönteni tudjon, és vádemelés esetén a fő eljárási szak gyors lebonyolítását elősegítse.*⁴⁵ Ennek megfelelően ugyane törvény 210. §-ának (1) bekezdése szerint: *Ha az elegendően feltárt tényállás alapján az elítélés valószínűsíthető és az eljárás megszüntetésének avagy az üldözéstől való visszalépésnek az oka nem forog fenn, akkor az államügyész a fő eljárási szakasz lebonyolítására hatáskörrel rendelkező és illetékes bíróságnál vádat emel.*⁴⁶

Megítélésünk szerint ez is jelzi, hogy miért tartjuk fontosnak a bürokratikus eljárási szabályok kiiktatását, amelynek egyik eszköze lehetne a nyomozás nélküli vádemelés lehetővé tétele az ügyész számára abban az esetben, ha erről már a feljelentés alapján megalapozottan tud dönteni. Ennek következtében pusztán az ittas járművezetés vétsége miatt induló eljárások számának figyelembevétele mellett is jelentősebb rendőrségi kapacitás szabadulhatna fel (*3. számú táblázat*), és talán az is inkább nyilvánvalóvá válna, hogy a nyomozás nem öncélú szakasza a büntetőeljárásnak, hanem közvetlenül a vádemelés eldöntésének, közvetve pedig a bírósági eljárás lefolytatásának előkészítését szolgálja. A nyomozás ugyanis: *„Az az eljárás, amellyel valamely (bűn)ügyben nyomoznak.”*⁴⁷ A nyomoz ige nyelvtani jelentése pedig: *„Bűncselekmény tettesét, körülményeit felderíteni igyekszik.”*⁴⁸

Ennek megfelelően az általunk javasolt szabályozás szerint – a korábbi hazai, illetve a hivatkozott külföldi példához hasonlóan – a hozzá érkezett feljelentés alapján a nyomozó hatóságnak azt is vizsgálnia kellene, hogy annak konkrétan megjelölt és kellően alátámasztott adatai nem teszik-e lehetővé a közvetlen vádemelést, amelynek pozitív megítélése esetén azt – a nyomozás elrendelése helyett – közvetlenül továbbítaná az ügyésznek. Ebben az eset-

⁴⁵ Strafprozessordnung (StPO). www.jusline.at

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Juhász József – Szöke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 1022. o.

⁴⁸ Uo.

3. számú táblázat

Az ittas járművezetés vétsége miatt elítélt felnőttek számának alakulása⁴⁹

Az eljárási cselekmény	
ideje	tárgya
2000	10 117
2001	10 279
2002	11 453
2003	10 860
2004	12 323
2005	12 443
2006	12 408
2007	12 483
2008	10 571
2009	10 032
2010	8 910

ben az ügyészek a vádemelés-előkészítést illetően csak abban a kérdésben kellene állást foglalnia, hogy egyetért-e a nyomozó hatóság álláspontjával.

Az ügyészségen történő feljelentés esetén pedig a folyamat értelemszerűen még inkább leegyszerűsödne, hiszen az ügyészek közvetlenül a nyomozás elrendelésének vagy a vádemelésnek a kérdésében kellene döntenie. A nyomozás nélküli vádemelés lehetővé tételének hatékonyságát jelentősen javíthatná a bíróság elé állítás alkalmazásának kötelezővé tétele olyan esetben, ha egyébként fennállnak a külön eljárás lefolytatásának a Be. 517. § (1) bekezdésében felsorolt feltételei, a tettenérésre vonatkozó (2) bekezdésben foglalt rendelkezésnek megfelelően. Ehhez persze szükség lenne a gyanúsított ügyész általi kihallgatásának előírására is. E megoldás alkalmazása mellett szól, hogy tapasztalataink szerint a bíróság elé állítás alkalmazásának gyakorisága – az alkalmazhatóság időbeli feltételének történetileg példátlan kitágítása ellenére⁵⁰ – még mindig messze elmarad a gyakorlati lehetőségektől. Ebből következően ma is érvényes megállapításnak tartjuk, *hogy „a jogintézmény alkalmazásának gyakorisága alapvetően a büntetőügyekben eljáró hatóságok, elsősorban a rendőri szervek, másodsorban az ügyészségek*

49 Vavró István: A közlekedési bűncselekmények elkövetése miatt elítélt felnőttek (1990–2010). Országos Igazságszolgálati Tanács Hivatala, Budapest, 2011, 17. számú táblázat.

50 Megítélésünk szerint ugyanis a jogintézmény optimális alkalmazási feltételeinek meghatározását az igazságügy-miniszter IM/Bünt/2001/91. számú előterjesztésének elfogadása eredményezhette volna, amely a bíróság elé állítás határidejének (az akkori tizenöt nap helyett) hat napra történő korlátozását javasolta.

ilyen irányú aktivitásán múlik. Ezt a körülményt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét illetően konkrétan is igazolja az a körülmény, hogy egy 1998 októberében kiadott megyei rendőr-főkapitányi intézkedést követően szinte egyik napról a másikra látványosan emelkedett a bíróság elé állítások száma, amelynek mértékét jelzi, hogy pl. a legnagyobb ügyforgalmú székhelyi városi bíróságunkon 1998 első felében 32 ügyben, míg 1999. ugyanezen időszakában 189 ügyben került sor a vádlottak bíróság elé állítására.⁵¹ Ez csaknem hatszázsázalékos emelkedést jelentett egy éven belül, ami elég meggyőzően jelzi, hogy az eljárás egyszerűsítését, illetve gyorsítását célzó jogintézmények alkalmazását nem feltétlenül célszerű a jogalkalmazó mérlegelésére bízni, ha lehetőségének és indokoltságának kérdése a jogalkotás szintjén is eldönthető. Erre utal az is, hogy például 2004 első felében az országos átlagban 10,9 százalékos arányban alkalmazott bíróság elé állítások Somogy és Zala megyében az ügyérkezés húsz százalékát is meghaladták (25,2 és 21 százalék), miközben a fővárosban ez az arány mindössze két százalék volt.⁵²

Míndeközben persze az is látható, hogy a Be. 517. §-ának (2) bekezdése által előírt kötelező bíróság elé állítás sem érvényesül maradéktalanul a gyakorlatban, hiszen különben a közúti ellenőrzés során tetten ért minden ittas járművezetőt bíróság elé kellene állítani, amiről ma még nem beszélhetünk. Ezt pedig már csak azért is megjegyzendőnek tartjuk, mert meggyőződésünk, hogy az elhúzódoó büntetőeljárások elkerülésének legnagyobb gyakorlati jelentőségű lehetőségét az egyszerűbb és gyorsabb elbírálásra módot adó külön eljárások minél szélesebb körű alkalmazása jelenti, hiszen az ennek nyomán felszabaduló kapacitás szervezeti szinten felhasználhatóvá válik más feladatok elvégzéséhez, amire pedig nyilvánvalóan szükség lenne a mai körülmények között.

Összegzés

Tisztában vagyunk azzal, hogy javaslatunk elfogadása alapvető szemléletváltást igényelne, hiszen ehhez túl kellene lépni a nyomozás szerepét és jelentőségét illetően a büntetőeljárás minden szakaszát áthatóan meggyökerezedett illúzió és rutinton, aminek következtében az ügyésznek dominánsabb szerepet kellene betöltenie a bírósági eljárásban, miközben a bírónak sem

⁵¹ Fázsi László: A büntető kollégiumvezető gyakorlatából – A bíróság elé állítás egy kollégiumi vizsgálat tükrében, *Bírák Lapja* 2001/2, 34. o.

⁵² Ld. Nagy Anita: i. m. 293. o.

lenne lehetősége a nyomozás eredményének reprodukálására, ami ellen akár berzenkedhet is a jogalkalmazó konformizmusa. Mindazonáltal számunkra csupán az lehet kérdéses, hogy sikerül-e végre szakítanunk a nyomozás mindenek feletti eszméjéhez való merev ragaszkodással a reményeink szerint rövid időn belül kodifikálandó új büntetőeljárás törvény elfogadásakor. Ennek során pedig végre megszívlelendőnek tartanánk Bócz Endre két évtizeddel ezelőtti, de még ma is pusztába kiáltott szónak tűnő felvetését, amely szerint „*olyan szemléletváltást kell megtenni, amely a nyomozástól nem kíván meg sem többet, sem kevesebbet, mint amire hivatott: a bírósági tárgyalás előkészítését*”⁵³. Mi lehet azonban a nyomozás feladata akkor, ha lefolytatása a bírósági tárgyalás előkészítéséhez sem feltétlenül szükséges?

IRODALOM

- Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc:** A bűnvádi perrendtartás magyarázata II. Grill Károly könyvkereskedése, Budapest, 1897
- Bócz Endre:** Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához. *Belügyi Szemle*, 1990/1.
- Bócz Endre:** A pótmagánvádló. *Ügyvédek Lapja*, 2004/2.
- Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József:** Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban. HVG-ORAC, Budapest, 2008
- Farkas Ákos:** A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Farkas Ákos – Róth Erika:** A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007
- Farkas Ákos:** Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárás bizonyításban. A kölcsönös elismerés elve. In: **Erdei Árpád (szerk.):** A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Fázi László:** Emberölési ügy nyomozása a bírósági eljárás tükrében. *Belügyi Szemle*, 1996/12.
- Fázi László:** A büntető kollégiumvezető gyakorlatából. A bíróság elé állítás egy kollégiumi vizsgálat tükrében. *Bírak Lapja*, 2001/2.
- Jászai Dezső (szerk.):** A büntető eljárás kommentárja 1. kötet. KJK, Budapest, 1967
- Juhász József – Szöke István – O. Nagy Gábor – Kovalszky Miklós (szerk.):** Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985
- Király Tibor:** Az 1896. évi első bűnvádi perrendtartás száz év távlatából. *Magyar Jog*, 1996/11.
- Korinek László:** A háborút nem látott bátrak bátorsága. *Belügyi Szemle*, 2006/5.
- László Jenő (szerk.):** A büntető eljárás magyarázata 1. kötet. KJK, Budapest, 1982

⁵³ Bócz Endre (1990): i. m. 51. o.

Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon V. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1904

Nagy Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában. Doktori értekezés, 2007

Nyíri Sándor: A terhelt távollétében történő eljárás. *Belügyi Szemle*, 2001/12.

Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985

Vavró István: A közlekedési bűncselekmények elkövetése miatt elítélt felnőttek (1990–2010). Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala, Budapest, 2011

NÁNÁSI ILLÉS

A szabálysértési törvények kapcsolata más törvényekkel egy bírósági eljáráson keresztül¹

A szabálysértési jog az egyik legkülönösebb jogterület, a mindenkor hatályos szabálysértési törvényt vegyes jogszabályként lehetne definiálni², tekintettel arra, hogy legyen szó bármelyik hatályban lévő, szabálysértési jogot szabályozó törvényről, egyszerre tartalmaznak anyagi, eljárásjogi és végrehajtási szabályokat. Mindemellett a legtöbb jogalkalmazó mostohagyerekként tekint rá, amit igazol az is, hogy az 1999. évi LXIX. törvényhez összesen tizenkét, kifejezetten szabálysértést érintő bírósági határozat³ született. Ez azonban nem tükrözi kellőképpen azt, hogy pontosan hány embert is érint a szabálysértési jog értelmezése.

A szabálysértési jog már az 1999. évi LXIX. tv. hatálybalépése előtt is számos jogértelmezési és jogalkalmazási problémát vetett fel. Megítélésem szerint azonban előtérbe mégis a 2010. augusztus 19-én hatályba lépő módosítás⁴ folytán került, amikor a jogalkotó a tulajdon elleni és a feloszlott egyesület tevékenységében való részvétel, hatályos megnevezése szerint feloszlott társadalmi szervezet tevékenységében való részvétel szabálysértések elbírálásának hatáskörét a bíróságokra testálta azáltal, hogy azokat elzárással is sújtható szabálysértésként nevezte meg.

A szabálysértési törvény értelmezése folytán annál sokkal súlyosabb és fontosabb kérdésről van szó, mint ahogy arra sokszor a jogalkotó és a jogalkalmazók tekintenek, különösen azért, mert 2012. április 15., a Btk. aktuális módosítása óta a bűncselekményi értékhatár – egyes bűncselekmények esetén – ötvenezer forint lett⁵.

Az 1999. évi LXIX. tv. alkalmazása folytán felvetődő gyakorlati kérdések megoldása érdekében alapvető nehézségként merült fel, hogy a szabálysértési jog mely jogterülethez áll a legközelebb, melyik jogággal mutat rokon

¹ A Szegedi Törvényszék büntető ügyszakba beosztott bírósági titkáráként 2009. július 1. napja óta foglalkozom szabálysértési ügyekkel.

² 1/2008. (I. 11.) ABH

³ EBH, 2000/288.; EBH, 2000/292.; BH, 2001/314.; EBH, 2001/403.; EBH, 2001/484.; BH, 2002/210.; EBH, 2002/621.; BH, 2003/102.; BH, 2003/185.; BH, 2004/350.; BH, 2005/307.; BH, 2011/304.

⁴ 2010. évi LXXXVI. tv. 11. §

⁵ 2012. évi II. tv. 253. § (2) bek.

vonásokat⁶. Ahogy Vámosiné dr. Marunák Ágnes írja: „A joggyakorlat számára az egyik legnehezebb kérdés, hogy a szabálysértési törvényben nem szabályozott eljárási problémákat milyen jogszabály figyelembevételével oldjuk meg. Mindez alapvetően abból adódik, hogy a szabálysértés – mint ismert – két jogág, a közigazgatási- és a büntetőjog határán áll.”⁷

A büntetőjog és a közigazgatási jog választása közötti dilemma napjainkban is megfigyelhető annak ellenére, hogy a jogalkalmazók számára iránymutatást ad az EBH 2001/484., amely kimondja, hogy a szabálysértési eljárásra az Áe. hatálya nem terjed ki⁸, ennél fogva a közigazgatási ügyek elintézésének eljárási szabályai nem adnak választ a szabálysértési törvényben nem szabályozott eljárásjogi kérdésekre.

Talán Árva Zsuzsanna Tusnádi Éltés Gyula elméletéből levont következtetése mégis irányadó lehet: „a kisebb súlyú cselekmények mindenkor szoros összefüggésben állnak a társadalom és a gazdaság változásaival, és teyüik hozzá a közigazgatás, illetve az állam szerepvállalásának növekedésével, amely változásoknak megfelelően egyfelől új szabályok születnek, amelyek megszegését az állam szabálysértésként bünteti, másfelől egyes cselekmények értéke, társadalomra veszélyessége módosul, a jogpolitikai indokok változása folytán más kategóriának minősül. E két említett tendencia, tehát az állam szabályozó szerepének átalakulása, illetve a dekriminalizációs hullámok ezt a területet sem hagyták érintetlenül, hiszen ezen szabálysértő vagy rendezavaró, köznyugalomra veszélyes magatartások elkövetőit az állam többnyire nem kriminalizálhatja, ugyanis ez egyfelől nagyon kitégítaná a bűnfelelősség határait, másfelől ellehetetlenítene a bíróságok működését. Ekként a szabálysértési felelősség a büntetőjog külső elterelésének is eszköze.”⁹

Annak eldöntésében, hogy a szabálysértési jog a közigazgatási vagy a büntetőjoghoz kapcsolódik-e szorosabban, további segítséget jelenthet az is, hogy mind az 1999. évi LXIX. tv., mind a 2012. évi II. tv. rokon vonásokat mutat a Btk. és a Be. szabályaival. A szabálysértési törvények és a Btk. együttes olvasása során ez először a szabálysértés és a bűncselekmény fogalmának összehasonlítása kapcsán állapítható meg.

⁶ Árva Zsuzsanna: Fejezetek a közigazgatási büntetőbíráskodás elméletörténete köréből. PhD-értekezés, Miskolc, 2007, 6–9. o.

⁷ Vámosiné Marunák Ágnes: Az új szabálysértési törvény és a joggyakorlat problémái. Jogi Fórum, 2012. február 20., 1. o. 4. bek.

⁸ Hivatkozva az 1/1999. KJE-re.

⁹ Árva Zsuzsanna: i. m. 7. o. 1. bek.

Mivel a szabálysértési jog mindennapi alkalmazása során mind a 2012. évi II. tv., mind pedig az 1999. évi LXIX. tv. kapcsán merülnek fel megoldhatatlannak tűnő nehézségek, ezért az elemzés során többször említést teszek korábbi és új szabálysértési törvényről. Teszem mindezt azért, mert a 2012. évi II. tv., vagyis az új szabálysértési törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) értelmében az 1999. évi LXIX. tv., vagyis a korábbi szabálysértési törvény (a továbbiakban: Sztv.) a 2012. április 15. előtt elkövetett szabálysértésekre a jövőben is alkalmazandó¹⁰.

A szabálysértési jog büntetőjoghoz való szorosabb kapcsolatát támasztja alá Szabó András elmélete is, miszerint a szabálysértési ügyek azért büntetőjogi jellegűek, mert nagy részük kriminális jellegű¹¹.

Ahogy többen is rámutattak, a Szabs. tv.-nyel a szabálysértési jog már a büntetőjogi cselekmény fogalmi meghatározásával is közeledett a büntetőjoghoz, elismerve annak tényét, hogy a kriminális jellegű szabálysértéseket a bűncselekményektől csak kevés ismérv választja el¹².

Mások egy „új” fogalmi kategóriaként, közigazgatási büntetőjogként¹³ nevezik meg a szabálysértési jogot. Kétségtelen tény, hogy a jogterület jelentős hányadát olyan jogsértő cselekmények alkotják, amelyeket a közigazgatási szervek, intézmények határoztak meg és bíráltak el. A Szabs. tv. azonban több elzárással is sújtható szabálysértést nevez meg (meghatározva ezzel a kizárólagos bírósági elbírálást), mint a korábbi szabálysértési törvény, ezáltal is közeledve a büntetőjoghoz. A problémát leginkább úgy lehetne megoldani, ha a Rózsás Eszter; Cserép Attila, Fábán Adrián szerzőkhöz köthető *Szabálysértés Kommentárban* idézett Angyal Pál elmélete¹⁴ áthatná a jogalkotást, és végre teljesen különbontva „élne” a közvetett és a közvetlen közérdek védelmére hivatott joganyag.

A szabálysértés bűncselekménnyel való rokoni kapcsolatát emeli ki Papp László is, amikor azt állítja, hogy „Történetileg és dogmatikailag is igazolható, hogy igen nehéz elhatárolni fogalmi szinten a bűncselekményt a szabálysértéstől, legfeljebb a fórumrendszer tekintetében lehet különbséget ten-

¹⁰ 2012. évi II. tv. 251. § (1) bek.; 252. § (1) bek.

¹¹ Szabó András: Jogharmozáció és alkotmányos igazságszolgáltatás. In: A büntetőeljárás modernizációja az európai jogharmonizáció és a növekvő bűnözés kettős szorításában. A II. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Szekszárd, 1996. október 4-5. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 12-19. o. [Kriminológiai Közlemények különkiadás]

¹² Vámosiné Marunák Ágnes: i. m. 1. o. 8. bek.

¹³ Rózsás Eszter – Cserép Attila – Fábán Adrián: Szabálysértés Kommentár, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2011, 17. o. utolsó bek.

¹⁴ Uo. 17. o. 3. bek.

ni közöttük. Hiszen a jogalkotó akaratán múlik, hogy egy magatartást bűncselekménynek vagy szabálysértésnek nyilvánít, illetőleg hol húzza meg az elválasztó vonalat a két alakzat között.”¹⁵

Hasonlóan elmélkedik Nagy Marianna is, szerinte „az új szabálysértési szabályozás szakítva az eddigi elméleti megközelítésekkel megerősíti a büntetőjogi és a büntető eljárásjogi elemeket a jogterületen. A szabálysértési felelősségi rendszer, s különösen a szabálysértési szankciórendszer olyan »kriminális elemeket« tartalmaz, amely megkérdőjelezi a jogterület »közigazgatási büntetőjogként« való aposztrofálását.”¹⁶ Majd a szabálysértés fogalmának elemzésekor akként folytatja, hogy „Az új Sztv. konjunktív fogalmi elemei lényegében pozícionálják át a szabálysértési jogot, anélkül azonban, hogy ennek anyagi jogi, szervezeti és eljárási konzekvenciáit levonta volna. A korábbi definíció még kifejezetten kriminális cselekményeknek tekinti a tényállásokat, és ezzel a védendő jogi tárgyakat olyannak tekinti, amelyek megsértése az emberek etikai rosszállását váltja ki. Másrészt azzal, hogy a büntetőjogi kodifikációra jellemzően csak törvény statuálhat szabálysértési tényállást, megszüntetve a kormány, illetve a helyi közösségek, az önkormányzatok statuálási jogát. Harmadrészt pedig azzal, hogy jogalmi elemmé teszi a jogsértéshez kapcsolt büntetések közül az elzárásbüntetést vagy a kötelezően elrendelendő járművezetéstől eltiltást.”¹⁷

A szabálysértés két fogalmának és a bűncselekmény fogalmának¹⁸ összehasonlításakor – álláspontom szerint – megállapítható, hogy a szabálysértés közelít a bűncselekményhez, mindez pedig joggal vetette és veti fel annak kérdését, különösen a jogviták megoldásában, hogy lehet-e alkalmazni a Btk.-t, annak rendelkezéseit, valamint a Btk.-ba ütköző cselekmények elbírálásának „rendjét” szabályozó büntetőeljárásról szóló törvényt.

A jogalkalmazók egy része e kérdésre egyértelmű igen választ ad, tekintettel arra, hogy a Btk. és a Be. egyetlen rendelkezésének alkalmazhatóságát

15 Károlyiné Müller Erzsébet – Kovalik Pál – Mészáros József – Papp László: Új szabálysértési jogszabályok, magyarázatokkal. HVG-ORAC, Budapest, 2002, 21. o. 1. bek.

16 Nagy Marianna: Quo vadis Domine? Elmélkedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. Jogtudományi Közlöny, 2012. május, 217. o.

17 Károlyiné Müller Erzsébet – Kovalik Pál – Mészáros József – Papp László: i. m. 219–220. o.

18 1999. évi LXIX. tv. 1. § (1) bek.; 2012. évi II. tv. 1. § (1) bek.; 1978. évi IV. tv. 10. § (1) bek.

sem zárja ki egyik szabálysértési törvény sem. Ezt az értelmezést támasztja alá Papp László értelmezése is, aki a tényállás fajtáinak meghatározása során akként fogalmaz, hogy „*az utaló diszpozíció önmagában nem alkalmas a szabálysértés elbírálására, ám tartalmában utal más jogszabályra, amely megadja az adott szabálysértési tényállás teljes tartalmát. Ilyen például a tulajdon elleni szabálysértés (lopás, sikkasztás, csalás stb.), amely csak a Btk. megfelelő tényállásainak figyelembe vételével alkalmazható.*”¹⁹

Az Sztv. és a Szabs. tv. azonban tartalmaz egy-egy olyan szabályt, amely alapján a bíróságok egy másik része úgy gondolja, hogy kizárólag az e rendelkezésekben rögzített Btk., illetve Be.-szabályok alkalmazhatók. 2011. augusztus 19. után azonban újra felvetődtek olyan problémák, amelyek megoldása a Btk. és adott esetben a Be. alkalmazása nélkül nem lehetséges. Mind a korábbi, mind az új szabálysértési törvény a Btk. alkalmazhatóságát a szándékoság és a gondatlanság, a kísérlet, a felbujtás és a bűnsegéd, valamint a büntethetőséget kizáró okok megállapítása során engedi meg kifejezetten²⁰. Emellett a Btk. alkalmazását várja el a jogalkalmazótól az új szabálysértési törvény a hozzátartozó, a csoportos elkövetés és a nagy nyilvánosság fogalmának meghatározásakor. Mindezek mellett azonban szükség lenne a Btk. egyéb és a Be. egyes rendelkezéseinek alkalmazhatóságára is, vagyis annak kimondására, hogy a mindenkor hatályos szabálysértési törvényben nem szabályozott kérdésekben a Btk., illetve a Be. rendelkezései megfelelően irányadók.

A cikkben nem megoldásokat kívánok vázolni, inkább olyan, előttem ismertté vált problémákra hívnám fel a figyelmet – a teljesség igénye nélkül – mindkét szabálysértési törvény kapcsán, amelyeknek a szabálysértési ügyek elbírálása kapcsán jelentőségük van.

A feltárni kívánt problémák könnyebb csoportosítása érdekében célszerűnek tartom azokat egy bírósági eljárás szerkezetén keresztül sorrendben bemutatni.

A feljelentés

A szabálysértési eljárás feljelentéssel indul. Nem egyszer kérdésként merül fel, hogy egy adott szabálysértési ügyben ki a feljelentő. A tulajdon elleni szabálysértések ugyanis tipikusan áruháznak sérelmére valósulnak meg, ame-

¹⁹ Károlyiné Müller Erzsébet – Kovalik Pál – Mészáros József – Papp László: i. m. 33. o. 5. bek. 20 1999. évi LXIX. tv. 31. § (1) bek.; 2012. évi II. tv. 29. § (1) bek.

lyek biztonsági alkalmazottai a helyszínen jegyzőkönyvet, feljegyzést készítenek. Ez a „feljelentett” felelősségre vonására irányuló irat – szerencsés esetben – tartalmazza az elkövetés helyét és idejét, az eljárás alá vont személy személyi adatait és a szabálysértéssel érintett tárgyak, dolgok felsorolását, azoknak a sértett áruház által megjelölt értékét, valamint annak közlését, hogy a szabálysértésről készült-e felvétel. Általánosan elfogadott, hogy egy azonosítható személy pontosan körülírt cselekménye miatt annak felelősségre vonására irányuló „beadvány”, indítvány alkalmas arra, hogy az feljelentésként minősüljön, függetlenül attól, hogy a vele szemben támasztott kritériumoknak mindenben megfelel-e²¹.

A sértett által a helyszínen készített jegyzőkönyvek azonban sokszor a törvényi, illetve a végrehajtási rendeletekben rögzített feltételeknek nem felelnek meg, az előkészítő eljárás során a rendőrség ennek ellenére nem tesz feljelentést, mondván, hogy az ő álláspontjuk szerint a bejelentés alkalmas szabálysértési eljárás lefolytatására. Kérdésként merül fel, hogy a törvényi feltételeknek megfelelő feljelentés és előkészítő eljárás hiányában a szabálysértési eljárás lefolytatható-e, vagy a bíróságoknak a szabálysértési eljárást meg kell-e szüntetniük. A Be. 267. § (1) bekezdés j) pontjával (törvényes vád hiánya miatti megszüntetés) ellentétben sem az Sztv., sem a Szabs. tv. nem tartalmaz olyan megszüntetési okot, amely a feljelentés hiányára utalna.

Ha a sértett által a helyszínen készített jegyzőkönyvet nem fogadjuk el feljelentésnek, akkor a rendőrség vagy a bíróság hivatali hatáskörben szerzett tudomása is megfelelő lehet, ennek megnyilvánulási formáját, tartalmi és alaki feltételeit sem a korábbi, sem az új szabálysértési törvény, illetve azok végrehajtási rendeletei sem tartalmazzák.

Az előkészítő eljárás

Az Sztv. 128/A § (1) és (2) bekezdésének együttes értelmezése szerint felosztatott egyesület tevékenységében részvétel és a tulajdon elleni szabálysértések elkövetése esetén, míg a Szabs. tv. 117. § (2) bekezdése szerint valamennyi, szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés esetén előkészítő eljárást kell lefolytatni. Annak elmaradása esetére azonban egyik törvény sem tartalmaz rendelkezést, ezért kérdés, hogy mi a teendő akkor, ha a rendőrség úgy

²¹ 1999. évi LXIX. tv. 82. § (3) bek.; 11/2000. (II. 23.) BM rendelet 23. § (1) bek.; 2012. évi II. tv. 78. § (3) bek.; 22/2012. (IV. 13.) BM rendelet 4. § (1) bek.

küldi meg az iratot a bíróságnak, hogy az a feljelentésen kívül mást nem tartalmaz, és a bíróság az Sztv. 119. § (3) bekezdés a) pontjában, illetve a Szabs. tv. 120. § (4) bekezdés b) pontjában foglaltakra alapozott felhívásának sem tesz eleget. Lehetőség van-e az iratok visszaküldésére, vagy a szabálysértési eljárást a bíróságnak le kell folytatnia azzal, hogy a bizonyítékok beszerzésének szerepét is átveszi, annak ellenére, hogy „*az eljárás eredményességét szolgálja az, hogy a tényállás felderítését, az elkövető kilétének megállapítását, a bizonyítási eszközök felkutatását és biztosítását az Sztv. annak a szervnek – a rendőrségnek – a hatáskörébe utalja, amely ezzel kapcsolatos szakmai tapasztalatokkal – a büntetőeljárásban végzett nyomozások révén – nagyobb mértékben rendelkezik, mint a bíróság*”²². Mindez annak tükrében különös jelentőségű, hogy a bíróság nyomozást nem rendelhet el, ezért ahogy Vámosiné fogalmaz: „*amennyiben a feljelentő nem tudott érdemi információval szolgálni az elkövetővel kapcsolatban, megszüntetésre került az eljárás*”²³.

A bizonyítási eszközök

Mind a korábbi, mind az új szabálysértési törvény tételesen felsorolja (a teljesség igénye nélkül) az eljárásban felhasználható bizonyítékokat, amelyek között az első helyen az *eljárás alá vont személy vallomása* szerepel. Ezen a ponton ismét felvetődik egy probléma, nevezetesen az, hogy az előkészítő eljárás előbbiek szerinti hiánya esetén az eljárás alá vont sértett által készített jegyzőkönyvben, általában az Sztv. szerinti figyelmeztetések hiánya ellenére tett vallomása bizonyítékként felhasználható-e²⁴. Mind az Sztv.-ről, mind pedig a Szabs. tv.-ről általánosságban elmondható ugyanis, hogy a feljelentésként elfogadható, sértetti jegyzőkönyvben vagy más iratban rögzített, eljárás alá vont személyfigyelmeztetések hiánya ellenére tett vallomása kizárására vonatkozóan nem állapít meg kötelezettséget, ellentétben a Be. rendelkezéseivel²⁵, amelyeknek szabálysértési eljárásban történő alkalmazása ez esetben elkerülhetetlen lenne. Árva Zsuzsanna a jogellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználhatósága és értékelése kapcsán a Legfelsőbb Bíróság által kialakított álláspontra hivatkozva²⁶ akként foglal állást, hogy „*a bizonyítási el-*

²² Rózsás Eszter – Cserép Attila – Fábán Adrián: i. m. 210. o. 11. bek.

²³ Vámosiné Marunák Ágnes: i. m. 4. o. 3. bek.

²⁴ Uo. utolsó bek.

²⁵ Általánosságban: Be. 78. § (4) bek.

²⁶ Árva Zsuzsanna: i. m. 7. o. 1. bek.

járás során mellőzni kell az olyan bizonyítási eszközt vagy bizonyítékot, amelynek a beszerzése vagy felhasználása kifejezett törvényi rendelkezésbe ütközik. [...] Egyébként a törvényességi szabályok súlyos megsértése a bizonyítási eszközt, illetve a bizonyítékot alkalmatlanná teheti a tényállás tisztázására, s ez esetben a bizonyítás anyagából kirekeszthető.”²⁷

A tanú meghallgatása során nehézséget az okozhat, ha kéri az adatai zártan kezelését, ugyanis a Szabs. tv. 62. § (5) bekezdés 2. mondat 2. fordulata értelmében a tanú meghallgatásán nem lehet jelen az eljárás alá vont személy és az eljárás egyéb résztvevője, ha elrendelték a tanú adatainak zártan kezelését. E szabály nem a vallomás megtételére vagy annak tartalmára okoz problémákat, hanem annak technikai kivitelezésében, hogy az eljárás alá vont személy hogyan tesz észrevételeket a tanúvallomásra, és milyen módon tesz fel kérdéseket az eljárás alá vont személynek. Még ha ezekre a kérdésekre elfogadjuk is a *Kahler Ilona, Szurdy Béla és Fekecs Beáta* bírák azon „ajánlását”²⁸, miszerint az eljárás alá vont személy részére ilyen esetben „a tanú vallomását fel kell olvasni, és indítványozhatja kérdések feltételét”, akkor sem találunk megoldást arra, hogy az esetlegesen elkerülhetetlen szembesítés milyen módon oldható meg. Újabb kérdés, hogy mi okból szükséges a személyes adatai zártan történő kezelését az előkészítő eljárás során kérő tanú tárgyalásra idézése, ha vallomása egyébként is felolvasandó a tárgyaláson.

Az Sztv. a védő részvételét (szűk körűen) kizárólag a gyorsított bírósági eljárásban teszi kötelezővé²⁹, és ezen igazán a Szabs. tv. sem változtat³⁰, annak ellenére sem, hogy kérdés lehet az, hogy a Szabs. tv. 34. § (2) bekezdése értelmezhető-e akként, hogy ha az eljárás alá vont személy kéri, a bíróság és a szabálysértési hatóság köteles-e a részére védőt kirendelni. Újabb probléma, hogy ha a Be. alkalmazható, akkor a Be. 46. § b)–e) pontjaiban felsorolt személyek részére és a Be. 450. §-a szerint védő kirendelése kötelező-e. (Bár jóllehet, hogy a szabálysértési ügyek lényegesen csekélyebb súlyúak a

²⁷ A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak álláspontja a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (Sztv.) értelmezésével kapcsolatban kialakított álláspontokról. 1. pont. 2000. EI. II. C 1/5. (A továbbiakban: Kollégiumi álláspont.)

²⁸ Tájékoztató a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. tv. alkalmazása kapcsán felmerülő egyes kérdésekről. Országos Bírósági Hivatal Jogszabály-véleményezési Osztály, Budapest, 2012. június 11., 4. oldal 4. bek. (A továbbiakban: OBH-tájékoztató.)

²⁹ 1999. évi LXIX. tv. 125. § (3) bek. Rózsás Eszter – Cserép Attila – Fábiny Adrián: i. m. 206. o. utolsó bek.

³⁰ 2012. évi II. tv. 124. § (3) bek.

büntetőeljáráshoz képest, mégis a két éven belül több, elzárással sújtható szabálysértés elkövetője a szankciórendszerből fakadóan hamarabb „számíthat” személyi szabadságot elvonó büntetés alkalmazására, mint az ugyanannyi, törvényi minimumhoz közelítő jogsérelmet okozó bűncselekményt elkövető.) A fogva tartott terhelt jogai a fogva tartása idején épp annyira csorbulhatnak, mint a szabálysértési őrizetben lévő eljárás alá vont személyé, csakúgy a magyar nyelvet nem ismerő és a hallássérült, a siketvak, a néma, a vak, a beszédképtelen, a kóros elmeállapotú vagy az egyéb okból személyes védekezésre képtelen személyé.

A *szakértő* szabálysértési eljárásban való részvétele kapcsán – álláspontom szerint – kardinális probléma, hogy a Be. 101. § (2) bekezdéséhez képest sem az Sztv., sem a Szabs. tv. nem teszi egyértelműen kötelezővé az elmeállapot megvizsgálása során két szakértő alkalmazását. Mindamelllett az nem vitatható, hogy az elmeállapot megvizsgálása olyan szakkérdés, amelyet azért kell két szakértőnek vizsgálnia (akik közül az egyik elmeorvos-szakértő, a másik orvos szakértő vagy elmeorvosgyógyász), mert mindketten más-más szakmai szabályok, ismertetőjegyek alapján vonnak le következtetéseket a vizsgált személy elmeállapotára vonatkozóan. (Bár nem vitatható az egy szakértő kirendelésének költségkímélő volta.) Ha azonban az Sztv. 58. § (1) bekezdésének és a Szabs. tv. 64. § (1) bekezdésének rendelkezéseit kiterjesztően értelmezzük, és a Be. említett rendelkezését alkalmazzuk, akkor az elmeállapot megvizsgálására a két szakértő kirendelése indokolható.

Bíróági eljárás

Minden ügy bíróságra érkezése után meg kell vizsgálni, hogy van-e helye az eljárás *felfüggesztésének*, *megszüntetésének*, *áttételének*, más üggyel való *egyesítésének* vagy az ügyek egymástól való *elkülönítésének*.

Ezzel összefüggésben újabb, bár a gyakorlatban kiterjesztő értelmezéssel megoldott probléma az Sztv. 40. és 84. §-ának alkalmazása kapcsán, hogy a törvény az ügy áttételére és megszüntetésére csak a szabálysértési hatóságot jogosítja fel, és ha a bíróságok e rendelkezéseket szó szerint értelmeznék, akkor az említetteknek megfelelő tartalmú végzéseiket nem hozhatnák meg, bár az Sztv. 119. § (2) bekezdés 1. fordulata lehetővé teszi az áttételt, míg a 3. fordulata az eljárás megszüntetését, azonban e döntések okait sehol nem nevesíti a bíróságok számára, így a végzés indokolása csak azt tartalmazhatja, hogy a bíróság átteheti, illetve megszüntetheti az eljárást, de annak jogalapját nem.

Az áttételre vonatkozó rendelkezéseknek különös jelentőségük az Sztv. 98. § (4) bekezdésével történő együttes értelmezése kapcsán lehet, hiszen ha egy előkészítő eljárással „érintett” szabálysértési ügy irataiból a bíróság bűncselekményt lát megállapíthatónak, akkor mely rendelkezést kell előtérbe helyezni; azaz kell-e tárgyalást ilyen ügyben tartani, vagy az áttételt elrendelő végzés meghozható-e tárgyalás nélkül? Ez a kérdés akkor is joggal állja meg a helyét, ha a bíróságok Fábíán Adriánnal „egyetértésben” akként hozták meg végzéseiket az ügyiratok alapján, hogy tárgyalás kitűzése nélkül megállapították hatáskörük hiányát, és az ügyet áttették a hatáskörrel és illetékességgel felruházott városi ügyészségekre³¹.

A Szabs. tv. 45. §-a már a bíróságot is feljogosítja az ügy hatáskörrel és illetékességgel felruházott hatóságához való áttételére (kihagyva az ügyészséghez bűncselekmény miatti áttétel lehetőségét), azonban a 113. § (4) bekezdése továbbra is megtartja azt a szabályt, hogy a bíróság akkor teszi át az ügyet az ügyészségre, ha a tárgyalás adataiból bűncselekmény gyanújára következtet. Így a kérdés továbbra is adott: miért kell a bíróságnak tárgyalást tartania olyan szabálysértési ügyben, amelynek előkészítő eljárása során beszerzett irataiból bűncselekmény elkövetése állapítható meg?

Az ügyek egyesítése, elkülönítése és megszüntetése kapcsán súlyosabb problémák a velük szemben gyakorolható jogorvoslattal összefüggésben vetődtek fel, ami a bíróság „egyéb” döntései elleni jogorvoslathoz hasonlóan külön elemzést érdemel.

Meglepődve olvastam Vámosiné Marunák Ágnes cikkében azt az előkészítő eljárással érintett szabálysértési ügyekben tartott tárgyalásokra vonatkozó, módosított rendelkezésre utaló elmélkedést, miszerint a 2012. évi II. tv. „*elfogadva az ország nagy részén kialakult gyakorlatot, nem teszi kötelezővé a rendőrség előkészítő eljárást lefolytató tagjának a jelenlétét a bírósági tárgyaláson*”³². Mindez persze nem a Szabs. tv. 120. § (1) bekezdés 2. mondatát kérdőjelezi meg, hanem inkább azt, hogy a 2012. április 15. előtt elkövetett szabálysértések miatt folyamatban lévő ügyekben az Sztv. 119. § (4) bekezdése alapján *idézett*, és ennél fogva a tárgyaláson az Sztv. 68. § (1) bekezdése értelmében megjelenésre kötelezett személy távollétében milyen módon lehet olyan érdemi határozatot hozni, amely nem vezet – fellebbezés esetén – a határozat hatályon kívül helyezésére³³ (amelynek okait egyébként

31 Rózsás Eszter – Cserép Attila – Fábíán Adrián: i. m. 108. o. 7. bek. a) pont.

32 Vámosiné Marunák Ágnes: i. m. 5. o. 2. bek.; vö. 1999. évi LXIX. tv. 119. § (4) bek.; 2012. évi II. tv. 120. § (1) bek.

33 Be. 373. § (1) bek. II/d) pont.

sem az Sztv., sem pedig a Szabs. tv. nem részletezi, ezért a megyei bíróságok, illetve törvényszékek kénytelenek voltak, illetve lesznek a Be. 373. §-át alkalmazni).

A Szabs. tv. megoldotta az Sztv. miatt az *értesítés és idézés* vonatkozásában fennálló azon dilemmát, hogy a fiatalkorú törvényes képviselőjét a tárgyalásra idézni kell-e, és ha igen, akkor mely ügyekben. Az Sztv. 128. § (4) bekezdése értelmében ugyanis a fiatalkorú meghallgatására általában a törvényes képviselője jelenlétében kerül sor, miközben e jogszabályhely (3) bekezdése alapján a fiatalkorú törvényes képviselőjét a meghallgatásról, illetve a tárgyalásról értesíteni kell. Mivel az Sztv. és az annak végrehajtására szolgáló BM-rendelet az Sztv. 128. § (4) bekezdésének „*általában*” kifejezését sehol nem magyarázza, ezért a jogalkalmazókra bízta annak eldöntését, hogy a törvényes képviselőt a tárgyalásra idézzék, vagy annak időpontjáról értesítsék. A probléma pedig abból adódott, hogy a bíróságok az Sztv. 118. §-ának felhatalmazása folytán alkalmazott 95. § (3) bekezdése alapján – a 128. § (1) bekezdésében foglaltakra figyelemmel – csak azt a fiatalkorú eljárás alá vont személyt idézték, idézik, aki a szabálysértés elkövetését nem ismerte be, vagy akinek jelenlétét egyéb okból szükségesnek tartották, tartják, és annak mi értelme van, hogy az értesített fiatalkorú törvényes képviselőjét idézi a bíróság. Azt ugyanis előre látni nem lehet, hogy az értesítésre a fiatalkorú megjelenik-e. Ha a fiatalkorú értesítésre megjelenik, törvényes képviselője pedig a bírósági értesítésre azért nem jelenik meg, mert az nem kötelező, akkor a tárgyalást a bíróság kénytelen elhalasztani, mert ha kihallgatja az eljárás alá vont fiatalkorút, az az ügydöntő végzés hatályon kívül helyezéséhez vezethet.

A gyorsított szabálysértési eljárás szabályainak értelmezése problémát jelentett annak kapcsán, miszerint az Sztv. 126. § (2) bekezdése értelmében a bíróság nem tart tárgyalást, ha megállapítja, hogy az őrizetbe vétel feltételei nem álltak fenn, vagy az őrizetbe vételtől több mint 72 óra telt el. Bár a törvény csak ezt a két okot nevesíti szó szerint, a bíróságok az Sztv. 126. § (3) bekezdésének értelmezése alapján azonban levonták azt a következtetést, hogy a helyzet hasonló akkor is, ha a tárgyalás megtartásának bármilyen akadálya³⁴ van. Meggyőződésem, hogy ez a gyakorlat a Szabs. tv. 125. § (2) és (3) bekezdésének értelmezése következtében a bíróság elé állítással érintett szabálysértési ügyekben is megmarad. A „*bíróság nem tart tárgyalást*” kitétel kezdetben többen úgy értelmezték, hogy az ügy iratait vissza kell küldeni a rendőrségnek abból a célból, hogy az általános szabályok szerinti el-

³⁴ Például a védő kirendelése nem történt meg, a kirendelt védő a tárgyaláson nem jelent meg.

bírálsáknak van helye, amelynek lehetőségét a Be. bíróság elé állítással érintett eljárásának szabályaiból vezették le³⁵. Mások szerint a bíróságnak jegyzőkönyvben rögzítetten meg kell állapítania, hogy a gyorsított bírósági eljárás feltételei nem állnak fenn, és külön végzéssel kell elrendelnie az ügy általános szabályok szerint elbírálását. Megint mások szerint semmi más nem kell megállapítani, csak azt, hogy a tárgyalás megtartásának akadálya van, és így eljárási cselekmény nem foganatosítható, végzéssel a tárgyalást pusztán el kell halasztani, és a továbbiakban az általános szabályok szerint tárgyalást kell kitűzni és tartani.

A *tárgyalás rendjének fenntartása* érdekében alkalmazható szabályozó eszközöket sem az Sztv., sem a Szabs. tv. nem tartalmazza, kivéve az Sztv. 81. § (1) bekezdés 2. fordulata, valamint a Szabs. tv. 77. § (1) bekezdés 2. fordulata szerinti esetben a rendbíróság kiszabását az eljárás rendjét megzavaróval szemben. Emellett azonban – megítélésem szerint – szükség lenne a Be. 245. § (1), (2) és (3) bekezdésének alkalmazhatóságára, attól függetlenül, hogy *A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról* szóló 2011. évi CLXI. tv. 169. §-a megtiltja a bíróság épületébe történő belépést – a törvényben meghatározott esetek és személyek kivételével – lőfegyverrel, lőszerrel, robbanóanyaggal, robbanószerrel, közbiztonságra különösen veszélyes vagy rendbontásra alkalmas eszközzel.

Bár élesen nem lehet elhatárolni, de sok esetben nem zavarja az eljárás rendjét az, aki a tárgyalás méltóságát sérti, és akivel szemben a tárgyalóterem elhagyására történő felszólítás sokkal inkább eredményre vezet, mint a „megszámlálhatatlan” rendbíróság kiszabása.

Az Sztv. 95. § (2) bekezdése és a Szabs. tv. 110. § (2) bekezdése értelmében a bíróság tárgyalása *nyilvános*. Az előbbiekhöz kapcsolódik a nyilvánosság kizárása iránti igény, amely a Be. rendelkezéseinek³⁶ alkalmazása nélkül szintén nem lehetséges, az Sztv. és a Szabs. tv. erre vonatkozó rendelkezései hiányában. Ekként fogalmaz Árva Zsuzsanna is, aki a Legfelsőbb Bíróság álláspontjára utalva³⁷ kifejti, hogy „a büntetőeljárás szabályok értelemszerű alkalmazásával a nyilvánosság kizárható”³⁸.

A büntetőügyekben (is) ítélező bírák, illetve a büntetőeljárásokban határozatszerkesztőként részt vevő bírósági titkárok a Be. 257. § (3) bekezdése alapján az ítéleteket, az ügydöntő végzéseket, ennél fogva a szabálysértési

35 Be. 522. § (3) bek.; Be. 523. § (2) bek.; Be. 524. §

36 Be. 74/B § (1) és (2) bek.; Be. 237. § (1) és (3) bek.; Be. 245. § (5) bek.

37 Árva Zsuzsanna: i. m. 288. o. utolsó bek.

38 Kollégiumi álláspont, 1. pont.

ügyekben hozott végzéseket is oly módon foglalják írásba, hogy azok bevezető és rendelkező részből, indokolásból és keltezésből állnak. Ilyen „kötelezettséget” azonban sem az Sztv., sem a Szabs. tv. nem határoz meg a bíróságok számára, jóllehet a Szabs. tv. 107. § (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy a bíróság végzése rendelkező részből és indokolásból áll. A Szabs. tv. előbbi rendelkezése azonban a *Jogorvoslat a szabálysértési hatóság határozatával szemben* fejezetbe került³⁹, és így újabb kérdés, hogy az iménti jogszabályhely második mondata kizárólag a kifogás útján bíróságokra kerülő ügyekben, vagy a XVII. fejezet alatt szabályozott, elzárással sújtható szabálysértések miatt induló ügyekben is alkalmazandó-e. Semmilyen logikai szabállyal nem igazolható ugyanis, hogy a legsúlyosabb, szabadságelvonással járó büntetés kiszabása esetén a bíróságok a bizonyítékok értékelése, a végzés rendelkezéseinek indokai részletezése és a végzés alapjául szolgáló jogszabályok megjelölése helyett a végzés indokolásában „megelégedjenek” egy tényállást és rövid jogszabályi utalást tartalmazó „felsorolással”.

Ez esetben szintén a Be. szabályához⁴⁰ hasonló megoldás lett volna megfelelő, amelyet a bírósági gyakorlat az Sztv. szerinti eljárásokban alkalmazott is, nevezetesen a végzés jogerőre emelkedése „lehetővé tette” a rövidebb indokolást, míg az ügydöntő határozat fellebbezése esetén a bíróságnak részleteznie kell a tényállást, az annak alapjául szolgáló bizonyítékokat, azok egymással való összevetését, a szankció meghatározása során figyelembe vett enyhítő és súlyosító körülményeket, a szankcióra vonatkozó rendelkezéseket⁴¹, az esetleges kárterítést, az illetékfizetési kötelezettséget⁴² és a felsoroltatkat, valamint a jogorvoslatot megalapozó jogszabályhelyek megjelölését. Épp ezért talán szükség lenne a Be. 259. § (1) bekezdése alkalmazhatóságának kimondására vagy egy ahhoz hasonló szabály beiktatására az Sztv.-be és a Szabs. tv.-be, ami lehetővé tenné a rövidített indokolást.

A határozat tartalmi elemeihez tartozik az Sztv. 87. § (1), (3) és (4) bekezdése, valamint a Szabs. tv. 96. § (1) és (2) bekezdése, amelyek vonatkozásában ismét kijelenthető, hogy a törvények érthetetlenül választják el egymástól a bíróságokat és a szabálysértési hatóságot e körben, mert nincs olyan

39 2012. évi II. tv. XVI. fejezet

40 Be. 259. § (1) bek.

41 Intézkedés alkalmazása esetén annak tartalmát, elzárás esetén az előállítással és a szabálysértési örítzetben töltött idő beszámítását (amelyre vonatkozóan az Sztv. egyébként rendelkezést nem tartalmaz), pénzbírság kiszabása esetén az előzetes fogva tartásban töltött idő beszámításán túl a megfizetés módjának és idejének megjelölésével a meg nem fizetésre vonatkozó rendelkezéseket.

42 Az illetékfizetésre kötelezéssel összefüggésben a bíróságok között eltérő gyakorlat alakult ki (lásd lejjebb).

bíróság, amely az ügydöntő végzését úgy foglalná írásba, hogy az ne tartalmazná a bíróság megnevezését, az ügyszám és az ügytárgy megjelölését, az eljárás alá vont személy személyazonosító adatait, a szabálysértés megnevezését stb.

A bíróság előtti szabálysértési eljárás egyik formája a pénzbírság elzárásra történő átváltoztatása, amellyel összefüggésben a legtöbb vitát az Sztv. 102/A § (1) bekezdésének az a rendelkezése váltotta ki, amely szerint az átváltoztatásról a bíróság tárgyaláson dönt, e rendelkezés változatlan a Szabs. tv.-ben⁴³. Nem az a vitás, hogy személyi szabadság korlátozására „irányuló” eljárást miért bírósági tárgyaláson kell elbírálni, hiszen ez felel meg a római egyezményben és az alaptörvényben rögzített tisztességes eljárás elvének⁴⁴. A tárgyalás tartása akkor válik – álláspontom szerint – szükségtelemmé és indokolatlanná, ha a tárgyalást megelőzően ismertté válik a bíróság előtt a meg nem fizetett pénzbírság elzárásra átváltoztatásának törvényi akadályja, legyen szó akár a megfizetés folytán okafogyottá vált eljárásról, vagy az eljárás alá vont személy körülményeiben fennálló, illetve bekövetkező olyan változásról, amely kizárja a büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtást. Ezzel összefüggésben újabb probléma, hogy a bíróságoknak a Be.-vel ellentétben nem köteleességük a hivatalból eljárás⁴⁵, ezért kérdésként merült fel, hogy a bíróságnak van-e olyan kötelezettsége, hogy az eljárás alá vont személy által hivatkozott, de nem vagy nem kellő módon igazolt, végrehajtás akadályára vonatkozó hivatkozását ellenőriznie kell.

Bírósági határozat

A bíróság ügydöntő végzésének bevezető részéről már említést tettem, e helyütt külön azzal nem foglalkoznék. A végzés rendelkező része kapcsán mind anyagi, mind eljárásjogi, mind végrehajtási problémák felmerülnek, amelyek közül csak a legfontosabb anyagi és eljárásjogi problémákra térek ki.

Az Sztv. következetesen *felelősség* megállapítását írja elő kötelezettségeként a bíróságok számára, ha az elkövetést bizonyítottnak találta⁴⁶. Ugyanez a Szabs. tv.-ről nem mondható el, a Szabs. tv. ugyanis különbséget tesz a bírósági eljárásformák között. A kifogás folytán indult eljárásokban hozott ér-

⁴³ 2012. évi II. tv. 141. § (6) bek.

⁴⁴ Római egyezmény 6. cikk; Alaptörvény IV. cikk (2) bek.

⁴⁵ Be. 6. § (1) bek.

⁴⁶ Sztv. 5. §; 120. § (1) bek.; 126. § (1) bek.

de mi határozatok között jelentős különbség nincs, sőt az elzárással sújtható szabálysértések elkövetése miatt induló ügyekben hozott ügydöntő végzések között sincs. A Szabs. tv. azonban a gyorsított bírósági eljárásban a bíróság kötelezettségévé azt teszi, hogy a bíróság „...végzéssel megszünteti a szabálysértési eljárást, vagy megállapítja az eljárás alá vont személy bűnösségét, és büntetést szab ki...”⁴⁷ Kétségtelenül igaza lehet Kahler Ilonának, Szurdy Bélának és Fekecs Beátának abban, hogy a „bűnösség megállapítására utalás a 125. § (3) bekezdés jogszabály-szerkesztési hibája”⁴⁸, és a szabálysértés elkövetése esetén a felelősség megállapítása indokolt, de kérdés, hogy a bíróságnak van-e joga és lehetősége a törvény szerinti megfogalmazást felülbírálni.

A felelősség megállapításához kapcsolódó probléma a több elkövető által, szándékegységben eljárva, egymás tevékenységéről tudva elkövetett szabálysértés megítélése. A *társtettségben* való elkövetést, mint társas elkövetői alakzatot, ugyanis kifejezetten nem szabályozza, ezért kérdés, hogy van-e lehetőség kettő vagy ennél több személy⁴⁹ szabálysértése esetén a társtettségben elkövetés megállapítására a BKv 61. 2/d) pont analógiájára, vagy ennek hiányában csak súlyosító körülményként értékelhető a társtettségben elkövetés.

Ugyanehhez kapcsolódik a *szándékosság* és a *gondatlanság* rendelkező részben rögzítésének kérdése, amelynél kiindulópont az Sztv. 5. §-a, illetve a Szabs. tv. 2. § (1) bekezdése, amelyek akként rendelkeznek, hogy szabálysértés miatt az vonható felelősségre, akinek a cselekménye szándékos vagy gondatlan, kivéve, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály csak a szándékos elkövetést bünteti. Ezért kérdésként merül fel, hogy a büntetőügyekben hozott ítéletek analógiájára⁵⁰ a felelősség megállapítása esetén a gondatlanságból elkövetést rögzítenie kell-e a bíróság ügydöntő végzésének olyan szabálysértésnél, amelynek szándékos és gondatlan alakzata is büntetni rendelt.

Az egyik legszerteágazóbb vitát azonban a *folytatólagosságra* utalás kérdése váltotta ki. Ha ugyanis általánosságként elfogadjuk a Btk. és a Be. rendelkezéseinek a szabálysértési ügyekben való alkalmazhatóságát, akkor ugyanez kellene hogy vonatkozzon a folytatólagos elkövetés rendelkező részben történő megállapítására is⁵¹. A tulajdon elleni szabálysértések kap-

47 2012. évi II. tv. 125. § (3) bek.

48 OBH-tájékoztató, 4. oldal 4. bek.

49 Amennyiben a Szabs. tv. 29. § (1) bekezdése által alkalmazni hívott, a Btk. 137. § 13. pontjában szabályozott csoportos elkövetés nem állapítható meg [ilyen hivatkozást az Sztv. 31. § (1) bekezdése nem tartalmaz].

50 BKv. 61 2/b. pont 4. bek.

51 BKv. 61 2/c. pont

csán azonban az Sztv. 157. § (6), míg a Szabs. tv. 177. § (6) bekezdése kimondja, hogy érték-egybefoglalásnak van helye, ha az eljárás alá vont személy egy éven belül több lopást, több sikkasztást, több jogtalan elsajátítást, több orgazdaságot, több készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést, több csalást, több szándékos rongálást, több hűtlen kezelést követ el, amelyeket egy eljárásban bírálhatnak el.

Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság a 87/2010. BK vélemény indokolásában kifejti, hogy az Sztv.⁵² a folytatólagosság intézményét nem ismeri, majd azzal folytatja, hogy „amennyiben több szabálysértés rövid időközben, azonos sértett sérelmére valósul meg, úgy a Btké. 28. §-ának (2) bekezdése szerinti érték-egybefoglalás alapján minősülhetnek bűncselekménynek”⁵³. Mindennek szabálysértési ügyekbe való átültetése nyilván azt jelenti, hogy a bíróságoknak tulajdon elleni szabálysértés⁵⁴ esetén nincs lehetőségük folytatólagosan elkövetett cselekményt megállapítani, de arra sajnos nem ad választ, hogy mi a helyzet a többi elzárással sújtható szabálysértés esetén.

A bíróságok gyakorlata abban is eltér – bár kiemelkedő jelentőséggel nem bír –, hogy az eljárás alá vont személy szabálysértési felelősségét milyen megfogalmazásban szerepeltetett tulajdon elleni szabálysértés elkövetéséért állapítják meg. Ki kell-e emelni a tulajdon elleni szabálysértések⁵⁵ cím közül az adott szabálysértés Btk.-beli megnevezésnek megfelelő tartalmú *megnevezését*, és a cselekményt például lopással elkövetett tulajdon elleni szabálysértésnek kell minősíteni, vagy a szabálysértés tulajdon elleni szabálysértésnek minősül, amely megnevezés mögött utalni kell⁵⁶ a ténylegesen elkövetett cselekményre akként, hogy például a bíróság az eljárás alá vont személlyel szemben tulajdon elleni szabálysértés (lopás) elkövetése miatt állapít meg felelősséget.

A Btk. és a Be. szabálysértési eljárásban történő alkalmazása általánosságként elfogadásához kapcsolódik az a probléma is, hogy a BKv. 61 4. pontja alkalmazható-e a szabálysértési végzéseinkben. Ki kell-e mondania a bíróságnak *halmozatban* álló szabálysértések esetén azt, hogy a cselekmény hány

⁵² A Szabs. tv. sem rendelkezik a folytatólagosságról.

⁵³ 87/2010. BK vélemény 4. pont 3. bek. Bírósági Határozatok, 2010. évi 7. szám.

⁵⁴ Lopás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, csalás, szándékos rongálás, hűtlen kezelés.

⁵⁵ Sztv. XV. fejezet 1. cím; Szabs. tv. 132. cím.

⁵⁶ A Legfelsőbb Bíróság a büntetőeljárások alapján meghozott ítéletek kapcsán a BKv. 61. számú véleményének 1. pontjában arra utal, hogy a bűncselekményeket szövegesen a Btk. Különös Része egyes alcímének megfelelően kell megnevezni.

rendbeli⁵⁷, és kell-e utalni arra, hogy halmazati büntetésként szabta ki a szankciót az eljárás alá vont személlyel szemben. Ezt a problémát a Szabs. tv. sem oldja meg annak ellenére, hogy a III. fejezet 15. címe alatt szabályozza a halmazati büntetést (az ismételt elkövetésre vonatkozó büntetés mellett). Az Sztv. külön nevesítve ilyen rendelkezéseket nem tartalmaz ugyan, a 24. § (1) és (2) bekezdése azonban lényegében a halmazati büntetésre vonatkozó szabályokról rendelkezik.

A bíróság által kiszabható büntetésekkel kapcsolatban a legnagyobb jogértelmezési és jogalkalmazási vita az előállításban és a szabálysértési őrizetben töltött idő pénzbírságba való beszámíthatóságával függ össze. Az Sztv. ugyanis erre vonatkozóan rendelkezést nem tartalmaz, vagyis kifejezetten nem teszi lehetővé a *beszámítást*, a bíróságok azonban egységesen úgy vélték, hogy méltánytalan valamennyi előállított, majd szabálysértési őrizetbe vett személlyel szemben annak kizárása, hogy a személyi szabadság elvonásával járó kényszerintézkedés beszámítható legyen.

Eltérés alakult ki azonban az Sztv. alkalmazása kapcsán a bíróságok között abban, hogy a kényszerintézkedésekkel töltött idő milyen mértékben, milyen számítási mód szerint történjen. Az egyik értelmezési mód szerint a megfelelő kiindulópont a pénzbírság meg nem fizetése esetén az annak elzárásra történő átváltoztatására vonatkozó rendelkezés. Például a 72 órát, azaz három napot szabálysértési őrizetben töltő eljárás alá vonttal szemben húszezer forint összegű pénzbírság kiszabásakor a bíróságnak rendelkeznie kell annak meg nem fizetése esetén az elzárásra történő átváltoztatásról, méghozzá akként, hogy ezer és hármezer forint közötti összeget egynapi elzárásnak felelt meg a bíróság. Ily módon a három napot őrizetben töltő személy esetében, a példánál maradva, és mondjuk kétezer forintot egynapi elzárásként átszámítva azt kell megállapítani, hogy a bíróság a kiszabott pénzbírságba beszámít hatezer forintot. A beszámítás egy másik alkalmazható értelmezése a pénzbírság közérdekű munkára, majd annak – végrehajthatatlansága esetén – elzárásra történő átváltoztatásához kapcsolódik, amely abból indul ki, hogy a pénzbírságot elsődlegesen közérdekű munkára kell átváltoztatni oly módon, hogy ötezer forint felel meg egynapi közérdekű munkának. Alkalmazva a Btk. közérdekű munkára vonatkozó korábbi rendelkezését, amely szerint hat óra munkavégzésnek felelt meg egynapi közérdekű munka, a bíróság azt állapította meg az előbbi példát alapul véve, hogy a 72 órát őrizetben volt sze-

⁵⁷ Természetesen ha nem azonos tulajdon elleni szabálysértésekről van szó, hiszen ilyen esetben az érték-egybefoglalás szabálya folytán törvényi egység keletkezik.

mély vonatkozásában kiszabott húszezer forint pénzbírságba 72 osztva hat-
tal, azaz 12 napnak megfelelő összegű pénzbírságot kellett beszámítani, ami
kétezer forintnak megfelelő egy napi elzárás esetén azt jelentette, hogy az el-
járás alá vont személy vonatkozásában huszonnégyezer forintot kellett volna
megfizetettnek tekinteni, és így azt kellett volna megállapítani, hogy a három
napig őrizetben lévő egyén gyakorlatilag kifizette a pénzbírságot. Ennek kap-
csán is felvetődött annak problémája, hogy ha a bíróság olyan összegű pénz-
bírságot szab ki, amelyet az előállítással és szabálysértési őrizettel töltött idő
beszámítása folytán már nem kellene megfizetni, azt ki kell-e mondania a bi-
róságnak, hogy a kiszabott pénzbírságot megfizetettnek tekinti. Ezeket az ér-
telmezési problémákat a Szabs. tv. 11. § (2) bekezdése megoldotta.

Az elzárás-büntetés kiszabása esetén a kényszerintézkedéssel érintett idő
beszámításával összefüggésben az okozott értelmezési problémát, hogy ha az
előállítás négy órát meghaladó tartama egy napra esett a szabálysértési őri-
zetben töltött idővel, akkor az egy nap elzárásnak felelt meg, vagy kettőnek.
Az Sztv. 14. § (3) bekezdése értelmében ugyanis a szabálysértési őrizet be-
számításakor minden olyan naptári nap, amelyen az elkövető fogva tartásban
volt, egy napi elzárásnak felelt meg. A négy órát meghaladó előállítás egy napi
elzárásnak felelt meg. A Szabs. tv. 9. § (3) bekezdésének alkalmazása kapcsán
pedig az a probléma, hogy arra vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezést,
hogy mi a bíróság teendője akkor, amikor a kényszerintézkedéssel töltött
órák száma – beszámítás folytán – akként alakul, hogy a bíróság által kisza-
bott elzárási nap(ok)ból „jelentéktelen” idő marad hátra⁵⁸. Az idézett jogsza-
bályhely második mondata ugyanis akként rendelkezik, hogy a szabálysérté-
si őrizet, illetve a négy órát meghaladó tartamú előállítás minden megkezdett
óráját egy óra tartamú szabálysértési elzárásként kell beszámítani. A szabály-
sértési elzárást a Szabs. tv. 9. § (2) bekezdését értelmezve napokban kell
meghatározni, ezért az összesen legalább 25 órát előzetes fogva tartásban töl-
tött időt két napként, az összesen legalább 49 órát előállításban és szabálysér-
tési őrizetben töltött időt három napként kell a kiszabott szabálysértési elzá-
rásba beszámítani.

Ide is kapcsolódik az a kérdés, hogy a bíróságnak rendelkeznie kell-e arról,
ha az előállításban és szabálysértési őrizetben töltött időnek megfelelő tartamú
elzárást, szabálysértési elzárást szab ki, hogy az „előzetes fogva tartás-
ban” töltött idővel a büntetést kitöltöttnek tekinti.

⁵⁸ Jelentéktelen időn olyan időtartamot értek, amely vonatkozásában a büntetés-végrehajtási intézet a rá
irányadó szabályoknak megfelelően, a jogtalan fogva tartás elkerülése érdekében megtagadja az eljá-
rás alá vont befogadását.

A bíróságnak az Sztv. 85. § (2) bekezdése, illetve a Szabs. tv. 93. § (2) bekezdése értelmében köteleznie kell az eljárás alá vont személyt a szabálysértéssel okozott kár megtérítésére. E rendelkezések egyike sem adja azonban jogalapját a *kártérítésnek*. A büntetőügyekben általánossá vált az a bírósági gyakorlat, miszerint kártérítés megállapítása esetén a bíróság az ítélete indoklásában hivatkozik a Ptk. 339. § (1) bekezdésére, amelynek értelmében aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A szabálysértési törvényeknek a Ptk.-val való kapcsolatuk azonban hasonló a Btk.-val és a Be.-vel való kapcsolatukhoz, azaz egyik szabálysértési törvény sem engedi meg kifejezetten annak alkalmazását. Ezért kérdésként merül fel, hogy vajon a Ptk. hivatkozott rendelkezése alkalmazható-e a szabálysértési ügyekben, és a bíróság kártérítésre kötelező végzése indokolásának kell-e utalást tartalmaznia erre a szabályra.

A kártérítéssel függ össze az eljárás alá vont eljárásilleték-fizetésre kötelezésének problémája, amellyel összefüggésben szintén nem egységes a bírósági gyakorlat. Az egyik értelmezés szerint mivel az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. tv. (Itv.) a szabálysértéssel okozott kár megtérítésével összefüggésben előterjesztett igény illetékéről külön nem rendelkezik, és csak a büntetőeljárás során felmerülő illetékekkel összefüggésben tartalmaz kifejezetten rendelkezéseket⁵⁹, ezért az eljárás alá vont személy illetékfizetésre nem kötelezhető. A másik értelmezés viszont abból indul ki, hogy az Itv. 62. § (1) bekezdés c) pontja alapján a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül illetékfeljegyzési jog illeti meg a bűncselekményből – ide nem értve a személy életében, testi épségében vagy egészségében okozott kárt –, valamint a szabálysértésből származó kár megtérítése iránti igény esetén. E rendelkezésből pedig azt a kiterjesztő értelmezést vezeti le, miszerint ahol a törvény bűncselekményről, illetve bűncselekménnyel okozott karról beszél, azt a szabálysértéssel okozott kárra is érteni kell. Ennélfogva pedig az Itv. 53. § (1) bekezdését kiterjesztően értelmezve a polgári peres eljárásra vonatkozó illetékszabályok szerint kötelezik az eljárás alá vont személyt illeték megfizetésére⁶⁰.

A rendelkező rész utolsó eleme⁶¹ a szabálysértési törvények egyik kardinális rendelkezése, a fellebbezés, amelynek elemzése oly szerteágazó problé-

⁵⁹ Itv. 52., 53. és 54. §, amelyek közül a bűncselekménnyel okozott kár (polgári jogi igény) érvényesítése esetén fizetendő illetéket az 53. § szabályozza.

⁶⁰ Az ügydöntő végzés indoklásában hivatkoznak az Itv. 39. § (1) bekezdésére (illeték alapja), az Itv. 42. § (1) bekezdés a) pontjára (illeték mértéke), és amennyiben a kár összegét az eljárás alá vont legkésőbb az első tárgyaláson elismeri, az Itv. 58. § (1) bekezdés c) pontjára (mérésélt illeték).

⁶¹ Azzal, hogy az elemzésből – egyebek mellett – kimaradt a szankciórendszer és az ahhoz kapcsolódó kérdések elemzése, mivel azzal az elmúlt egy éven belül jelentős számú cikk, értelmezés, tanulmány foglalkozott.

mákat vet fel, hogy az alkalmasnak bizonyulhat komplexebb áttekintésre. Erre azonban jelen cikkben nincs lehetőség.

Összegzés

Az előbbieken kifejtettek csupán érintették a szabálysértési törvények bíróságok általi alkalmazásának problémáját, és jelezni kívánták, hogy az az Sztv. utolsó módosításaival, valamint a Szabs. tv. hatálybalépésével elérni kívánt jogalkotói szándék, hogy a szabálysértési eljárás minél gyorsabban fejeződjön be eredményesen, maradéktalanul nem teljesülhet, és egyetértve Nagy Marianna szavaival, valószínűleg soha nem is teljesülhet. Nagy Marianna akként fogalmaz, hogy „*Egyfelől elvárás, hogy tömegesen, gyorsan, olcsón és egyszerűen lefolytatható eljárásban oldják meg az ügyeket, másfelől azonban a tényállások kriminális jellegére, valamint a tényleges szabadság- elvonás lehetőségére tekintettel megfelelő garanciákat kell nyújtani az eljárásban. A feladat megoldhatatlan, a kérdés az, mennyi és milyen kompromisszumot lehet kötni az eljárási követelmények bármelyik oldalán (olcsóság versus garanciák), anélkül, hogy fel kellene adnunk bármelyiket is. Álláspontom szerint a garanciális követelmények oldalán nem lehet engedményeket tenni, mert a büntető típusú eljárásokban nincs kis ügy. Az eljárás alá vont személynek a legkisebb ügy is nagy ügy, mert az ő ügye. Éppen ezért logikailag kizárt az olcsó eljárás szabályozása a szabálysértési jogban. A költségta- karékos megoldások mindig valamilyen garancia feladásából fakadnak, és az olcsóság árát vagy a jogorvoslati eljárásokban fizetjük meg, vagy a felelősé- gi elv sérül.*”⁶²

Mindez pedig felveti a jogalkotás, a jogszabály-módosítás szükségességét, amikor is célszerűnek mutatkozik egyrészt a kihágási joghoz egyre inkább hasonlító, bírósági eljárást igénylő szabálysértési jog elkülönítése a közigazgatási „jellegű” szabályok megsértői elleni eljárásoktól, és előbbiekre a Btk., a Be., a Ptk. és az Itv. szükséges mértékű alkalmazhatóságának kimondása az egységes joggyakorlat mellett a jogbiztonság érvényesülése érdekében.

62 Nagy Marianna: i. m. 224. o. IV. 1. bek.

KIS LÁSZLÓ

A titkos adatgyűjtés eredményének bizonyítékként történő felhasználásáról

A 2006. évi LI. törvény, majd a 2007. évi CLXXXIII. törvény jelentős módosításokat vezetett be a titkos eszközök¹ alkalmazásával szerzett információk büntetőeljárásban való felhasználása terén. A 2010. évi CLXXXIII. törvény, amely a 2011. március 1. napjától hatályos változások révén szintén jelentősen érintette ezt a témakört, azonban részben felszámolta az említett jogszabályok által e területet érintően lefektetett szabályokat, részben pedig az előbbiekhöz képest jelentősen megváltozott felfogás alapján szabályozta újra a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés útján beszerzett adatok „büntetőeljárásba emelésének”, a büntetőjogi felelősség kérdésének eldöntéséhez történő felhasználásának feltételeit.

E tanulmányban elsősorban az ezen a téren bekövetkezett változásokat kívánom górcső alá venni, egyrészt a módosítás indokai, másrészt a bizonyítékkénti felhasználhatósághoz kapcsolódó bírói gyakorlat és jogirodalmi álláspontok alapulvételével, elsősorban a felhasználás feltételrendszerének vizsgálatával – érintve mind a titkos adatszerzés, mind a titkos információgyűjtés témakörét².

A jelenleg hatályos szabályokat tehát az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény iktatta a büntetőeljárás törvénybe, az e körben releváns rendelkezések azonban a jogalkotó szándéka szerint sem és tartalmuk szerint sem az eljárás gyorsításának eszközeként kerültek a Be.-be.

Titkos adatszerzés – titkos információgyűjtés

A hatályos Be. is változatlanul különbséget tesz a titkos adatszerzés és a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredményének felhasználása

¹ Jelen tanulmányban az eszközök kifejezést az eszközök, módszerek, erők összefoglaló elnevezéseként kívánom használni, egyrészt a vizsgálandó jogszabályok tartalma és szövegezése, másrészt a fogalomhasználat egyszerűsítése érdekében.

² A jelen tanulmány címében foglalt „titkos adatgyűjtés” kifejezést a titkos adatszerzés és a titkos információgyűjtés közös elnevezéseként használom.

között, s e két terület vonatkozásában az említett módosítás után immár eltérő szabályokat tartalmaz a bizonyítékkénti felhasználás kérdéskörét tekintve. A tárgyalat módosítás előtt mindkét esetben a szabályozás kiindulópontja a célhoz kötöttség elvének érvényesülése volt, ami azonban jelenleg csupán a titkos adatszerzés szabályai szerint beszerzett információk bizonyításban való felhasználása esetén jelenik meg ilyen súllyal. Ebben a körben csupán utalok arra, hogy a titkos házkutatást [1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 69. § (1) bekezdés a) pont; 2010. évi CXXII. törvény (Navtv.) 63. § (1) bekezdés a) pont; 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) 56. § a) pont] kivéve, amelyre a Be. – álláspontom szerint helyesen – nem nyújt lehetőséget, a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés körébe tartozó eszközök egymással egyezőséget mutatnak, ez különösen az Rtv., a Navtv. és az Nbtv. 2010. CXLVII. törvénnyel, valamint a Be. 2010. évi CXLI. törvénnyel történt szükséges pontosítása és módosítása óta a jogszabályszevegek összevetése útján is alapvetően világossá válik. Mindamellert természetesen a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés között több ponton lehetünk fel különbségeket, ideértve például az irányadó jogforrásokat, a törvényben lefektetett célokat, illetve azt az alapvető eltérést – összefüggésben a fent írtakkal –, hogy a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre csupán a büntetőeljárás előtt van lehetőség, ez időpont után már a titkos adatszerzés szabályai az irányadók, amint azt a Be. is rögzíti [200. § (1)–(3) bekezdés].

Utóbbiak vizsgálatakor jelen munkámban a bűnüldözési célú titkos információgyűjtésre óhajtok koncentrálni, így az alapvetően a nemzetbiztonsági feladatok ellátásával összefüggő – azaz „nem bűnüldözési célból folytatott” – titkos információgyűjtés törvényi céljaival e helyütt nem foglalkozom, tekintettel azok specialitásaira is³. Míg a Be. az elkövető kiletének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása mellett bizonyítási eszköz felderítése érdekében teszi lehetővé titkos adatszerzés lefolytatását [200. § (1) bekezdés], addig például az Rtv. 63. § (1) bekezdése ennél lényegesen szélesebb körben vonja meg a titkos információgyűjtés lehetséges céljait, összefüggésben az azzal a körülménnyel is, hogy utóbbi terület korántsem csupán a keletkezett adatok büntetőeljárás során történő felhasználására koncentrálni – megjegyzem, teljes mértékben indokolatlan is lenne erre e körre szűkíteni a célok rendszerét –, hanem a rendőrség feladatainak az előbbieknél jóval szélesebb

³ Jelzem, hogy az előbbi témakör részletes és meggyőző kifejtése megtalálható Hetesy Zsoltnál. Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. PhD-értekezés. Kézirat, 2011, különösen 11–19., 104–105. o.

körét öleli fel⁴ (ideértve a 2010. évi CXLVII. törvénnyel történt módosítás alapján 2011. január 1-jétől az úgynevezett megbízhatósági vizsgálatot is).

A 2011. március 1-jén hatályba lépő módosítások azonban nem érintették a titkos adatszerzés eredményének felhasználása kapcsán a Be. 206. §-ába foglalt, 2008. január 1. óta irányadó szabályokat⁵. Így a titkos adatszerzés eredménye fő szabályként annak a bűncselekménynek a bizonyítására és azzal a személlyel szemben használható fel, amely miatt és akivel szemben a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte. De úgyszintén felhasználhatók ezek az információk a célszemély olyan bűncselekményeinek bizonyítására, amelyeket az engedélyben nem jelöltek meg, de amelyek vonatkozásában szintén fennállnak a titkos adatszerzés törvényi feltételei. A Be. másik oldalról is szélesíti a felhasználható adatok körét, amikor kimondja, hogy azon bűncselekmény bizonyítására, amely miatt a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte, annak eredménye valamennyi elkövetővel szemben felhasználható. Ekként tehát a Be. a célhoz kötöttség elvét – véleményem szerint helyeselhető módon – nem az engedély konkrét tartalma, hanem – természetesen az engedély megléte esetén – a törvényi feltételek fennállása szemszögéből értelmezi. Mindezek alapján az iménti feltételek megléte esetén nem zárható ki olyan bizonyíték (legalábbis ezen az alapon), amely az engedély tartalmával csupán közvetett kapcsolatban áll.⁶ Ellenkező esetben a nyomozó hatóságok, illetve az ügyész által megszerzett olyan információk válnának a bizonyítás szempontjából használhatatlanná, amelyek megfelelnek a célhoz kötöttség generális alapelvének, de azok felmerülése az engedélyezéskor nem volt előre látható. Másik oldalról szemlélve, ez a szabályozás szavatolja, hogy a titkos adatszerzéssel érintett, az adott bűncselekménnyel azonban semmiféle kapcsolatba nem hozható személyekre vonatkozó adatok felhasználására ne kerülhessen sor. Mindazonáltal jelezni kívánom, hogy az előbbi szabályozás és logika érvényesülésének lehetőségét alapvetően, mintegy előfeltételként, meghatározza az, hogy a titkos adatgyűjtés lefolytatásával kapcsolatos szabályozás mennyiben felel meg az azzal szemben nem csupán a bűnüldözés-igazságszolgáltatás hatékonysága, de ugyanúgy az emberi jogok, továbbá alkotmányos alapelvek érvényesülése tekintetében támasztott

⁴ Ehhez kapcsolódóan a rendészeti és a büntügyi felderítéssel összefüggésben lásd Finszter Géza: A titkos felderítés kriminalisztikája. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 981–983. o.

⁵ A vonatkozó rendelkezéseket legutóbb a 2007. évi CLXXXIII. törvény érintette.

⁶ Másrészt szükséges azonban, hogy akár a személy, akár a deliktum oldaláról konkrétan kapcsolódjon a titkos adatszerzés lefolytatásához szükséges engedélyhez, így konkrétan meghatározva a célhoz kötöttség tartalmát.

követelményeknek.⁷ Így például a Be. 202. § (2) bekezdése alapján titkos adatszerezés célszemélye – egyebek mellett – olyan személy is lehet, akinek a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel való bűnös kapcsolata megalapozottan feltehető – véleményem szerint indokolatlanul a jogalkalmazóra bízván a „bűnös kapcsolattartás” és a „megalapozottan feltehető” fogalmak meghatározását.⁸

Úgyszintén a bizonyítékkénti felhasználás kérdésköréhez kapcsolódóan, a Be. 206. § (6) bekezdése alapján nem használható fel a titkos adatszerezés eredménye, hogyha – egyebek mellett – az engedély kereteit túllépték.⁹

Véleményem szerint a titkos adatszerezés és a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés között – sem az eszközök, sem a célok, sem a célszemélyek, sem pedig az időtényező kapcsán – nem lelhetők fel olyan különbségek, amelyek a titkos információgyűjtés eredményének bizonyítékként történő felhasználása területén a célhoz kötöttség tekintetében az alapvetően eltérő szabályozást indokolnák.

⁷ Hozzáteszem, hogy a 135/B/2006 AB határozathoz fűzött különvéleményében Lévay Miklós alkotmánybíró rögzítette: „A titkos felderítés kereteivel összefüggésben hangsúlyozandó, hogy ennek alkalmazása során jogállami megoldásként csak az fogadható el, ha az ebben részt vevő büntлдözö szervezetek és azok tagjai a törvényesség és jogszerűség követelményeit megtartják, s ezt a jogintézményre vonatkozó, az alkotmányos értékeket és az Alkotmány követelményeit szem előtt tartó szabályozásnak kell garantálnia”. A határozat részletes elemzésére lásd Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnldözésben. PhD-értekezés, Pécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. Kézirat, 2011, 78–88. o. A célhoz kötöttség elve, az adatok megismerhetősége kapcsán a védelemhez való jog, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog kérdéseinek összefoglalására lásd továbbá a Debreceni Ítéldötábla Bf.II.81/2005/13. számú végzését: <http://www.debreceniiteldotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/ABeloterjesztes.pdf>.

⁸ Ez utóbbi esetben figyelemmel arra is, hogy külön rendelkezik a törvény arról, ha az adott személy bűnös kapcsolatára „adat merül fel”, amelyből *a contrario* arra következtethetnénk, hogy a megalapozott feltételezés ezt közvetlenül nem kívánja meg (annak ellenére, hogy ha e két feltétel nem szerepelne egymás mellett a Be.-ben, logikus következtetésként adódna, hogy a megalapozottság a feltételezés alapjául szolgáló konkrét információk rendelkezésre állását jelenti). A bűnös kapcsolat fogalma esetén sem világos, hogy ebbe a körbe csupán bűncselekmények, vagy akár nem büntetendő előkészületei magatartások is beletartoznak-e, szükséges-e a kapcsolat bűnös jellegének alátámasztásához például korábbi e személyi kapcsolatokat érintő bűnösséget megállapító ítélet, vagy akár megalapozott gyanú stb. Megjegyzem, hogy e sajátos személyi kapcsolat esetén véleményem szerint e követelmények egymással összefüggésben is vizsgálándók, miközben a normavilágosság szemszögéből ebben az esetben is kritikával illethetők.

⁹ Ennek kapcsán utalok arra, hogy ezek a rendelkezések speciális bizonyítási tilalmi klauzulákként érvényesülnek – s ezeken belül is a kifejezetten a bizonyítékkénti felhasználás tiltását mint szankciót is magukban foglaló normák –, amelyek ilyen formában történő törvénybe foglalása a bizonyítás törvényességével kapcsolatos szabályok és azok alkalmazása vonatkozásában egyértelmű iránymutatásul szolgálhatnak, szemben a generálklauzulákkal. Vö. Tremmel Flórián: Bizonyítékok a bünteldötéldjárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 151–155. o.

A felhasználás általános feltételei

A titkos információgyűjtés eredményének felhasználása kapcsán a Be. korábban különbséget tett a bűnüldözési és a nem bűnüldözési célból folytatott, külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés között; utóbbi gyakorlatilag a nemzetbiztonsági szolgálatok által végezhető külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést takarta. Az alapvető szabályok, általános feltételek mindkét esetben azonosak voltak, mint ahogyan a jelenlegi, lényegesen egyszerűsített rendelkezések alapján is, amelyek generális jellege – részletes szabályozás hiányában, jogalkotói szempontból – feleslegessé tette e két terület esetében a bizonyítékkénti felhasználhatóság feltételeinek külön szabályozását. Eme általános feltételek szerint a titkos információgyűjtés eredménye akkor használható fel a büntetőeljárásban, ha a titkos adatszerzésre vonatkozó Be.-beli feltételek egy része (201. §) a bizonyítani kívánt bűncselekmény tekintetében fennáll és a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzése után a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő szerv feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett vagy a nyomozást haladéktalanul elrendelte. Míg az elsőként említett feltétel funkciója, hogy a titkosszolgálati eszközök alkalmazásával beszerzett információk csupán a jogalkotó által taxatív felsorolt, súlyos, illetve nehezen felderíthető bűncselekmények¹⁰ esetén bírhasanak relevanciával a bizonyítás kapcsán (s ne lehessen ebben a körben sem a büntetőeljáráson kívül a Be.-nek meg nem felelő módon beszerzett információkat bizonyítékként a büntetőeljárásba emelni¹¹), az utóbbi rendelkezés szavatolja, hogy a bűnüldöző szervek ne minden korlátozástól mentesen dönthessenek arról, hogy mikor kezdeményeznek büntetőeljárást, így a gyanú fogalmának jogszabályi meghatározatlanságával kapcsolatos, e vonatkozásban jelentkező probléma indirekt meg-

¹⁰ A Be. 201. §-a tartalmaz olyan deliktumokat is, amelyek tárgyi súlyukat tekintve nem tekinthetők ugyan kifejezetten súlyosnak, de jogalkotói megfontolás szerint a nehezen felderíthető, illetve nehezen bizonyítható cselekmények csoportjába sorolhatók, másrészt kapcsolódhatnak súlyosabb bűnözési formákhoz, ekként a büntetési tételkeret öt éves felső határának minimuma (amely az Rtv.-ben a „súlyos bűncselekmény” fogalmi kritériuma) hiányában is indokolhatják titkosszolgálati eszközök – egyebek mellett bizonyítási célú – alkalmazását. A nehezen felderíthető – nehezen bizonyítható deliktumok kategóriái kapcsán lásd Finszter Géza: A kriminalisztika és a változó tételes jog. In: Kadlót Erzsébet (szerk.): Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 194–199. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]

¹¹ Mindez azért is játszik jelentős szerepet, mert a korábbi bírói gyakorlatban fellelhető volt olyan értelmezés, amely szerint a titkos információgyűjtés a büntetőeljáráson kívüli tevékenység, ekként nem vonatkoznak rá a Be. garanciális szabályai, így ebből a szempontból akkor sem vizsgálható, amikor a bizonyítékkénti felhasználásról kell döntenie a bíróságnak.

oldásaként szolgálhat a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés körében, valamint ne kerüljön sor „készletre” történő adatgyűjtésre, harmadrészt pedig érvényre juttatja ezen a területen is a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó azon követelményt, hogy a bűncselekmény elkövetését egy adott személy vonatkozásában valószínűsítő körülmények fennállása esetén e gyanút a nyomozó hatósági jogkörrel felruházott szerv az érintett személlyel közölje.¹²

Mint ahogy a büntetőeljárás törvény (valamint az egyes titkos információgyűjtésre feljogosított szervekre vonatkozó, korábban felsorolt törvények) a 2/2007. (I. 24.) AB határozat következményeként immár egyértelműen meghatározza azoknak a deliktumoknak a körét, amelyek esetében titkos eszközök alkalmazhatók, és a Be. a bizonyítékkénti felhasználás szabályai között e 201. §-ra utaló szabályt tartalmaz, amelynek alapján eme első általános feltétel teljesülése megítélhető, jelen tanulmányban elsősorban a másodikként tételezett általános kritériummal, azaz a haladéktalanság követelményével, valamint a speciális felhasználási feltétellel, a célhoz kötöttség érvényesülésével, megítélésével kívánok foglalkozni.

A haladéktalanság követelménye

A Be. 206/A § (1) bekezdés b) pontja rögzíti a titkos információgyűjtést végző szerv vonatkozásában a haladéktalan feljelentési (illetve nyomozási elrendelésre irányuló) kötelezettséget, amelynek értelmezéséhez a bírói gyakorlat tekintve a 74/2009. BK vélemény nyújt általános érvényű szempontokat.

Ennek keretében rögzítette az akkori elnevezése szerint Legfelsőbb Bíróság: „*A »haladéktalanság« az adott kérdésben nem azonosítható az »azonnal« fogalommal, tehát azzal az időponttal, amikor a titkos információgyűjtést végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az információkat tartalmazó adatokat az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére bocsátotta. A feljelentés megtétele azonban nem nyúlhat túl azon az időtartamon sem, ami – az adatmennyiség terjedelmét, az ügy jellegét, bonyolultságát, és személyi*

¹² Római egyezmény 6. cikk 3. pont a) alpont; Be. 43. § (2) bekezdés a) pont. Megjegyzem, hogy ebben a körben sajátos problémaként merül fel az az eset, amikor több személy egymással összefüggő cselekménye miatt megtett feljelentés nem minden érintett személy cselekvőségét és megnevezését tartalmazza, s egyes személyekkel szemben a megalapozott gyanú közléséig hosszú idő telik el, annak ellenére, hogy velük kapcsolatban érdemi nyomozási cselekmények lefolytatására nem kerül sor, s a megalapozott gyanú teljes körűen és kizárólag az előzőleg lefolytatott titkos információgyűjtésen alapul. Ekként önmagában a haladéktalan feljelentési kötelezettség teljesítése nem feltétlenül jelenti az említett garanciális követelmények teljesülését.

összefüggéseit is figyelembe véve – szükséges annak a bűnüldözői megfontolásnak a kialakításához, hogy a beszerzett információk az engedélyben megjelölt személy által elkövetett és az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 201. §-ban meghatározott bűncselekmények valamelyikének az elkövetésére utalnak, és azok bíróság elé tárása a bűncselekmény bizonyíthatósága érdekében kívánatos.”

E tekintetben a haladéktalanság megítéléséhez mindenekelőtt abban a kérdésben szükséges állást foglalni, hogy a titkos információgyűjtést végző szervnek egy adott deliktummal kapcsolatban a várhatóan (!) begyűjtendő információk feltételezett teljes körének begyűjtése előtt, már abban az időpontban meg kell-e tennie a feljelentést (elrendelnie a nyomozást), amikor a büntetőeljárás megindításához szükséges adatok rendelkezésére állnak (bizonyítási célú titkos információgyűjtés esetén), vagy például egy több részletben nyújtandó vesztegetési pénz esetében az előny ígretének elfogadása után annak „beváltását” is figyelemmel kísérvé és rögzítse, adott esetben akkor is, ha várhatóan ebben az esetben sem kerül például újabb személy a látókörébe (feltéve természetesen, hogy a titkos információgyűjtés elvégzésére a bíróság által engedélyezett időtartam még nem telt le). Álláspontom szerint a titkos információgyűjtést végző szervnek nem lehet a feladata, hogy miközben bűncselekmény előkészítéséről, elkövetésének megkezdéséről, folyamatban létéről, stb. tudomással bír, csupán az eseményeket figyelemmel kísérve bevárja, míg például a megalapozott gyanú alappaként szolgáló adatokon túlmenően várhatóan (!) egyéb információk is birtokába juthatnak, és ez után tegyen feljelentést (különös tekintettel az előbbi példára, ahol a vesztegetés a jogtalan előny elfogadásával befejezett).¹³ Megjegyzem, hogy a releváns múltbeli történések utóbb, bizonyítási eljárás keretében történő pontos

¹³ Megjegyzem, hogy a szükségesség előbbiei szerinti mértékbeni túllépése a bűnüldözés szempontjából is súlyos kockázatokkal hordozhat, elsősorban az úgynevezett megtévesztő titkos eszközök terén. Lásd Gary T. Marx: *Undercover – Police Surveillance in America*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1988, pp. 11–12. E kockázatra szolgálhat például az IRT-ügy: az Inter-Regional Police Team elnevezésű holland bűnüldöző szervezet tagjai nemzetközi kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos ellenőrzött szállítás megtervezése és végrehajtása céljából az információkat általuk alkalmazott bizalmi személyektől szereztek be, akik azonban félrevezették a rendőrséget, így a művelet nyomán a rendőrség felügyelete mellett a drogszállítmány biztonságosan eljutott Hollandiába, minden probléma nélkül bejutott az országba, majd ez után teljes mértékben kikerült a rendőrség látóköréből és nem is akadtak a nyomára. A szervezet feltérképezését célzó törekvések nem vezettek eredményre, miközben jelentős mennyiségű kábítószer került a piacra. Maarten Van Traa: *The Findings of the Parliamentary Inquiry Viewed from an International Perspective*. In: Monica Den Boer (ed.): *Undercover Policing and Accountability from an International Perspective*. European Institute of Public Administration, Maastricht, The Netherlands, 1997, pp. 15–24.

rekonstruálásához szükséges információk körének megítélése esetenként egyedileg végezhető el, és adott esetben a felderítési tevékenység büntetőeljárás megindítása esetén titkos adatszerzés keretében is folytatható (hiszen a nyomozás elrendelése korántsem jelenti a beszerzett adatok nyíltá tételét).

A haladéktalanság vizsgálata körében több esetben találhatunk példát arra, hogy a jogalkalmazó a titkos felderítést engedélyező végzésben foglalt határidőt hivatkozási alapként használja fel, véleményem szerint azonban önmagában az a körülmény, hogy a titkos információgyűjtés lefolytatására a bíróság által engedélyezett határidő adott esetben még nem telt le, e tekintetben nem szerepelhet mérlegelési szempontként¹⁴. Logikailag nem kapcsolható össze a két különböző körülmény¹⁵, és a bírói engedély az időtartam tekintetében csupán a titkos információgyűjtés legvégső korlátait jelöli ki, ezen belüli további korlátozás egyrészről például az Rtv. 73. § (1) bekezdés a) pontjában [a titkos adatszerzés vonatkozásában pedig a Be. 204. § (3) bekezdés b) pontjában] foglaltak szerinti haladéktalan megszüntetési kötelezettség (ha az engedélyben meghatározott célját elérte), másrészről pedig a feljelentési kötelezettség, ezzel a (megalapozott) gyanú megállapíthatóságához szükséges mennyiségű és minőségű információk fennállása esetén az eljárás büntetőeljárás kódexben rögzített garanciális szabályai alapján történő továbbfolytatására – illetve ennek kezdeményezésére – vonatkozó köteletség, összefüggésben a tisztességes eljáráshoz való joggal, harmadrészt pedig a kötelezettség teljesítésének kezdő időpontja a titkos információgyűjtés engedélyezését célzó indítvány benyújtásakor megszerezni óhajtott adat megszerzésének időpontja lehet (amely a művelet sikere esetén szükségszerűen az engedélyben foglalt határidőn belüli).

A haladéktalanság fogalmának értelmezésével kapcsolatban érdemes figyelemmel lennünk arra a legfőbb ügyészégi álláspontra, amely szerint a tit-

¹⁴ Például a Fejér Megyei Bíróság 8.B.90/2008/25 számú ítélete szerint, ha a feljelentés a titkos információgyűjtésre engedélyezett határidőn belül történt, akkor az minden további vizsgálat nélkül megfelel a „haladéktalanul” követelményének, mindeközben a Pécsi Ítéletábrla Bf.I.20/2009/4. számú végzésében kifejtette, hogy a haladéktalanság nem azonosítható az azonnali fogalommal, és az eset körülményeit mérlegelve megállapította, hogy az alapul fekvő esetben annak alapján, hogy az utolsó rögzített és a büntetőeljárásban felhasznált telefonbeszélgetés, valamint a feljelentés megtétele időpontja között kevesebb mint harminc nap telt el (és hozzátette, hogy „ekkor a titkoszolgálati eszközök alkalmazásának engedélyezett tartama sem járt még le”), a törvényi követelmény teljesült.

¹⁵ Ráadásul a beszerzett adatok rendszerezése, szintetizálása stb., büntetőjogi relevanciával bírói kezeltetések levonása, más adatokkal összevetése éppen az után történhet meg véglegesen, hogy az információgyűjtésre irányuló tevékenység befejeződött – ami nem feltétlenül jelenti a határidő lejártát is. A begyűjtött adatok feldolgozására vonatkozóan azonban nem értelmezhető az e tevékenység alapjául szolgáló információk begyűjtésére irányadó határidő.

kos információgyűjtést végző szerv akkor teljesíti haladéktalanul a feljelentési kötelezettségét, ha a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzésekor a titkos információgyűjtés engedélyezett időtartamának letele előtt azt nyomban megteszi¹⁶. Így e legfőbb ügyészi álláspont is a titkos információgyűjtés elvégzésére irányadó határidőhöz köti a feljelentési kötelezettség teljesítését, de – eltérően a 74/2009. BK vélemény előtt meghozott egyes bírói döntésektől – az említett álláspont tükrében ez a körülmény korlátként és nem a jogszabályi korlátokat kiterjesztő értelmezés alapjaként szolgál. Mindazonáltal a haladéktalanság megítéléséhez szükséges körülményeket, nézetem szerint, a BK-vélemény részletesen és körültekintően tartalmazza, és helyállóan nem veszi figyelembe ebben a körben a titkos információgyűjtés lefolytatására irányadó időbeli abszolút korlátot.

A 74/2009. BK véleményben foglaltakra, továbbá a kapcsolódó bírói gyakorlatra tekintettel a haladéktalan feljelentési kötelezettség tekintetében rögzíthetjük, hogy bár e követelmény tartalma mindig az adott ügy sajátosságaira tekintettel határozható meg, a titkos információgyűjtést végző szervnek azonban az után, hogy a feljelentés megtételéhez szükséges információk – amelyek a (megalapozott) gyanú alátámasztására alkalmasak lehetnek – a tudomására jutnak, és ezeknek a BK-véleményben jelzettek szerinti szintetizálása megtörténik, következő cselekménye a feljelentés megtétele kell hogy legyen (azaz nincsen lehetőség például újabb információszerzésre, történjen az akár nyílt, akár titkos eszközökkel vagy bármely egyéb lépés megtételére az információ megszerzése és feljelentés megtétele között ebben a vonatkozásban), tehát az információk feldolgozása és a feljelentés megtétele között bármilyen további cselekmény a titkos információgyűjtést végző szerv részéről a haladéktalanság követelményének megsértéséhez vezet.

A célhoz kötöttség követelménye

A Be. 2011. március 1. előtt hatályban volt 206. §-a értelmében a büntetőeljárást megelőzően lefolytatott titkos információgyűjtés során beszerzett adatok büntetőeljárásban történő felhasználásához nem volt elegendő mindössze a Be. 201. §-ban az engedélyezés vonatkozásában meghatározott feltételek fennállása, továbbá a feljelentési kötelezettség haladéktalan teljesítése, e va-

¹⁶ Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről. Legfőbb Ügyészség Ig.99/2007.Legfűt., 66. o.

lamennyi esetre vonatkozó feltételeken túlmenően továbbiak teljesülése is szükséges volt.¹⁷

A Be. 206. § (2) bekezdése – a titkos információgyűjtés lefolytatására vonatkozó bírói engedélyben meghatározott személy azonosságát megkívánva – az engedélyben meghatározott bűncselekmények vonatkozásában tágitotta a kört az engedélyben foglaltakhoz képest, a célhoz kötöttség elvére figyelemmel azonban egyértelmű korlátokat is meghatározott, a Be. 206/A § (3) bekezdése pedig a célhoz kötöttség elvét az engedélyben foglalt bűncselekmény oldaláról közelítette meg, és a felhasználhatóság körét az e bűncselekmény elkövetői vonatkozásában tágitotta az engedélyben foglaltakhoz képest.

Ekként a titkos információgyűjtés eredményének büntetőeljárásban történő felhasználásához mindenféleképpen szükséges volt, hogy az e műveletek engedélyezése vonatkozásában (is) garanciális szerepet betöltő bíróság végzésében akár az a személy szerepeljen azonosíthatóan, akinek vonatkozásában felhasználni óhajtják a büntetőeljárásban bizonyítékként az információkat, akár az a bűncselekmény szerepeljen konkrétan azonosíthatóan, amely vonatkozásában azt felhasználni óhajtják. A büntetőeljárás törvény a bűncselekményi oldal kapcsán meghatározott célhoz kötöttség vonatkozásában konkrétan az engedélyben foglalt bűncselekményt rögzítette kritériumként, így nem volt elegendő e feltétel vizsgálatánál a jogi tárgy vagy éppen a tárgyi súly azonossága, hanem a deliktum egyezőségét kívánta meg a törvény; a titkos információgyűjtést végző szervnek már birtokában kellett lennie bizonyos konkrét információknak az engedélyezési eljárás megindítása, a kérelem összeállítása előtt, hiszen e nélkül a titkos műveletek lefolytatására vonatkozó kérelem benyújtására sem lehetett volna képes, továbbá az Rtv. 63. § (1) bekezdésében foglalt célok¹⁸ egyike sem megnevezhető ennek hiányában,

¹⁷ Megjegyzem, hogy a bizonyítékkénti felhasználhatóság tekintetében a 2011. március 1. előtt hatályban volt – a jelenlegitől a következőkben kifejtendők szerint lényegesen eltérő – szabályok rövid vizsgálata véleményem szerint korántsem tekinthető szükségtelennek, figyelemmel arra, hogy e rendelkezések a büntetőeljárás teljes spektrumában irányadók, így a Be. időbeli hatálya kapcsán a 11. § (1) bekezdése és a 605. § (2) bekezdése tükrében (EBH 2008.1757.; BH 2004.455.) például egy jelenleg bírósági szakban lévő büntetőügyben a nyomozás során a titkos lehallgatás anyagának a terhel elé tárása, azzal kapcsolatosan akár hozzá, akár terhelétszakhoz, akár tanúkhoz kérdések intézése stb. útján beszerzett információk bizonyítékként történő felhasználhatóságának megítéléséhez szükséges e szabályozás vizsgálata, és az adott esetben törvénytörő bizonyítás feltárása, következményeinek levonása (és lehetőség szerinti orvoslása). Mindehhez azonban a korábbi és a jelenleg hatályos rendelkezések alkalmazása is szükséges, nem mellőzve az eltérések feltárását.

¹⁸ „A rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése, megszakítása, az elkövető kiletének megállapítása, elfogása, körözött személy felkutatása, tartózkodási helyének megállapítása, bizonyítékok megszerzése, valamint a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást foly-

és amennyiben a műveletek lefolytatása közben például az engedély keretében nem tartozó deliktumra vonatkozó információ is felmerül, az eredeti engedély módosításának, vagy – az adott körülmények függvényében – újabb engedély iránti indítvány előterjesztésének sincsen akadálya (természetesen hosszabbítás hiányában a módosításnál is figyelemmel kell lenni az eredeti határidőre).¹⁹ Mindezen, a titkos eszközök alkalmazhatóságának kereteivel kapcsolatos kérdések azonban a jelenlegi szabályozás tükrében lényegesen kisebb súlyúnak tűnhetnek, figyelemmel a bizonyítékkénti felhasználásban rejlő büntetőeljárás ellenőrzésének jelentőségének számottevő csökkentésére.

A hatályos szabályozás éppen a célhoz kötöttség oldaláról szemlélve jelent nagy változást a bizonyítékként történő felhasználhatóság területén. Míg a titkos adatszerezés esetében a 206. § (3)–(5) bekezdése alapján változatlanul azokban az esetekben használható fel a büntetőeljárás megindítása után lefolytatott például titkos telefonlehallgatás eredménye bizonyítékként, ha legalább vagy a terhelt, vagy (a gyanúsítás vagy a vád tárgyául szolgáló) deliktum megegyezik a titkos adatszerezés lefolytatására irányuló bírói engedélyező végzésben szereplővel (a 2010. évi CLXXXIII. törvény módosító rendelkezései nem érintették ezt a területet), addig a titkos információgyűjtés – így tehát például a büntetőeljárás megindítása előtt lefolytatott titkos telefonlehallgatás – útján beszerzett adatok vonatkozásában a jogalkotó jelentősen módosította a szabályozást. A jelenleg hatályos rendelkezések a titkos információgyűjtés nyomán beszerzett adatok bizonyítékként történő felhasználását semmilyen módon nem kötik a lefolytatásra vonatkozó engedélyhez, a Be. e tekintetben nem tartalmaz különös feltételeket sem a célszemélyek, sem pedig a bűncselekmények vonatkozásában. Ebből kifolyólag azokban az esetekben, amelyekben a jogszabály elvileg még a gyanú meglétét sem kívánja meg a titkos eszközök alkalmazásához²⁰, és a titkos műveletek büntetőeljárás-tól alapvetően függetlenül zajlanak, lényegesen kevesebb feltétel fennállta

tató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme, valamint az e törvényben meghatározott költségvetési szervek bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzése érdekében – törvény keretei között – titokban információt gyűjthet.”

19 A Debreceni Ítéltábla már hivatkozott Bf.II.81/2005/13. számú végzésében a célhoz kötöttség fontos pilléréként definiálta annak konkrét meghatározását, hogy milyen bűncselekmények bizonyítékainak beszerzése céljából alkalmazzák a különleges eszközöket, s rögzítette, hogy az „alapvető alkotmányos jogok érvényre jutása érdekében a célhoz kötöttséget kiterjesztően értelmezni nem lehet”. Mindezen gondolatoknak a jelenleg hatályos szabályozás vizsgálatakor is jelentőségük van.

20 Csupán jelzem, hogy a gyanú fogalma és a bűnüldözési-igazságszolgáltatási célú titkos információgyűjtés feltételrendszere (és ezen belül is speciálisan a bűncselekmény elkövetésének megelőzése mint cél) további kérdéseket vet fel, amelyek azonban közvetetten kapcsolódnak jelen tanulmány témájához, így ezek kifejtésére e helyütt nem kívánok sort keríteni.

esetén is, a műveletek eredeti céljaitól gyakorlatilag teljesen függetlenül emelhetők be információk a büntetőeljárásba. A jogalkotó – a miniszteri indokolás tanúsága szerint – ezzel a módosítással éppen az engedély túllépésével beszerzett információk felhasználhatóságát kívánta lehetővé tenni. Mindez gyakorlatilag oda vezet, hogy az olyan személyt érintően (is) lefolytatott titkos információgyűjtés eredménye – titkos házkutatás, telefonlehallgatás, levelezés tartalmának rögzítése, csomagok ellenőrzése, e-mail elolvasása és rögzítése stb. –, akivel szemben releváns bűncselekménnyel összefüggő szerepvállalásra vonatkozóan adat nem állt rendelkezésre, vagy éppen semmilyen módon nem köthető sem a célszemélyekhez, sem pedig a felderítendő deliktumokhoz, de például egy célszemély és egy szintén közömbös, kívülálló személy közötti lehallgatott telefonbeszélgetésben vagy megfigyelt chat-, e-mail kommunikációban stb. a Be. 201. §-ában felsorolt bűncselekmények valamelyikével összefüggésben megemlítik a nevét, gúnynevét stb., önmagában felhasználható lesz ellene bizonyítékként a büntetőeljárásban. Mindamellet, megjegyzem, ezek az esetek még mindig az engedély keretei között zajló információgyűjtési tevékenységre vonatkoznak, és a jelenleg hatályos említett rendelkezések lehetővé teszik olyan információknak bizonyítékként a büntetőeljárásba történő beemelését, amelyek semmilyen módon nem köthetők a titkos információgyűjtés lefolytatására vonatkozó engedélyhez, s az abban foglaltak alapján utólagosan – ha korlátozottan is, de – nyomon követhető, ellenőrizhető kereteken túlmenő alapjog-korlátozást megvalósító tevékenység következményeként állnak rendelkezésre.²¹

Mindazonáltal abban az esetben, ha a felhasználni kívánt információ az engedélyben nem megjelölt személyre, illetve bűncselekményre vonatkozik²², a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő szerv a feljelentés megtételével

²¹ Megjegyzem, hogy az engedély túllépése esetén felmerül a Be. 78. § (4) bekezdésében foglalt, más tiltott módon beszerzett információ bizonyítékként történő felhasználásának tilalma, arra is tekintettel, hogy éppen a titkos információgyűjtést engedélyező bírói döntés alapján és keretei között végezhető az adott tevékenység, és effajta kifejezett s egyértelműen körülírt felhatalmazás hiányában (vagy keretein túlmenően) nem kerülhet sor bírói engedélyhez kötött titkos eszközök alkalmazására. Véleményem szerint kérdéses, hogy éppen az alapjog-korlátozásra meghatározott érdekből, célból, személy kapcsán, bűncselekmény vonatkozásában és időkereten belül feljogosító bírói engedély tartalmát – szükségszerűen – figyelmen kívül hagyó – a bizonyítékkénti felhasználásra alkalmasságot érintő – nyomozási bírói döntés (még abban az esetben is, ha a következőkben kifejtendők szerint a független és pártatlan bírósághoz telepíti is e jogkört a jogalkotó) érdemben alkalmas-e/alkalmas lehet-e a fenti probléma orvoslására.

²² A Be. 206/A § (2) bekezdés a) és b) pontjában a bűnüldözési-igazságügyi szolgáltatási és a nem bűnüldözési (nemzetbiztonsági) célú titkos információgyűjtés kapcsán az engedély tartalmi elemeiből fakadó eltérések alapján különbséget tesz, mindez azonban a rendelkezések érdemét, álláspontom szerint, nem érinti.

(nyomozás elrendelésével) egyidejűleg köteles az ügyésznél kezdeményezni a titkos információgyűjtés eredményének bizonyítékként történő felhasználásra való alkalmasságának megállapítását – ekként e többletkötelezettség vonatkozásában is irányadó a haladéktalanság követelménye és az ennek kapcsán korábban kifejtettek. Az ügyész hetvenkét órán belül fordul e kérdés kapcsán a nyomozási bíróhoz, aki a Be. alapján a 201. §-ban foglalt deliktumokra és a haladéktalan feljelentési (nyomozás elrendelésére irányuló) kötelezettség teljesítésére vonatkozó általános feltételeken túlmenően köteles megvizsgálni egy többletfeltételt, amely mind ez idáig csupán a titkos adatszerzés (és konkrétan, a diszkrecionális döntés lehetőségét minimumra szorító formájában a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés) engedélyezésének előfeltétele volt²³: ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna. Ezzel a jogalkotó a szabályozás e részének kivételességét igyekszik erősíteni, és felmerül a kérdés, hogy e feltétel érdemi vizsgálata – akkor, amikor a szóban forgó információ beszerzése után több hónappal később szükséges megítélni, hogy a későbbiekben beszerezhető-e különösebb nehézségek nélkül ugyanaz az információ a jövőben más úton²⁴ – milyen eredményekre vezet, és egyedi esetekben milyen releváns pontos körülmények vizsgálata történhet meg valójában. Különösen azért tartom ezt a kérdéskört fontosnak, mert a jogalkotó a bizonyítékkénti felhasználásra való alkalmasságról való döntés kötelezettségének Be.-be iktatásával, véleményem szerint, nem is érintette az engedély kereteinek túllépésével beszerzett információ bizonyításban való felhasználásával kapcsolatban felmerülő probléma lényegét: azaz hogy egy valójában az egyébként is súlyos jogsértéssel járó, és éppen ezért csupán a bírói engedély keretei között végezhető titkos felderítés azon esetében, amikor a bűnüldöző szerv az engedély keretein kívül jár el, alapvetően a jogtalanság talaján áll, s így jogszabálysértő (adott esetben bűncselekményt megvalósító) módon szerez be adatokat anélkül, hogy az ehhez a törvényben előírt eljárási rendben beszerzett bírói

23 Nbtv. 53. § (2) bekezdés: „A nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit csak akkor használhatják, ha az e törvényben meghatározott feladatok ellátásához szükséges adatok más módon nem szerezhetők meg.” Megjegyzem, hogy ugyanakkor az Rtv. és a tárgyalt területen annak szabályozási logikáját követő Navtv. ilyesfajta korlátozást nem tartalmaz.

24 Ugyanazon, a titkos eszközök kivételességét sugalmazó feltétel tartalma véleményem szerint éppen ezen okból válik el az engedélyezés és a bizonyítékkénti felhasználásra alkalmasság megítélésénél: az előbbi esetben azt szükséges mérlegelni, hogy a jövőben beszerezni kívánt információ előreláthatóan beszerezhető lenne-e az adott bírói engedélyhez kötött eszköz – és így szükségszerűen a magánszférába való komoly és súlyos mértékű beavatkozás – nélkül is, míg az utóbbi esetben azt szükséges kiárni a nyomozási bírónak, hogy a már megszerzett információ annak felmerülése után adott esetben hónapokkal később más módon is beszerezhető lenne.

végzés erre feljogosítaná (ezzel kizárva magatartásának jogellenességét).²⁵ E tekintetben, álláspontom szerint, felmerül a Be. 78. § (4) bekezdésébe foglalt generális bizonyítási tilalom (a bizonyítéknak legalábbis más tiltott módon²⁶ történő beszerzése) alkalmazhatósága, összefüggésben a Be. 77. § (1) bekezdésével.²⁷ Hozzáteszem, hogy a bizonyítékok felhasználhatóságának kérdése nem csupán a büntetőjogi felelősség tárgyában való döntés, hanem a bizonyítási eljárás mikénti lefolytatása – sőt már a nyomozás során folytatott tényfelderítő munka – szempontjából is nagy jelentőséggel bír²⁸, az az eljárás további menetét is alapvetően befolyásol(hat)ja. E kérdéskör elsősorban abban az esetben vetődhet fel, amikor a szóban forgó információk beszerzésére az engedély túllépésével kerülhet sor, mindazonáltal az engedély keretei közötti tevékenység eredményeként rendelkezésre álló, azonban az engedély tartalmához sem személyi, sem pedig bűncselekményi oldalról nem kapcsolódó adatok felhasználása sem aggálytalan.

A bizonyítás törvényessége és vizsgálata

A büntetőeljárás megindítása előtt beszerzett bizonyítási eszközök felhasználhatóságával összefüggésben a büntetőeljárás kódex kommentárja kifejti,

25 A 2010. évi CLXXXIII. tv. indokolása sem a beszerzés módjára koncentrálna – arról nem is ejt szót –, hanem a már ekként beszerzett adatok kezelésével kapcsolatos problémát kívánja orvosolni. Megjegyzem, alapvetően az indokolás logikája abba az irányba mutat, hogy az engedély keretei közötti tevékenység útján beszerzett, azonban az engedélyhez – sem személyi, sem bűncselekményi oldalról – nem köthető adatok jogszerű kezelésének alapját teremtsen meg a szabályozás a bizonyítékként történő felhasználásukig terjedő időszakra (ami szintén nem aggálytalan törekvés), valójában azonban mégis az engedély kereteinek túllépését hangsúlyozza több alkalommal, így ezt az esetkört is szükségesnek tartom megvizsgálni.

26 Utalok e helyütt arra, hogy nem csupán a tilalomként megfogalmazott és a felhasználhatóság kizárásának szankcióját is tartalmazó speciális bizonyítási tilalmak vezethetnek a bizonyíték beszerzése jogellenességének megállapításához, hanem a bizonyítás felvételére, az információ megszerzésére vonatkozó jogszabályi előírások megsértése esetén is felmerül e kérdés a Be. 77–78. §-ával összefüggésben. Vö. Erdei Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. KJK, Budapest, 1995, 61. o.; Tremmel Flórián: i. m. 156. o. Hozzáteszem továbbá, hogy a vizsgált jogszabályhely esetén korántsem arról van szó, hogy valamely, a bizonyítás törvényességét alapvetően nem érintő, „pertechnikai” előírás megszegését kellene vizsgálni, s álláspontom szerint a titkos adatgyűjtés terén, annak sajátosságaiból kifolyólag a jogszabályi rendelkezések és azok megtartása részleteinek jelentősége egyébként is számottevően felértékelődik; utalok itt az Emberi Jogok Európai Bíróságának megállapításaira a hatékony jogorvoslatához való jog hiánya folytán a szabályozás és a szervezeti keretek alapvető garanciális jellegével összefüggésben.

27 A generális bizonyítási tilalokkal és funkciójukkal összefüggésben lásd Tremmel Flórián: i. m. 153–157. o.

28 Vö. Erdei Árpád: i. m. 54–58. o.

hogy a Be. 78. § (4) bekezdésében foglaltak tükrében a felhasználáshoz nem elegendő csupán a Be. 76. § (2) bekezdésében írt feltételek teljesülése (az adott igazságügyi szerv jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében eljárva szerezte be a bizonyítási eszközöket), ugyanis abban az esetben, ha az okiratok vagy tárgyi bizonyítási eszközök beszerzése a büntetőeljárás szabályokkal ellentétes módon történt, azok a büntetőeljárás során bizonyítékként nem vehetők figyelembe. Ezzel kapcsolatosan rögzíti a kommentár továbbá, hogy az ügyben eljáró hatóságoknak, így különösen a bíróságnak, a büntetőeljárást megelőzően beszerzett bizonyítási eszközök vizsgálata során a beszerzés körülményeit, törvényességét hivatalból kell vizsgálniuk.²⁹

Jelen kérdést tekintve az előbbiekkal egyező az Alkotmánybíróság álláspontja is: 940/B/2003. AB határozatának 2.5. pontja második bekezdésében kifejtette: *„A bizonyítékok értékelése, törvényes módon való beszerzésük és hitelt érdemlőségük, valamint a részt vevők jogainak indokolatlan korlátozásával való megszerzésük vizsgálata az ügyben döntésre jogosult bíró eljárás-jogi és hivatásbeli kötelezettsége.”*

Hivatkozott határozatában – konkrétan a titkos adatgyűjtés során beszerzett adatok büntetőeljárásbeli felhasználása kapcsán – rögzítette továbbá az Alkotmánybíróság: *„A titkos eljárások során beszerzett bizonyítékok törvényességének, az Alkotmányban biztosított jogok megsértésével történő beszerzésének vizsgálata az ügyben eljáró bíró olyan kötelessége, amely a büntetőeljárás általános célján – a büntetőjogi felelősség tisztázásán – túl a büntetőeljárás tisztességességét, az Alkotmányban garantált alapjogok védelmét közvetlenül szolgálja.”*

Sajátos kérdést vet fel a folyamatban lévő büntetőeljárásokban azon információk bizonyítékkénti felhasználása, amelyek a korábbi, a célhoz kötöttséget előtérbe helyező rendelkezések mellett nem lettek volna felhasznál-

²⁹ Jakucs Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 149–150. o. Hozzáteszem, az Alkotmánybíróság 2/2007. (I. 24.) AB határozatának V.2.5. pontjában rögzítette, hogy tekintettel arra, hogy a titkos információgyűjtést a felhasználhatóságra vonatkozó szabályokon keresztül részévé teszik a büntetőeljárásnak, e jogintézmény szabályozására, alkalmazására is érvényesek mindazon alkotmányos tételek és alkotmányi követelmények, amelyeket az Alkotmánybíróság a nyílt eljárásokkal összefüggésben megállapított. Továbbá a hivatkozott AB-határozat apropóján Balla Lajos rögzíti, hogy a hatályos büntetőeljárás törvény nem csupán egy más eljárási szakra, a nyomozás elrendelése utáni állapotra, tartalmaz szabályokat, hanem a Be. 206. § és a Be. 206/A § koordináló szerepet tölt be a rendőrségről szóló törvényben a titkos információgyűjtés kapcsán rögzített szabályokat illetően. Balla Lajos: Adalékok a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszérés kriminalisztikai és eljárási problémáihoz. 2007, 54. o.
<http://www.debreceinitelotabla.hu/doc/bunteto/TitkosAdatgyujtes.pdf>

hatók³⁰, tekintettel arra is, hogy ha az eljárás bírói szakban van, a bizonyíték felhasználásra alkalmasságával kapcsolatos előzetes nyomozási bírói döntés egyrészt nem áll(hat) rendelkezésre, és beszerzése az új szabályok értelmében már nem is lenne lehetséges, figyelemmel arra, hogy a Be. 206/A § (2) bekezdésének módosított szövege szerint a felhasználásra vonatkozó alkalmasság megállapítására vonatkozó bírói döntés meghozatalával kapcsolatos kezdeményezését a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő szervnek a nyomozás elrendelésével vagy a feljelentés megtételével egyidejűleg kell(ett volna) eljuttatnia az illetékes ügyészhez. Ebben az esetben felmerül, hogy elválhat egymástól a bizonyítás törvényessége az eljárás különböző szakaszaiban.

Véleményem szerint a jelenleg hatályos szabályozás – figyelemmel a titkos felderítés és az ezzel összefüggő bizonyítás végső eszköz jellegére, az irányadó garanciális elemekre, jogirodalmi álláspontokra és a joggyakorlatban kialakult elvekre, összevetve a miniszteri indokolásból feltárható jogalkotói akarattal – elsődlegesen a célhoz kötöttség, mint a bűnüldözés/bűnfelderítés hatékonyságához fűződő érdek és a magánélethez való jog, valamint az egyéni autonómia korlátozásának szükségessége és arányossága szempontjából alapvető kritérium vonatkozásában igényel vizsgálatot.

Az Alkotmánybíróság már hivatkozott 2/2007. (I. 24.) AB határozatában a titkos műveletek eredményének büntetőeljárásban történő felhasználása kapcsán hangsúlyozta a jogállamiság, jogbiztonság részét alkotó normavilágosság követelményének jelentőségét, ezzel összefüggésben utalva arra, hogy a jogállamiság követelményével nem egyeztethető össze egy olyan szabályozás, amely a titkos információgyűjtés eredményének az eredeti bírói engedélytől eltérő felhasználását teszi lehetővé (V.2.1. pont), és kifejtette, hogy ilyen esetekben semmiféle olyan garancia nem érvényesül, amelyet egyébként a büntetőeljárás törvény megkíván, ezáltal maga a bírói engedély – mint jogintézmény – üresedik ki. Hozzátette (V.2.2.), hogy a titkos nyomozások bírói kontroll alá rendelése a jogbiztonságot, a jogállami garanciák érvényesülését, az alapjogok védelmét hivatott szolgálni, összefüggésben az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségével, amely e tekintetben abban is megnyilvánul, hogy a bűnüldözés hatékonyságához fűződő alkotmányosan elismerhető cél és az alapjogok érvényesülése között megteremtendő egyensúly érdekében a szabályozásnak a titkos eszközök és módszerek alkalmazá-

³⁰ Így például hogyha a nyomozás során (vagy akár az elsőfokú bírósági eljárásban is) az akkor hatályban volt szabályokba ütközően került sor a titkos információgyűjtés eredményének felhasználására (mert például olyan személlyel szemben használták fel olyan deliktum miatt, amely személy és amely bűncselekmény nem szerepelt a lefolytatást engedélyező végzésben).

sakor is garantálnia kell az eljárással érintettek személyi integritásának megőrzését. Az Alkotmánybíróság e határozat V.2.3. pontjában a tisztességes eljáráshoz való jog aspektusából az előbbiekhöz hozzátette, hogy a bűncselekmény bizonyításához (bizonyíthatóságához) fűződő érdekekkel szemben a tisztességes eljárás követelményeiből fakadóan korlátokat állítanak a védelemhez való jogra vonatkozó, illetve az alapjogok szükségtelen és aránytalan korlátozását tiltó szabályok.³¹

A korábbi szabályozás alapján a titkos műveletek eredménye felhasználhatóságának különös feltételei éppen az említett kritériumokat elégítették ki, a célhoz kötöttség nem csupán általános, de egyik aspektusból személyre, másik aspektusból pedig deliktumra konkretizált érvényesítésével.

Hozzáteszem, hogy az Alkotmánybíróság előbbi határozatával kapcsolatosan alapul fekvő bírói kezdeményezésként a Debreceni Ítéletábla Bf.II.81/2005/13. számú végzésében rögzítette (az előbbieken túlmenően), hogy a titkos információgyűjtés esetében a bizonyítékbeszerezés speciális, az alapjogokat igen jelentősen érintő módjára figyelemmel mindenképpen megkövetelendő, hogy az eljárás törvényessége a részletekbe menően igazolható legyen. E gondolatnak, véleményem szerint, a büntetőeljárás teljes spektrumában, a titkosan szerzett bizonyíték első felhasználásának időpontjától kezdődően érvényesülnie kell.

A Be. hatályos rendelkezései alapján az előbb említett kritérium tekintetében a titkos információgyűjtés eredménye bizonyítékkénti felhasználásának engedélyezésével kapcsolatos döntést tartalmazó nyomozási bírói végzésnek mindebben központi szerepe van³². A nyomozási bíró végzése az a hiteles forrás, amelyből az igazságszolgáltatás azon szereplői, akik minden egyéb módon el vannak zárva a titkos információgyűjtés eredményével (annak beszerzésével) kapcsolatos törvényességi kontroll lehetőségétől, megismerhetik a tevékenységgel kapcsolatos alapvető információkat, és összevet-

31 Ezen alkotmánybírói határozat kapcsán szögezi le továbbá Balla Lajos, hogy az információs önrendelkezési jog gyakorlásának feltétele és egyben legfontosabb garanciája a célhoz kötöttség, és a 15/1991. (IV. 13.) számú AB határozat apropóján utal arra, hogy a célhoz kötöttség elvének a lényege, hogy a meghatározott cél nélküli, készletre történő, előre nem meghatározott jövőbeni felhasználásra való adatgyűjtés és tárolás alkotmányellenes. Balla Lajos: i. m. 57. o.

32 Azzal együtt, hogy természetesen az ítélelőbíróknak e bizonyítékok esetén is szükséges a törvényességgel, bizonyító erővel és a tényállás megállapítása során betöltött jelentőségükkel kapcsolatos vizsgálatot elvégeznie, döntését részletekbe menően indokolnia, mindamelllett a nyomozási bíró döntése nem csupán a nyomozati szakban bír relevanciával, és éppen a beszerzés sajátosságai révén, s a bírói szakaszban nem szükségszerűen rendelkezésre álló ügyészi indítvány és mellékletei alapján meghozott döntése a beszerzés törvényessége, valamint a bizonyítékkénti felhasználhatóság szempontjából központi jelentőségű.

hetik a törvényszék elnöke igazolásában szereplő tényekkel a nyomozási bíró mérlegelő tevékenysége során figyelembe vett körülményeket, s ezzel indirekt módon lehetőségük adódhat a releváns tényezők felmérésére. Problémaként merülhet fel azonban, hogy a Be. nem tartalmazza e helyütt a garanciális jelentőségű nyomozási bírói végzés indokolásának tartalmi elemeit, s a gyakorlatban több esetben az indokolás a felhasználni indítványozott adatok megjelölésén túlmenően csupán a bizonyítékkénti felhasználhatóság megállapítására szorítkozik anélkül, hogy az érdemi vizsgálatra, mérlegelő tevékenységre vonatkozó információkat tartalmazna.³³

Mindezt azon okból is fontosnak tartom, mert az Alkotmánybíróság hosszabb időre visszanyúlóan és konzekvensen képviseli azt az álláspontot, amely szerint a bírói döntéshozatali tevékenység csupán formai értelemben vett elvégzése az alkotmányossági követelményeknek nem felel meg. A titkos információgyűjtéssel kapcsolatos garanciális jellegű bírói szerepvállalás esetében ez a formalitás a bírósági eljárást éppen a garanciát jelentő lényegétől fosztja meg, és éppen azon elvekkel ellentétes, amelyekre hivatkozással a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos döntést a törvény a bíróra bizza [például 39/1997. (VII. 1.) AB határozat; 19/1999. (VI. 25.) AB határozat; 2/2007. (I. 24.) AB határozat].³⁴ Éppen a nyomozási bírónak a titkos információgyűjtés eredményének felhasználásával (illetve immáron egyes esetekben a bizonyítékkénti felhasználásra való alkalmassággal) kapcsolatos döntése és annak érdemi indokolási része az a büntetőeljárásban felhasznált irat – a titkos eszközök alkalmazásának engedélyezéséről szóló sommás igazolással együtt értékelve –, amely a titkos információgyűjtés lefolytatásának törvényességére vonatkozó – bár ekként is a nyílt eljárásokhoz képest lényegesen szűkebb korlátok közé szorított – ítéldbírói és védői/terhelti vizsgálatot lehetővé tenné, azaz e dokumentum alapján ismerhetné meg mind az ítélező bíró, mind pedig a védelem, hogy mely szempontok támasztják alá, hogy a titkos információgyűjtési tevékenység az annak előfeltételül szolgáló engedélyben foglaltak szerint folyt le, vagyis a tevékenység az engedéllyel adekvát-e a célszemélyeket, a műveleteket, az eszközöket, az időbeliséget,

³³ A titkosan szerzett információk büntetőeljárásban való felhasználásával kapcsolatosan felmerülő alapvető aggályokkal kapcsolatban összefoglalóan lásd Tremmel Flórián: i. m. 167–168. o.; a nyomozási bíró funkciójával összefüggésben pedig Fenyvesi Csaba: A titkos adatgyűjtés és a nyomozási bíró. *Ügyészek Lapja*, 2004/4., 5–21. o.; Fenyvesi, Csaba: Die Ermittlungsrichter und die geheime Informationsbeschaffung und die geheime Informationsammlung. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2011, 173–182. o.

³⁴ Jelzem, ugyanezen szempontból érdemes megvizsgálni a bizonyítékként történő felhasználásra alkalmassággal kapcsolatos döntést hozó nyomozási bírói végzést is a fent már kifejtettek szerint.

stb. tekintve, továbbá nem merült-e fel a titkos információgyűjtés során annak törvény szerinti kötelező megszüntetésére vonatkozó bármifajta ok, s mindezeken túlmenően a Be. 206/A §-ában foglalt követelmények is teljesülnek-e a felhasználhatóság tekintetében.

Felvetődik tehát a kérdés, hogy anélkül, hogy a nyomozási bíró végzése mindezekre vonatkozóan érdemi információkat tartalmazna, vajon az ítélembíró, a terhelt, illetve a védelem abban a helyzetben van-e, hogy a bizonyítás törvényessége tekintetében alapos és részletes vizsgálódást folytathasson le, s mindez felveti a tisztességes eljárás³⁵, azon belül a fegyveregyenlőség elve, mindezeken keresztül a védelemhez való jog relativizálódását [14/2002. (III. 20.) AB határozat; 25/1991. (V. 18.) AB határozat; 6/1998. (III. 11.) AB határozat; 2/2007. (I. 24.) AB határozat; közvetve a 8/2004. (III. 25.) AB határozat].³⁶

Bizonyítékok kizárása

A jogalkotó a büntetőeljárás törvény 2010. évi CLXXXIII. törvénnyel történő módosításával egyértelműen a bűnildőzés hatékonyságát helyezte előtérbe, mindazonáltal az előbbi gondolatok alapján – mintegy hosszúra nyúló zárszóként – szükségesnek tartok ezzel összefüggésben röviden utalni arra, hogy melyek lehetnek mindazon tényezők, amelyek megfontolása az alapvetően jogsértően beszerzett adatok bizonyítékkénti felhasználhatósága megítélésébe hátrébe meghúzódnak, mind a jogalkalmazás, mind a jogalkotás tekintetében (ugyanakkor pusztán jogi szakmai tényezőket figyelembe véve).

Általánosságban kijelenthetjük, hogy e tényezők vizsgálatakor alapvetően két különböző érdek összeütközését figyelhetjük meg: az egyik az elkövető felderítéséhez, megbüntetéséhez fűződik és ebben az esetben azt diktálja, hogy a büntetőjogi felelősség bizonyítására alkalmas (adott esetben döntő jelentőségű) bizonyítékok kizárására ne kerüljön sor csupán azért, mert vala-

³⁵ A tisztességes eljáráshoz való jog és a bizonyítás összefüggéseiről Bárd Károly: *Demokrácia – tisztességes eljárás – megismerés a büntető perben*. In: Farkas Ákos (szerk.): *Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933–1993) tiszteletére*. Bibo Kiadó, Miskolc, 2003, 65–90. o. [Büntügyi Tudományi Közlemények 5.]

³⁶ Hozzáteszem, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a titkos műveletekkel összefüggésben hangsúlyozza egyrészt a külső – alapvetően bírói – kontroll szükségessége mellett, hogy a hatékony jogorvoslati jog érvényesülésének hiányosságaiból fakadóan – amely a titkos eszközök természetéből eredő következmény – az irányadó eljárási szabályok kell, hogy önmagukban nyújtsanak az egyén védelmére megfelelő garanciákat (Klass és társai kontra Németország; Leander kontra Svédország). Álláspontom szerint e követelményt a büntetőeljárásbeli bizonyítás terén is szükséges szem előtt tartani.

mely előírás megszegésével szerezték be őket. A másik érdek a törvényesség érvényesítéséhez kapcsolódik: a büntetőeljárás a vonatkozó jogszabályok, alapvető elvek, garanciák és az emberi jogok tiszteletben tartása mellett folyjon le. E két érdek konfliktusának eldöntésekor számos olyan körülménnyel találkozhatunk, amely a kizárással összefüggő döntés meghozatalakor a mérleg nyelvét vagy az egyik vagy a másik oldalra billenti. Ezzel összefüggésben utalok *Erdei Árpád* azon megállapítására, amelynek szem előtt tartása a bizonyítási tilalmak és azok érvényesítése kérdéskörének differenciált megítéléséhez, álláspontom szerint, alapvető jelentőségű: „*Az eljárást folytató hatóságok tagjai sok esetben úgy érzik, a tilalmak kezüket-lábukat megkötik, a bűnösök érdekeit szolgálják, és ellentmondásban állnak a bűnözők felelősségre vonásához fűződő társadalmi érdekekkel. Ám, mint ismert, a tilalmak éppen arra hivatottak, hogy az állampolgárok jogait védelmezzék, s ez ugyan-csak társadalmi érdek.*”³⁷ A kérdés tehát az, miért zárjuk ki a tiltott módon beszerzett bizonyítékokat akár akkor is, ha azok az ügy felderítéséhez, a büntetőjogi felelősség megállapításához (vagy éppen kizárásához) számottevően hozzájárulnának. Erre alapvetően háromféle választ ad a szakirodalom.³⁸ Az első szerint a jogellenes módon beszerzett bizonyítékok kizárásának alapvető indoka, hogy biztosítsa a társadalmat arról, hogy az állam nem kíván előnyt szerezni saját jogsértő magatartásából, valamint megőrzi az igazságszolgáltatás és a bírói kar tekintélyét azzal, hogy igazolja: a bíróságok nem fogadják el a nyomozó hatóságok tagjai által elkövetett törvénysértéseket. A második érv lényege, hogy az elkövetett jogsértés érintettei számára bizonyos mértékű kompenzációt nyújt a kizárásról szóló döntés azzal, hogy visszaállítja a jogsértő cselekményt megelőző állapotot, hiszen az annak során beszerzett bizonyítékot nem fogadja el. A harmadik célkitűzés a nyomozó hatóságokra koncentrál: e szerint a bizonyítékok kizárására abból a célból kerül

37 Erdei Árpád: i. m. 49. o.

38 Vö. Tremmel Flórián: i. m. 158–166. o.; Erdei Árpád: i. m.; Steven Penney: Taking Deterrence Seriously: Excluding Unconstitutionally Obtained Evidence Under Section 24 (2) of the Charter. *McGill Law Journal*, vol. 49, 2003, pp. 110–113.; M. C. D. Embregts: Similarities and Differences: the Operation of the Exclusionary Rule in the US, Germany and the Netherlands. In: Caroline Gerritsma Breur – Max M. Kommer – Hans Nijboer – Jan M. Reijntjes (eds.): *New Trends in Criminal Investigation and Evidence Volume II*. Intersentia, Antwerpen–Groningen–Oxford, 2000, pp. 220–221.; Philip Traest: The Putting into Perspective of the Exclusionary Rule: some General Remarks and the Belgian Experience. In: Caroline Gerritsma Breur – Max M. Kommer – Hans Nijboer – Jan M. Reijntjes (eds.): *Uo. 650–651. o.*; John R. Spencer: Evidence. In: Mireille Delmas-Marty – John R. Spencer: *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press, 2002, pp. 603–604.

sor, hogy visszatartsa a hatóságok tagjait a nyomozás során az esetleges jogsértésektől.³⁹

Ha az előbbieken röviden összefoglalt tényezőket számba vesszük, kérdésesnek tűnhet, hogy a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés során beszerzett adatok büntetőeljárásbeli bizonyítékként való felhasználására vonatkozó jelenleg hatályos szabályozásban bármelyik fellelhető-e, és felmerül, hogy vajon a titkos felderítés korábban – bár nem kifogásolhatatlan formában, de – a bizonyítékkénti felhasználás eldöntése során érvényesült igazságszolgáltatási kontrolljának számottevő gyengítése az eddigiekben kialakult és jelen tanulmányban ismertetni megkísérelt (nem csupán büntetőeljárás) elvekkel mennyiben egyeztethető össze.

Összegzés

Jelen tanulmány csupán töredékét tartalmazza mindazon gondolatoknak, amelyek a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerezés során beszerzett információk bizonyítékkénti felhasználása kapcsán felvetődhetnek, és így nem érinti például a nemzetközi/európai bűnügyi együttműködés; a határon átnyúló bűnüldözés során titkos felderítés útján beszerezhető információk sorsát; az egyes eszközök, műveletek speciális bizonyítási kérdéseit; az első-sorban a fedett nyomozó összefüggésében felmerülő agent provocateur kérdés körét; a megbízhatósági vizsgálat intézményét, ezzel összefüggésben a csapda és a provokáció büntetőeljárásbeli bizonyítással kapcsolatos relevanciáját stb. Céloom csupán az első-sorban a bírói engedélyhez kötött titkos adatgyűjtés területén általánosan irányadó szabályok, azok változásai és a mindezek vizsgálata során felvetődő gondolatok vázolása volt, s korántsem a teljes körű válaszok megfogalmazása, sokkal inkább a továbbgondolás reményében, annak feltételezésével, hogy a bűnüldözési érdekek, valamint az el-

³⁹ Hack Péter angolszász gyökerű tapasztalatok alapján rögzíti (hozzátéve, hogy mindezen megállapítások a hazai igazságszolgáltatás kapcsán is érvényesnek tekinthetők), hogy azok között a közvetett körülmények között, amelyek az igazságszolgáltatást hajlamossá teszik a hibás döntésekre, figyelembe veendő a hatóságok „jó szándékú korrumpálódása”, különösen a rendőrség tekintetében, amikor is „a cél szentesíti az eszközt” logika alapján valójában az a meggyőződésük, hogy a gyanúsított bűnös, és ezzel összefüggésben a bűnösségének bizonyítására való törekvésük szentesíti számukra a jogellenes eszközök felhasználását. Ehhez kapcsolódóan a közvetlen körülmények között pedig figyelembe kell vennünk a rendőrség hibáin, törvénysértésein túlmenően az ügyészség eljárási hibáit, így a bizonyítékok kirekesztésének elmulasztását. Hack Péter: Az igazságszolgáltatás kudarcai – Vizsgálatok és megoldások az angolszász jogrendszerben. A Magyar Büntetőjogi Társaság 2007. április 19-i rendezvényén elhangzott előadás. www.mbjt.hu/HackPeter20070419.pdf

járás garanciák, alapjogok egyensúlyt kívánó viszonyának meghatározásával kapcsolatos pró és kontra érvek vizsgálata a büntetőeljárásbeli bizonyítás e sajátos területén a jelenlegi szabályozás tükrében sem válik szükségletenné.

IRODALOM

- Balla Lajos:** Adalékok a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés kriminalisztikai és eljárásbeli problémáihoz. 2007
<http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/TitkosAdatgyujtes.pdf>
- Bárd Károly:** Demokrácia – tisztességes eljárás – megismerés a büntető perben. In: **Farkas Ákos (szerk.):** Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933–1993) tiszteletére. Bibo Kiadó, Miskolc, 2003, 65–90. o. [Büntügyi Tudományi Közlemények 5.]
- Embregts, M. C. D.:** Similarities and Differences: the Operation of the Exclusionary Rule in the US, Germany and the Netherlands. In: **Breur, Caroline Gerritsma – Kommer, Max M. – Nijboer, Hans – Reijntjes, Jan M. (eds.):** New Trends in Criminal Investigation and Evidence Volume II. Intersentia, Antwerpen–Groningen–Oxford, 2000, pp. 220–221.
- Erdei Árpád:** Tilalmak a bizonyításban. In: **Erdei Árpád (szerk.):** Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. KJK, Budapest, 1995, 61. o.
- Fenyvesi Csaba:** A titkos adatgyűjtés és a nyomozási bíró. *Ügyészek Lapja*, 2004/4.
- Fenyvesi, Csaba:** Die Ermittlungsrichter und die geheime Informationsbeschaffung und die geheime Informationssammlung. In: **Gál István László (szerk.):** Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2011, 173–182. o.
- Finszter Géza:** A titkos felderítés kriminalisztikája. In: **Bócz Endre (szerk.):** Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 981–983. o.
- Finszter Géza:** A kriminalisztika és a változó tételes jog. In: **Kadlót Erzsébet (szerk.):** Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 194–199. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]
- Hack Péter:** Az igazságszolgáltatás kudarcai – Vizsgálatok és megoldások az angolszász jogrendszerben. A Magyar Büntetőjogi Társaság 2007. április 19-i rendezvényén elhangzott előadás. www.mbjt.hu/HackPeter20070419.pdf
- Hetesy Zsolt:** A titkos felderítés. PhD-értekezés. Kézirat, 2011
- Jakucs Tamás (szerk.):** A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003
- Marx, Gary T.:** Undercover – Police Surveillance in America. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1988
- Mészáros Bence:** Fedett nyomozás a bűnüldözésben. PhD-értekezés, Pécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. Kézirat, 2011
- Penney, Steven:** Taking Deterrence Seriously: Excluding Unconstitutionally Obtained Evidence Under Section 24 (2) of the Charter. *McGill Law Journal*, vol. 49, 2003
- Spencer, John R.:** Evidence. In: **Delmas-Marty, Mireille – Spencer, John R. :** European Criminal Procedures. Cambridge University Press, 2002, pp. 603–604.

Traa, Maarten Van: The Findings of the Parliamentary Inquiry Viewed from an International Perspective. In: **Den Boer, Monica (ed.):** Undercover Policing and Accountability from an International Perspective. European Institute of Public Administration, Maastricht, The Netherlands, 1997, pp. 15–24.

Traest, Philip: The Putting into Perspective of the Exclusionary Rule: some General Remarks and the Belgian Experience. In: **Gerritsma Breur, Caroline – Kommer, Max M. – Nijboer, Hans – Reijntjes, Jan M. (eds.):** i. m. 650–651. o.

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

TAKÁCS VERONIKA

A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre¹

Magyarországon az ismertté vált korrupciós bűnözés mérete a valósághoz képest irreálisan alacsony. Míg 1980-tól a felderített bűncselekmények száma tartósan emelkedő tendenciát mutatott, az e körbe tartozó magatartásoknál éppen az ellenkező folyamat játszódott le. A hivatalos dokumentumok alapján az össz-bűnözésen belül az utóbbi húsz év átlagát (448 759) tekintve a kriminális korrupció (684) mindössze másfél ezreléket tesz ki.² A 2010-es adatok szerint hivatali visszaélésből (376) csaknem annyit követtek el, mint az azt megelőző évben (359), viszont a vesztegetések száma drasztikusan csökkent³, míg a befolyással úzerkedés 2009-hez képest (48) több mint kétszeresére nőtt (106).

A jogerősen kiszabott szankciókról az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala által összeállított statisztika szerint 2008-ban a vesztegetés miatt induló eljárások csaknem háromnegyede szabadságvesztéssel (ebből csupán húsz százalék volt a végrehajthatók aránya), egy százaléka közérdekű munkával, ötöde pedig pénzbüntetéssel végződött. Ezek az értékek mégsem adhatnak okot a bizakodásra, hiszen a bírósági szakaszig eljutó évi mintegy kétszáznegyven-háromszázötven bűnügy a ténylegesen megvalósuló vesztegetéseknek csak a töredékét teszi ki, ráadásul az ítéletekben foglalt joghátrány mértéke és kiszabásának kockázata elenyészik a bűncselekmény által elérhető haszon nagysága mellett. Egy a témában végzett átfogó bírósági vizsgálat megállapította, hogy utóbbi jelenség indoka nem az enyhe ítélkezési gyakorlatban keresendő, hanem abban, hogy legtöbbször a kis súlyú korrupciós ügyek jutnak a bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek tudomására.⁴

¹ A kézirat lezárásának időpontja: 2011. december 22.

² Tájékoztató a bűnözésről 2010. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, Budapest, 6. o.

³ Hivatali vesztegetésből 2009-ben 549-et, a 2010-es évben 228-at követtek el, míg a gazdasági vesztegetések száma 2009-ben 366, 2010-ben pedig 147 volt. Uo. 27. o.

⁴ Hack Péter: A korrupció elleni fellépés intézményi keretei és a jogalkotási tapasztalatok. Rendészeti Szemle, 2009/11., 32–33. o.

A kriminális korrupció felderítése és nyomozása

A korrupció a tárgyi környezetben szinte semmilyen nyomot nem hagy, az elkövetéskor tanúsított magatartások pedig egyáltalán nem vagy nem élesen válnak el az egyébként jogszerű cselekedetektől. Ez a felderíthetőség kérdéskörébe tartozik, amely azt mutatja meg, hogy mekkora eséllyel jut a hatóság tudomására a kriminális aktus és mennyire ismerhető meg e múltbeli történés a különböző bűnüldözési eszközökkel. Legtöbbször az erkölcsileg is egyértelműen elítélt magatartásokat lehet könnyen felderíteni. A másik vizsgálható kategória a bizonyíthatóság, ami arra ad választ, hogy a szóban forgó cselekmény kapcsán a bírósági tárgyaláson a bűnösség megítéléséhez elegendő, szabályszerűen összegyűjtött személyi és tárgyi bizonyítási eszköz áll-e rendelkezésre. A korrupciós deliktumok megállapításához szükséges bizonyítékok rendszerint csekély számban és titkos adatok formájában állnak rendelkezésre. Ebből következően a kriminális korrupció esetében mindkét imént említett művelet komplikált: az idetartozó tényállások nehezen felderíthetők és bizonyíthatók.⁵

A megismerési tevékenységre vonatkozóan több egymástól elválasztandó fogalmat is használunk. A felderítés a nyomozás elrendelését megelőző rendészeti intézkedések sorozata, amelynek célja az ismeretlen elkövető személyének megállapítása, felkutatása és kézre kerítése.⁶ *Kadlót Erzsébet* szerint viszont erről akkor beszélhetünk, ha még a bűncselekmény eljárásjogilag értékelhető gyanúja sem igazolható.⁷ A nyomozás pedig a büntetőeljárás jog által meghatározott bizonyítási cselekmények láncolata. Néhányan ezeket az elnevezéseket szinonimának tekintik, mint egyaránt a büntetőper előkészítését leíró kifejezéseket. Ez a nézet már csak az irányadó jogforrás eltérése szempontjából is aggályosnak tűnik. A legtágabb – és csak a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben használt – definíció az információgyűjtés, amely tulajdonképpen az egész eljárásra kiterjedhet.

Jóllehet a felderítés és a nyomozás folyamatának vannak állandó törvényszerűségei, minden ügy egyedi, így nem nélkülözhető a kreativitás sem. A bűnügyi nyomozástannak, vagyis a kriminalisztika tudományának a krimi-

⁵ Dunavölgyi Szilveszter – Finszter Géza – Mészáros Ádám: A közélet tisztasága elleni bűncselekmények vizsgálata a jogesetelemzés módszerével. Kutatási jelentés, 2009, 20–21. o.

⁶ Finszter Géza: A kriminalisztika elmélete és a praxis a büntetőeljárás reform tükrében – összefoglalás. Kutatási jelentés, 2005–2007, 12. o.

⁷ Kadlót Erzsébet: Vékony jégen. A titkos eszközök alkalmazásának határai. *Belügyi Szemle*, 2011/1., 67. o.

náltaktika az az ága, amely a bizonyítás individualizált célját helyezi a középpontba, és a bűnesetet egy megoldandó rejtélynek tekinti. A bűncselekmények egyes fajtáira irányadó nyomozási ajánlásokat pedig a kriminálmotodika fogalmazza meg. A korrupció fokozottan rejtőzködő természetéből adódóan az ellene büntetőjogi eszközökkel vívott harcnak nélkülözhetetlen eleme a magas színvonalú felderítés. A nyomozás formális megkezdésének, illetve a vádemelés megalapozottságához szükséges adatok meglétének eldöntéséhez sokszor a titkos eszközök alkalmazása elengedhetetlen.

A titkos nyomozás rendszere

A hatályos szabályozás alapján a „titkos eszközök használata” kifejezésen a titkos információgyűjtést és a titkos adatszerzést értjük összefoglaló néven. E megismerési folyamatok elhatárolásához szükséges számba venni a fogalmukat, céljukat, a végzésükre feljogosított szerveket, a rájuk irányadó jogforrást, illetve – ha van ilyen – az engedélyezésükre hivatott személyt. A titkos információgyűjtés magában foglalja a bűnüldözési célú és a nem bűnüldözési célból folytatott műveleteket. A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés definícióját az erről szóló T/4192. számú – visszavont – törvényjavaslat 1. § (2) bekezdése így határozza meg: olyan titkos vagy leplezett tevékenység, amelynek keretében a törvényben meghatározott eszközt és módszert az érintett személy tudta nélkül alkalmaznak, és ezek használata a magánlakás sértetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő jogok korlátozásával jár vagy járhat. Ezen belül pedig megkülönböztetünk bírói engedélyhez kötött és bírói engedélyhez nem kötött formákat.

A nem bűnüldözési célú típus a nemzetbiztonsági szolgálatok működéséhez kötődik, de ennek definícióját a vonatkozó jogszabály nem tartalmazza, csupán az olvasható ki belőle, hogy ez a végrehajtó hatalom által kontrollált olyan ismeretszerzés, amely a jelen és a jövő kockázatainak detektálására koncentrálna. Ehhez hasonlóan a titkos adatszerzésről sem találunk egzakt leírást az adott törvény értelmező rendelkezésében, de a lényegi vonások alapján megállapíthatjuk, hogy: olyan titkos nyomozás, amely bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt indul az állami büntetőigény bírósági processzus keretében történő érvényesítése érdekében.

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés rendeltetése – ahogyan *Finszter Géza* megfogalmazza – az igazságszolgáltatás előkészítése: bűncse-

lekmény elkövetésének megelőzése, felderítése, megszakítása; az elkövető kilétének és tartózkodási helyének megállapítása, elfogása; bizonyítékok megszerzése. Ennek a feladatnak viszont csak abban az esetben tudna legitim módon maradéktalanul eleget tenni, ha az ügyész teljes körűen rendelkezhetne e tevékenység felett. A jelenlegi helyzet – tehát hogy a nyomozó hatóságnak lehetősége van az információk szelektív továbbítására – sérti mind a vádmonopólium, mind a hatalmi ágak megosztásának elvét.⁸

Az előbbieken idézett ellentmondásokat részben a titkos adatszerzés intézménye hivatott feloldani. A titkos adatszerzés a nyomozás elrendelésétől az azt lezáró iratismertetésig folytatható, az ügyész rendelkezésére, bírói engedély alapján.

A korrupció elleni harc titkosszolgálati módszerei

A bírói engedélyhez nem kötött eszközök között fontos szerepet tölt be az informátor, bizalmi személy vagy titkosan együttműködő más személy igénybevétele.⁹ A magyar terminológia szerint informátornak nevezzük azt, aki eseti jelleggel és valamilyen személyes előny elérése céljából nyújt felvilágosítást. Utóbbi egyfelől lehet vagyoni természetű: a felhatalmazott szervek a velük kooperálók közreműködését anyagi ellenszolgáltatással honorálhatják. Ennek összegére nem találunk pontos törvényi előírást, bár az Rtv. 66. § (1) bekezdésével ellentétben a Navtv. 56. §-a rögzíti, hogy csak az „indokolt mértékű” juttatás megengedhető. Másfelől a pozitív hozadék lehet alacsonyabb szankció kiszabása, esetleg az alannyal szemben az állami büntetési igény érvényesítésétől való eltekintés.¹⁰

A bizalmi személy ehhez képest az, aki hosszabb távon és rendszeresen tájékoztatja a nyomozó hatóságot.¹¹ Mivel a bűnüldöző szervekkel való kapcsolat tartós jellegénél fogva még fokozottabban van kitéve a lelepleződés veszélyének, mint az informátor, így a jogszabályban meghatározott imént említett előnyök egyértelműen megilletik a bizalmi személyt is. Mindamellet a hatóság oldalán is nagyobb kockázatot jelent az együttműködésnek ez a formá-

⁸ Dunavölgyi Szilveszter – Finszter Géza – Mészáros Ádám: i. m. 22. o.

⁹ Rtv. 64. § (1) bekezdés a) pont; Navtv. 53. § (1) bekezdés a) pont. Ennek feleltethető meg az Nbtv. 54. § (1) bekezdés c) pontjában szabályozott magánszeméllyel való titkos kapcsolat létesítése.

¹⁰ Rtv. 67. § (1) bekezdés; Navtv. 57. § (1) bekezdés; Be. 175. § (1) bekezdés és 192. § (1) bekezdés.

¹¹ Az informátor és a bizalmi személy fogalmának elhatárolásához lásd Nyíri Sándor: Gondolatok a titkos információgyűjtésről. Rendészeti Szemle, 1993/8., 16–17. o.

ja, hiszen ebben az esetben rendszerint egy olyan alanyról van szó, aki maga is bűnös tevékenységet folytat, ezért felmerülhet a kettős lojalitás problémája¹²: a bizalmi embert nemcsak – és talán nem elsősorban – a hivatalos szervekhez fűzik érdekek, hanem a potenciális gyanúsítottakhoz is. Így viszont megeshet, hogy elhallgatja az akció sikerére, illetve az abban részt vevő egységek biztonságára érdemben kiható adatokat, vagy valójában éppen a bűnözőket informálja a nyomozás állásáról. Az effajta hátrányok kiküszöböléséhez szükséges, hogy a közreműködő személyt folyamatosan ellenőrizzék, akár más titkos eszköz (tipikusan megfigyelés) alkalmazása útján is.

A kooperáló személyek funkciójukat sokszor nem tudnák betölteni fedőokiratok¹³, illetve háttérül szolgáló fedőintézmény¹⁴ felhasználása nélkül. Ebből következően működésükkel szorosan összefüggnek az Rtv. 64. § (1) bekezdés c) pontjában, valamint a Navtv. 53. § (1) bekezdés c) pontjában a hatóság számára biztosított jogosítványok. Ezek az egyébként önállóan nem használható titkos módszerek nagy jelentőséggel bírnak a felderítés konspiratív jellegének megőrzésében. Garanciális korlátot állít fel a jogalkotó azáltal, hogy: „rendvédelmi szerv és nemzetbiztonsági szolgálat fedőintézményként, okmány fedőokmányként csak az illetékes miniszter és az érintett szervezet országos vezetőjének tájékoztatásával alkalmazható”, továbbá hogy költségvetési szerv mint fedőintézmény felállítása kizárt.¹⁵ A felhatalmazott szervek a hitelesség látszatának megteremtése kedvéért – az Rtv. 64. § (8) bekezdése és a Navtv. 53. § (7) bekezdése alapján – „a közigazgatási nyilvántartásokban, így különösen a személyiadat- és lakcímnyilvántartásban, a személyi igazolvány nyilvántartásban, az anyakönyvi nyilvántartásban, az úti okmány nyilvántartásban, a gépjárművezetői engedély és gépjármű nyilvántartásban, az ingatlan-nyilvántartásban, a cégnyilvántartásban” fedőadatokat helyezhetnek el, amelyeket a bűnüldözési érdek megszünte után törölni kell.

Bizalmi személyként lehetett volna alkalmazni azt a pénzügyőrt, akit hivatalos személy által kötelelességzegéssel folytatólagosan elkövetett vesztegetés miatt ítélték el. A tényállás szerint egy ismeretlen pénzt ajánlott neki

¹² Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 710. o.

¹³ A fedőokirat fő célja, hogy birtokosa az e dokumentum által igazolt személyazonosság felhasználásával szerezzen információkat. Kis László: A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD-dolgozat, Miskolc, 2010, 76. o.

¹⁴ Fedőintézmény létrehozása és fenntartása a jogellenes tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetek felderítéséhez jelent hasznos segítséget. Uo. 76. o.

¹⁵ Rtv. 64. § (7) bekezdés és Navtv. 53. § (6) bekezdés; Rtv. 68/B. § (1) bekezdés és Navtv. 61. § (1) bekezdés.

azért, hogy a – cégjegyzékben nem szereplő és importengedély birtokában sem lévő – P. Kft. által szállított árut szabálytalanul vámkezelje. Bár a bíróság a csekély összegeket elfogadó és a kriminális kapcsolatban alárendelt pozícióban lévő passzív fél felelősségét döntően az általa utólag visszavonni megkísérelt beismerő vallomásra alapítottan megállapította, a több millió forint hasznot elkönyvelő aktív vesztegető oldaláról senki nem került az igazságszolgáltatás látóterébe.

Ennek érdekében érdemes lett volna a feljelentés elutasításának vagy a nyomozás megszüntetésének kilátásba helyezésével együttműködésre készíteni a gyanúsítottat abban a tekintetben, hogy a bűnildöző szervek számára a szóban forgó gazdasági társaság ügyvezetője, illetve tagjai kilétének, elérhetőségének feltáráshoz szükséges adatokat szolgáltatson, ugyanis a személyazonosságát homályban tartó egyén jelezte, hogy még több alkalommal fog szívességet kérni a terhelttől. Kiegészítve ezt további titkos módszerek felhasználásával, el lehetett volna érni, hogy az állam büntetőigényének érvényesülése kisebb fokú sérelmet szenvedjen.¹⁶

Rendszertani helyének meghatározásakor az informátor, bizalmi személy vagy titkosan együttműködő más személy igénybevétele besorolható egyrészt a megtévesztő eszközök csoportjába, ha azt vesszük alapul, hogy a felsoroltak számára nemcsak a feltűnésmentes figyelemmel kísérés, hanem a nyomozó hatóság által adott instrukcióknak megfelelő aktív beavatkozás lehetősége is adott. Másrészt ezek a műveletek joggal nevezhetők nem megtévesztő instrumentumoknak is, abban az esetben, amikor a felhasználás célja kizárólag az érintett bűncselekményekről, valamint már elkövetett vagy tervezett büntetendő cselekményekről szóló ismeretek megszerzése.

Felvetődik a kérdés, hogy ha az informátornak, bizalmi személynek vagy titkosan együttműködő más személynek a tárgyaláson történő meghallgatása szükségessé válik, hogyan kivitelezhető az inkognitó megőrzése. Ez egyfelől azért lényeges, mert ezeket az egyéneket megóvjaa az általuk szolgáltatott bizonyítékok alapján elítélt terheltek bosszújától, másfelől a bizalmi személy esetében fenntartja a tájékoztatásnyújtás kiapadhatatlanságát, tartósságát. Véleményem szerint ilyenkor a tanács elnöke végzéssel elrendelheti a tanú, illetve a vádlott zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását¹⁷ a Be. 244/B §-

¹⁶ Finszter Géza – Tilki Katalin – Nagy László: Esettanulmányok jogerős ítélettel zárult vesztegetési ügyekről. Gallup Intézet, 2010, 1. számú jogeset.

¹⁷ „A zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás során a tárgyalás helyszíne és a kihallgatott személy tartózkodási helye között az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító készülék biztosítja.” Be. 244/A § (1) bekezdés.

ában szabályozott módon. Ennek jogalapjaként jelenleg a Be. 244/A § (2) bekezdés d) pontja szolgálhatna, amely szerint a bíró így dönthet, ha a tanúnak vagy a vádlottnak a védelme ezt egyébként indokoltta teszi.

Mindazonáltal a jogalkotó számára megfontolandó lenne beiktatni egy speciális rendelkezést kifejezetten az Rtv. 64. § (1) bekezdés a) pontjában, valamint a Navtv. 53. § (1) bekezdés a) pontjában foglalt személyekkel kapcsolatban, hiszen az imént említett feltétel már a megfogalmazásával is azt érzékelteti, hogy itt meglehetősen tág keretet engedő diszkrécióról van szó. A zártcélú távközlő hálózat útján való tárgyalástartás e körben kizárólag akkor töltheti be a funkcióját, ha a beszélő személyazonosságának megállapítására alkalmas tulajdonságait – különösen arcvonásait, hangját – technikai úton torzítyják. Viszont a Be. 244/C § (5) bekezdése ezt a lehetőséget csak a tanúra vonatkozóan tartalmazza. Ajánlott lenne tehát ezt kiterjeszteni arra a terhelte is, aki a büntetőügy felderítéséhez, bizonyításához hozzájárulva oly mértékben együttműködik a hatósággal, hogy az érdemessé teszi a felismerhetőségtől való védelemre.

Az informátor, bizalmi személy vagy titkosan együttműködő más személy tudomása közvetlen felhasználásának egy másik megoldására hívja fel a figyelmet *Tremmel Flórián*: a Be. 97. §-a alapján lehetőség van rá, hogy anonim tanúként szerepeljenek.¹⁸ Ekkor meg sem kell jelenniük a tárgyaláson, mivel a Be. 207. § (3) bekezdése szerint a nyomozási bíró hallgatja ki őket, ennek során csupán az ügyész, a tanú érdekében eljáró ügyvéd és a jegyző-könyvvezető (tolmács) lehet jelen. Ez alapvetően a vádirat benyújtása előtt történik, de ismételt esetben a tárgyalás folyamatban léte alatt is előfordulhat. A különösen védett tanúvá nyilvánításról az ügyész indítványára a nyomozási bíró dönt.¹⁹ Ennek a státusnak az előnye, hogy az ügyek elkülönítése után akár a terhelte büntérsa is tehet tanúvallomást ilyen formában.

Mindehhez azonban az összes törvényi követelménynek fenn kell állnia, így ha bármelyik hiányzik, már nem beszélhetünk anonim tanúról. Továbbá a fegyveregyenlőség szempontjából problematikus, hogy a védelem számára csak a közvetett kérdésés joga adott, sőt ezáltal a nyilvánosság kontrollja sem érvényesülhet, így a szavahihetőségi vizsgálat²⁰ egyedül a nyomozási bíróra

¹⁸ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 176–177. o.

¹⁹ Be. 207. § (2) bekezdés b) pont.

²⁰ „A különösen védett tanú kihallgatásakor a nyomozási bírónak fel kell tárnia, és szükség esetén a nyomozó hatóság közreműködésével vagy más módon ellenőriznie kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt érdemlőségét befolyásolhatják.” Be. 213. § (2) bekezdés 2. mondat.

hárul. Ezeknek az alapelveknek a csorbulása a különösen védett tanú kilétének titokban tartásához fűződő érdekekkel magyarázható: a nyomozási bíró ugyanis az indítványozás ellenére nem teszi fel az olyan kérdéseket, amelyekből a kihallgatott személyére vagy adataira következtetni lehetne.

A fedett nyomozó

A betöltendő feladata szempontjából hasonló az előzőekben leírtakhoz az Rtv. 64. § (1) bekezdés b) és f)²¹ pontjában is megemlíttet bizalmas eszköz. A fedett nyomozó „*a titkos információgyűjtés keretében eljáró, a kilétét leplező rendőr*”²², aki – a bizalmi emberrel megegyezően – hosszabb időn át fejti ki tevékenységét. Ennél tágabban vonja meg a kört a Be. 178. § (2) bekezdése, amely szerint a nyomozó hatóság e minőségét titokban tartó olyan tagja, aki elsősorban adatok megismerésére és továbbítására specializálódott, de más engedélyhez nem kötött ténykedést is megvalósíthat. Mivel azonban az ügyészség a büntetőeljárás törvény fogalmi struktúrájában nem tartozik a nyomozó szervek közé, nincsen jogszabályi háttere annak, hogy ügyész vagy ügyészségi nyomozó fedett nyomozóként járjon el. Ez mégsem okoz a gyakorlatban nehézséget, hiszen a felettes ügyész, illetve a nyomozó ügyészség vezetője a nemzetbiztonsági szolgálatoktól eltekintve bármely titkos információgyűjtés végzésére jogosult szervet utasíthatja.²³

A nyomozást megelőző szakasszal ellentétben annak megindulása után a fedett nyomozó alkalmazásának nélkülözhetetlen kritériumává válik az ügyész engedélye. „*Ez a biztosítéka annak, hogy tevékenysége összhangban legyen a büntetőeljárás általános elveivel, az emberi jogok garanciális védelmével.*” Előfordulhat viszont, hogy ugyanazon személy neve több büncselekménnyel összefüggésben merül fel, mint lehetséges elkövetőé. Ekkor a nyomozó hatóságok ügyészi kontrolltól mentes diszkréciójának tárgya, hogy a megalapozott gyanú közlése mely esetekben és mikor történik meg. A döntés meghozatalakor pedig nemcsak a valószínűségi tényezőt, hanem bizonyos taktikai megfontolásokat is figyelembe vesznek. Mindez különösen abból a szempontból aggályos, hogy a szakirodalomban nincs még kidolgozott elmélet a nyomozással párhuzamosan folytatott titkos felderítés kérdéskörére.²⁴

²¹ A fedett nyomozó alkalmazása fő szabályként nem engedélyköteles, de álvásárlás, bizalmi vásárlás, bűnszervezetbe beépülés, illetve ellenőrzött szállítás folytatása esetén ügyészi hozzájárulásra van szükség.

²² Rtv. 68/F § e) pont.

²³ Útv. 9/A § (3) bekezdés és 9/B § (3) bekezdés.

²⁴ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminálisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 315., 320–321. o.

A fedett nyomozóval szemben – amint azt az együttműködő harmadik személyekkel kapcsolatban is rögzítették – az állam meghatározott feltételek teljesülése esetén lemond a büntetőigényének érvényesítéséről. E helyütt viszont a szabályozásban érzékelhető némi inkonzisztencia. Az Rtv. 67/A § (1) bekezdése ugyanis a Be. 175. § (2) bekezdésénél és a 192. § (2) bekezdésénél, valamint a Navtv. 58. § (1) bekezdésénél szigorúbb követelményeket támaszt: csak a bünszervezetbe beépült fedett nyomozót nyilvánítja mentesíthetőnek a hátrányos jogkövetkezmények alól. A jövőbeni jogalkotás számára megfontolandó lehet e rendelkezés módosítása, mert a feljelentés elutasítása tárgyában fő szabályként, a vádemelés kérdésében pedig kizárólagosan a közvádoló funkciót ellátó ügyész jogosult dönteni, így a Be. vonatkozó szakaszai „lerontják” az Rtv. hivatkozott szabályát.

A fedőokirat kiállítása és felhasználása, továbbá a fedőintézmény létrehozása és fenntartása a korábbiaknak megfelelően a fedett nyomozó munkáját is nagymértékben segíti. Kiváltképpen fontos szerepet tölt be a hosszabb időre kitalált, megváltoztatott identitás, az úgynevezett „legenda” hitelesítésében. Erre egyrészt azért van szükség, mert a bűnözők is folyamatosan gyűjtik az információt a velük kapcsolatba kerülő személyekről, másrészt, ha a beépített nyomozót úgy tüntetik fel, mint aki maga is „jártas a bűn világában”, akkor könnyebben férközik a potenciális gyanúsítottak bizalmába, és jut olyan adatok birtokába, amelyek másként nem lennének hozzáférhetők.

Fedett nyomozó igénybevételére általában akkor kerül sor, ha az elkövetői kör zárt és magasan szervezett, és a nagyfokú konspiráció miatt a szakmai felkészültséghez és felelősséghez kötődően nagyobb esély mutatkozik ezáltal az eljárás eredményességére. Ebből kifolyólag a hivatali összefonódások és azzal kapcsolatos visszasságok szövevényére fényt deríthetett volna egy megtévesztő eszközként bevetett fedett nyomozó abban az ügyben, amelyben a több kerületi önkormányzati bizottságban, valamint a kerületi vagyonkezelő részvénytársaság igazgatótanácsában is tag – majd alpolgármesterré választott – vádlott az utóbb említett cég egyik általa lekötöztetett munkatársának utasítása révén jogellenesen juttatott megbízásokhoz építési vállalkozásokat vagyoni előny fejében.²⁵

A beépített nyomozót az Rtv. 64. § (3) bekezdése alapján munkaviszony keretében el lehetett volna helyezni a nevezett vagyonkezelő társaságnál a társasházak felújítására vonatkozó pályázati összegek kezelését végző ügyintézőként. Ez azért is célszerűnek mutatkozott volna, mert az eljárás folyamán

²⁵ Dunavölgyi Szilveszter – Finszter Géza – Mészáros Ádám: i. m. 22–28. o.

körvonalazódni látszott, hogy a terhelt nemcsak a folytatólagosan és üzletszerűen elkövetett vesztegetés, hanem a hivatali visszaélés büntetettét is megvalósította. Ennek hiányában a védelem azon terve, hogy a vádbeli cselekményre kiterjedő beismerő vallomással megakadályozhatják a vádlott hivatalos ténykedéseinek teljes körű átvizsgálását, sikerrel érvényesült.

Emellett a fedett nyomozó nem megtévesztő módon is hozzájárulhat egy akció végrehajtásához. A kriminális korrupció csoportjába tartozó magatartások kapcsán ez legtöbbször akkor vetődik fel, amikor a feljelentő vagy a civil együttműködő személyek valamelyike a – gyakran a hatóság által rendelkezésre bocsátott – kenőpénz átadása céljából találkozik a gyanúsítottal. Indokolja ezt egyfelől az a körülmény, hogy egy magánember – aki akár egy másik bűnöző is lehet – birtokában több millió állami forint van, másfelől ismeretek szerezhetők a bűncselekmény addig fel nem tárt részleteiről. Ebben a helyzetben a fedett nyomozó szerepe inkább passzív jelleget ölt.

Ennek a titkos operatív eszköznek az alkalmazása azonban szintén nem probléma nélküli: sokszor jelentős többletköltséget és -terheket rónak a bűnüldöző apparátusra a munkatársat védelmező és lelepleződését gátló biztonsági intézkedések.²⁶ Ráadásul fennáll a veszélye annak, hogy a legenda hosszú ideig való fenntartása, és az alapvető jellemtől szignifikánsan eltérő, inadekvát viselkedésminták tartós követésének kényszere személyiségbeli torzulásokat okoz, sőt akár az egész értékrend átalakulását vonhatja maga után. Így meginoghat a hatóságnak a fedett nyomozó megbízhatóságába vetett hite, aminek következtében rejtett módon elkezdik a saját emberüket is ellenőrizni, ezzel bizalmas műveletek cizellált hálózatát kialakítva.²⁷

A megfigyelés és a csapda

A bírói engedélyhez nem kötött eszközök közül a megfigyelés és a csapda egymás mellett való elemzését indokolja a közöttük lévő szoros kapcsolat és a részben ebből eredő elhatárolási kérdések. Az Rtv. 64. § (1) bekezdésének d) pontja, illetve a Navtv. 53. § (1) bekezdésének d) pontja lehetővé teszi a felhatalmazott szervek tagjai számára, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és a vele kapcsolatban lévő személyt, valamint a cselekménnyel kapcsolatba hozható helyiséget, épületet és más objektumot, terep- és útvonalszakaszt, járművet, eseményt megfigyelhessenek, arról információt gyűjt-

²⁶ Bócz Endre – Finszter Géza: i. m. 317. o.

²⁷ Kis László: i. m. 77. o.

hessenek, és az észlelteket hang, kép, egyéb jel vagy nyom rögzítésére szolgáló technikai eszközzel rögzíthessék. Megfigyelésen elsősorban vizuális nyomon követést értünk, de gyakori még az audioeszközök – vagy akár ezek együttes – használata is. A megfigyelés fogalmának lényege tehát a figyelemmel kísérés, amely azt jelenti, hogy semmiféle aktív beavatkozást nem foglal magába.

Ezzel szemben a csapda egy olyan konspiratív módon alkalmazott krimináltechnikai módszer, amely a bűncselekmény-sorozat megszakítását, bizonyítását és az elkövető leleplezését teszi lehetővé.²⁸ Az eljáró hatóság e tevékenységének a megfigyelés passzivitásával ellentétben álló voltát mutatja az az Rtv. 64. § (1) bekezdésének e) pontjában, továbbá a Navtv. 53. § (1) bekezdésének e) pontjában is megfogalmazott követelmény, hogy a csapda nem okozhat sérülést vagy egészségkárosodást. A személyiségi jogok korlátozásának hatóköre is kiterjedtebb, mint a megfigyelés esetében, amely csupán annyiban érinti az intézkedés körébe vont egyéneket, hogy ők a hivatalos szervek jelenlétéről nem tudnak. Ezen kívül nem is feltétlenül szükséges, hogy konkrét személyt figyeljenek meg.

Alapvető elvárás, hogy ha kívülálló, az elkövetőhöz vagy a cselekményhez egyáltalán nem kapcsolható vétkes emberek válnak a titkos eszközök használatának elszenvédőivé, az adatvédelmi szabályoknak kell garanciát nyújtaniuk arra, hogy személyes adataikat csak az elengedhetetlenül kellő mértékig és ideig kezelhessék, és róluk nyilvántartást ne vezessenek. A büntügyi regiszterbe való kerülés feltétele a 2009. évi XLVII. törvény 22. § (1) bekezdése szerint, hogy valaki ellen büntetőeljárás induljon, így ennek veszélye a megfigyeléssel véletlenszerűen érintett személyek esetén nem áll fenn. A releváns jogforrások a bírói engedélyköteles bizalmas módszerek tekintetében kimondják, hogy az azok alapjául szolgáló eljáráshoz nyilvánvalóan nem köthető egyénekre vonatkozó adatokat haladéktalanul meg kell semmisíteni²⁹, miközben – véleményem szerint helytelenül – az ilyen hozzájáruláshoz nem kötött műveletekkel kapcsolatban ez expressis verbis nincsen rögzítve.

A vétkes külső személyekkel összefüggésben az Rtv. 90. § (1) bekezdésének szabálya nyújt bizonyos szintű védelmet, amikor is előírja, hogy: „*személyes adatok kezelését bűnüldözési célra azokra az adatokra kell korlátozni, amelyek tényleges veszély elhárításához, illetőleg meghatározott bűncselek-*

²⁸ Bócz Endre (szerk.): i. m. 737. o.

²⁹ Rtv. 69. § (2) bekezdés; Navtv. 63. § (2) bekezdés.

mény megelőzéséhez, felderítéséhez, bizonyításához szükségesek”. A rendőrség emellett évente felülvizsgálja a tárolás okának fennállását és határidejének lejártát, egyidejűleg törli azokat az információkat, amelyek kezelése jogellenes, megőrzésének időtartama letelt, illetve amelyek megsemmisítését a bíróság vagy az adatvédelmi biztos elrendelte.³⁰

Aggályosnak tűnik viszont az, hogy a Navtv. 72. § (1) bekezdésének h) pontja akként rendelkezik, hogy a nyomozó hatóság a titkos információgyűjtés alkalmazásával érintett alanyok adatait, illetve az alkalmazás nyomán keletkezett ismereteket, ha büntetőeljárás nem indul, a titkos információgyűjtés lezárása után legfeljebb két évig kezelheti. Vagyis ekkor olyan személyekről tárolnak információkat, akik tekintetében nemcsak hogy megalapozott gyanú nem állt fenn, de a processzus sem vehette kezdetét bűncselekmény gyanújának hiányában. Ebből következően nem látszik indokoltnak az adatok ilyen hosszú ideig történő megőrzése.

A megfigyelés és a csapda egyaránt különböző alcsoportokra osztható. A közege alapján elhatárolhatjuk a szárazföldi, föld alatti, víz felszínén, vízben, valamint levegőben zajló események figyelemmel kísérését. Külső engedély nélkül a felhatalmazott szervek csak közterületen jogosultak a nyomon követésre; ezt a korlátozást a legmegszorítóbb módon kell értelmezni: ugyanis e keretek túllépését jelenti már az is, ha a nyilvános vagy a közönség számára nyitva álló helyről technikai eszközök segítségével a magánterekben folyó történések megfigyelését és dokumentálását végzik.³¹

A csapda jellege szerint megkülönböztetünk nyomcsapdát (ujjnyomcsapda), tárgycsapdát (csali ékszer), elektronikus csapdát (fotó- vagy videocsapda), vegyszeres csapdát (speciális festékekkel való megfestés) és különleges válfajként a személyi csapdát.³² Ez utóbbit az Rtv. 64. § (1) bekezdés g) pontja, valamint a Navtv. 53. § (1) bekezdés g) pontja tartalmazza: ha a bűncselekmény megelőzésére, felderítésére, az elkövető elfogására, kiletének megállapítására nincs más lehetőség, a sértettet szerepkörében – életének, testi épségének megóvása érdekében – a hivatalos szervek meghatározott tagjával³³ helyettesíthetik. Ebben az esetben egy olyan ultima ratio jelleggel alkal-

³⁰ Az Rtv. 90/I § (1) bekezdésében és a 80. § (2) bekezdés c) pontjában foglaltak alapján.

³¹ Külföldön is az az általános gyakorlat, hogy bírói engedély hiányában a nyomozó hatóságok csak olyan helyen jogosultak megfigyelni, amely tartózkodás céljából bármelyik állampolgár szabad rendelkezésére áll. Gary T. Marx: Undercover – Police Surveillance in America. University of California Press, Los Angeles–London, 1988, p. 214.

³² Kis László: i. m. 85. o.

³³ Az eljáró személy a rendőrség ténykedése esetében rendőr, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal tekintetében pedig pénzügyi nyomozó (a nem hivatásos pénzügyi nyomozó kivételével).

mazható titkos operatív módszerről van szó, amelynél a hatóság embere megteremti a saját maga viktimizációjának „ideális” körülményeit, hogy ezáltal a civil sértett elkerülhesse a hasonló helyzetet, mivel ő fokozott veszélynek lenne kitéve.

A megfigyelést és a csapdát összeköti egymással, hogy az utóbbinak előfeltétele az ügygel kapcsolatos információk – a helyszín adottságainak, a célszemélyek szokásainak, életkörülményeinek – felhatalmazott szervek általi pontos ismerete, amihez elengedhetetlen a csapda telepítése előtt vagy bevetése közben történő nyomon követés. A megfigyelés ezen kívül a hatóság tagjának biztonságban létéről való meggyőződésre, valamint a fedett nyomozó és az együttműködő személyek megbízhatóságának és lelepleződési kockázatának ellenőrzésére is használható. Közös sajátosság továbbá, hogy az előbbi műveletek végrehajtására való felkészülés részeként a tervezéskor meg kell határozni a célokat, az ezek eléréséhez igénybe veendő személyek létszámát, a materiális feltételeket, és az alkalmazással feltételezhetően érintett területet.³⁴

Célszerű lett volna titkos információgyűjtés keretében megfigyelést végezni, majd csapdát állítani azoknak a bűnkapcsolatoknak a feltérképezésére, amelyek egy minisztériumi pályázattal összefüggésben kerültek felszínre. Az ügyészség törvényességi vizsgálata során visszaéléseket észlelt az elsőrendű vádlott elnöksége alatt működő egyesületnél. Ennek hatására a nevezett önfeljelentést tett, és előadta, hogy drogprevenációs konferencia szervezése címen támogatási pénzhez jutott, de neki tényleges költségei nem voltak, illetve azokat nem egyenlítette ki. Az összeg elnyerésében két vádlott-társa segített neki, akiknek sikerdíjat ígért a közreműködésükért cserébe. Ezután az elsőrendű vádlott vállalta a rendőrséggel való együttműködést: időpontot egyeztetett a harmadrendű vádlottal látszólag az ajánlott jutalom átadása, valójában az említett személy elfogása céljából, mely találkozón egy fedett nyomozó kíséretében a Nemzeti Nyomozó Irodától e célra kapott összeggel jelent meg.

E tettenérésre irányuló csapdának a következtében viszont elmaradt az ügy háttérének teljes körű világossá tétele, a további lehetséges résztvevők kilétének és felelősségének megállapítása. Habár az eljárás alatt többször is szóba került, hogy a támogatási összeg megítélése érdekében az illetékes államtitkárnak, illetve más vezető tisztségviselőknek kenőpénzt kell fizetni,

³⁴ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminálisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 313. o.

ennek ellenére nem vált bizonyíthatóvá a befolyással üzérkedés büntette, és nem tettek lépéseket annak megállapítására, hogy az érintett minisztériumban dolgozó hivatalos személyek közül kik és mennyiben tanúsítottak a kriminális korrupció körébe tartozó magatartást. Ráadásul a harmadrendű vádlott utalt arra is, hogy ő bármilyen pályázatot „el tud intézni”, amely felvethette volna a központi államigazgatási szervek ilyen tevékenységet folytató részlegeinek átfogó ellenőrzését a közélet tisztaságának növelése céljából.³⁵

Az eddigiekben ismertetett engedélyhez nem kötött valamennyi titkos információgyűjtési eszközzel végzett bűnüldözési feladat sikeres teljesítése érdekében a rendőrség, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal titkos együttműködési megállapodást köthet³⁶ természetes és jogi személyekkel, vagy jogi személyiséggel nem felruházott szervezetekkel. Ennek részeként a felhatalmazott szervek bizonyos kivételekkel³⁷ munkajogviszonyt – vagy azzal egyenértékű jogviszonyt – létesíthetnek az adott entitás alkalmazottjával, illetve bármely törvényi kötelezettség ellátása érdekében határozott időtartamra kezdeményezhetnek munkaviszonyt az említett szervezeteknél. A korrupciós tevékenységek esetében ez abból kifolyólag bír különös jelentőséggel, hogy az a hatalom, amellyel a passzív oldali elkövető visszaél, és az a döntés, amelyet az aktív résztvevő a saját igényei szerint akar befolyásolni, valamilyen intézményhez (közjogi jogosítványok) vagy társasághoz (gazdasági potenciál) kötődik.

Külső engedélyhez kötött eszközök

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés során alkalmazható módszerek csaknem teljes mértékben megegyeznek – a titkos kutatás kivételével, amely a nyomozás elrendelése után nem foganatosítható –, így azok elemzése a továbbiakban párhuzamosan kerül sor, természetesen a feltételrendszer különbségeinek hangsúlyozásával. Az Rtv. 69. § (1) bekezdésében, valamint a Navtv. 63. § (1) bekezdésében meghatározott eszközök igénybevételének lehetséges esetei a célok tekintetében megegyeznek a külső engedélyt nem igénylő instrumentumokéival, azonban ad-

³⁵ Dunavölgyi Szilveszter – Finszter Géza – Mészáros Ádám: i. m. 35–39. o.

³⁶ Rtv. 64. § (2) bekezdés; Navtv. 53. § (2) bekezdés.

³⁷ A 2012. január 1-jétől hatályos szabályozás szerint nem kezdeményezhető jogviszony a bíróságnál, az ügyészségnél, az Alkotmánybíróságnál, az Állami Számvevőszéknél, a Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóságnál, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalánál, a Köztársasági Elnök Hivatalánál és az Országgyűlés Hivatalánál. Rtv. 64. § (4) bekezdés; Navtv. 53. § (4) bekezdés.

dicionális követelményként jelenik meg az ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett büntetett vagy a releváns jogszabályokban tételesen felsorolt cselekmények fennállása, illetve a körözött személy felkutatására való törekvés.

A rendőrségi törvénybeli taxatív lista [Rtv. 69. § (3) bekezdés] 2011. január 1-jei hatállyal³⁸ bővült ki a vesztegetés (Btk. 250. §) és a vesztegetés nemzetközi kapcsolatban (Btk. 255/B §) három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő tényállásaival, miközben a szintén kriminális korrupció körébe vonható hivatali visszaélés (Btk. 225. §) büntette már 2008. január 1-je óta³⁹ szerepel a felhatalmazással érintett deliktumok között. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal büntügyi főigazgatósága és annak középfokú szervei viszont a súlyos bűncselekményeken⁴⁰ kívül csak az üzletszerűen vagy bünszövetségben elkövetett háromévi szabadságvesztéssel fenyegetett befejezett cselekmények, ezek kísérlete vagy – ha büntetendő – előkészülete esetében jogosultak az engedélyköteles titkos információgyűjtésre [Navtv. 63. § (3) bekezdés]. A két jogforrás abban is eltér, hogy a büntetőeljárás kódexszel összhangban kizárólag az Rtv. hangsúlyozza, hogy e tevékenységek végső időhatára a nyomozás elrendelése.

Az elérendő célok szűkebb volta mellett a Be. 201. § (1) bekezdését tekintve a korrupciós cselekmények vonatkozásában a titkos adatszerezés kritériumai részben megegyeznek a rendőrségi törvényben foglaltakkal⁴¹, kiegészítve az ügyészség nyomozása során történő felhasználás eseteivel [Be. 201. § (2) bekezdés b)–c) és e)–f) pontjai]. Viszont ehhez társulnak olyan további feltételek, amelyek szigorúbb keretek közé szorítják a titkosszolgálati eszközök alkalmazását. Titkos adatszerezést elsősorban a gyanúsítottal, illetve azzal szemben lehet elrendelni, aki a hatóság birtokában lévő addigi adatok szerint a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható. Ezen kívül csak olyan személyre irányulhat, akinek az előbbieken említett egyénnel való bűnös kapcsolattartására adat merült fel, vagy ilyen kontaktus megalapozottan feltehető. A jogalkotó azonban elmulasztotta definiálni, egészen pontosan mit kell érteni ezen az interakción, miáltal egyrészt meglehetősen parttalaná tette az alanyok körét, másrészt a jogbiztonság és a normavilágosság elveivel ellenkező jogfogalmat épített be a törvénytörvénybe.

³⁸ Megállapította a 2010. évi CXLVII. törvény 25. § (2) bekezdése.

³⁹ Bevezette a 2007. évi CLXXI. törvény 13. §-a.

⁴⁰ „Az a büntetett, amelyet a törvény ötévi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget” 2010. évi CXXII. törvény 52. § 6. pont.

Ehhez képest speciális szabályok érvényesülnek a büntetőügyben védőként eljáró ügyvédre, a lelkészre, illetve egyházi személyre, aki tanúként nem hallgatható ki arról, amire nézve a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettség terheli, és azokra, akik a Be. 82. § (1) bekezdése alapján a tanúvallomást megtagadhatják. Esetükben ugyanis konkrétan meg van határozva, hogy csak akkor vethetők alá a titkos adatszerzésnek, ha a terhelt ellen folyamatban lévő ügygel összefüggő bűncselekmény megalapozott gyanúja merült fel velük szemben. Generálisan nem jelent akadályt, ha az intézkedés elkerülhetetlenül érint véten kívülállót is.

Mindezen ismertetett követelmény teljesülése is kizárólag akkor vonhatja maga után a titkos adatszerzés elrendelését, ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan, vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a rejtett módszerrel a siker valószínűsíthető.⁴² Utóbbi rendelkezés eredetileg ultima ratio funkciót lenne hivatott betölteni, mivel a nyomozás megindulása után a hatóságtól alapvetően elvárható, hogy birtokában legyen bizonyos mennyiségű ismeretnek, amelynek alapján nyílt eszközök használatára kerülhet sor. A második kitétel – miszerint „aránytalanul nagy nehézséggel járna” – azonban igen tág diszkrécionális lehetőséget ad a döntéshozó hatáskörébe, és ezzel gyakorlatilag kioltja az első fordulat („kilátástalan”) megszorító szabályát.

Az engedély tartalmi kellékeit a titkos információgyűjtésre vonatkozóan az Rtv. 70. § (2) bekezdése, illetve a Navtv. 64. § (2) bekezdése sorolja fel.⁴³ A most hivatkozott jogszabályok azt is rögzítik, hogy a kérelemben foglaltak megadásának vagy elutasításának határideje a benyújtástól számított hetvenkét óra, és hogy a megtagadás indoka egyedül a törvényi feltételek hiánya lehet. Az igénybevétel esetenként legfeljebb kilencven napra történhet, amit újabb előterjesztésre kilencven nappal ismételten meghosszabbíthat a bíró, ha a szükséges kritériumok – a korábbi indítványtól függetlenül – ez alkalommal is fennállnak.

41 Öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény [Be. 201. § (1) bekezdés a) pont]; üzletszerűen vagy bünszövetségben elkövetett három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény [Be. 201. § (1) bekezdés b) pont]; hivatali visszaélés bűncselekménye [Be. 201. § (1) bekezdés c) pont]; a vesztegetés és a vesztegetés nemzetközi kapcsolatban három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett alakzata [Be. 201. § (1) bekezdés d) pont]; valamint mindezek kísérlete és – ha büntetendő – előkészülete [Be. 201. § (1) bekezdés f) pont].

42 Be. 202. § (6) bekezdés.

43 A kérelemnek tartalmaznia kell a titkosszolgálati eszköz alkalmazásának helyét, az azzal érintett névét vagy azonosítására szolgáló adatot, a használni kívánt instrumentum megnevezését, az intézkedés tervezett kezdetét és végét (napra és órára pontosan), valamint a törvényi feltételek fennállását részletező indokolást.

A titkos adatszerezés tekintetében a Be. 203. § (2) bekezdése részletezi az engedélyben kötelezően feltüntetendő elemeket.⁴⁴ 2006. július 1. előtt ezek között szerepelt annak az előadása is, hogy a nyomozás elrendelése előtt vagy a kérelem benyújtásakor folyamatban volt, illetve van-e titkos információgyűjtés, annak mely típusa, továbbá hogy azt melyik felhatalmazott szerv végezte, illetve végzi, és ennek keretében milyen adatokat szerzett meg. E tények és körülmények ismerete a büntetőeljárás szempontjából nemcsak célszerű, hanem – kijelenthetjük – kulcsfontosságú lehet, ezért nehezen érthető, hogy a jogalkotó miért döntött azok mellőzése mellett. A hozzájárulást a kérelem beérkezése után hetvenkét órán belül kell megadni vagy visszautasítani. Az alkalmazás lehetséges időtartamának a rendészeti jellegű igénybevétellel ellentétben abszolút korlátja van, ezt száználolcva napban maximálták, ugyanis a legfeljebb kilencven napot kitevő elrendelés után már csak egyszer fordulhat elő – újbóli kilencvennapos – hosszabbítás.

Közös sajátosság mind a titkos információgyűjtés, mind a titkos adatszerezés vonatkozásában, hogy ha az engedély beszerzése olyan késedelemmel járna, amely az adott ügyben nyilvánvalóan sértené a bűnüldözés eredményességéhez fűződő érdeket [Rtv. 72. § (1) bekezdés, Navtv. 65. § (1) bekezdés], illetve a titkos adatszerezés sikerét veszélyeztetné [Be. 203. § (6) bekezdés], a nyomozó hatóság vagy a felhatalmazott szerv vezetője, a büntetőeljárás törvény szerint pedig az ügyész legfeljebb hetvenkét órára elrendelheti a titkos szolgálati eszköz felhasználását. Ezzel egyidejűleg a hozzájárulás iránti előterjesztést be kell nyújtani. A kérelem elutasítása esetén ugyanazon az alapon ismételten nincs helye sürgősségi vagy halaszthatatlan alkalmazásnak. További garancia, hogy a jóváhagyás nélkül rögzített információkat haladéktalanul meg kell semmisíteni.⁴⁵ Hasonló szabályokat tartalmaz az Rtv. és a Be. a titkos műveletek végzésének megszüntetését⁴⁶ illetően is.

⁴⁴ Az indítványnak tartalmaznia kell a nyomozást folytató hivatalos szerv megnevezését, a nyomozás elrendelésének idejét és az ügyszámot, a titkos módszer alkalmazási helyét (kapcsolási számot), az érintett személy nevét vagy az azonosításra alkalmas adatot, az igénybe venni tervezett eszköz megjelölését, az intézkedés várható kezdő és befejező időpontját (naptári napban és órában), és végül a kritériumok meglétének leírását.

⁴⁵ Rtv. 73. § (2) bekezdés és a Navtv. 65. § (4) bekezdés, valamint a Be. 204. § (4) bekezdés.

⁴⁶ A különleges eszköz alkalmazását meg kell szüntetni, ha elérte a célját, vagy a meghatározott időtartam letelt, valamint ha nyilvánvalóan nem vezetne eredményre a további igénybevétele, vagy a sürgősséggel, illetve halaszthatatlanul elrendelt intézkedéshez utólag nem adták meg az engedélyt. A büntetőeljárás törvény ezen kívül indokként nevesíti a nyomozás megszüntetését is.

Titkos kutatás és megfigyelés a magánszférában

Mint említettem, az Rtv. 69. § (1) bekezdésében, valamint a Navtv. 63. § (1) bekezdésében és a Be. 200. § (1) bekezdésében foglalt módszerek kizárólag a titkos házkutatás⁴⁷ tekintetében térnek el. Ennek egyfelől az a magyarázata, hogy a nyílt eszközök bevetésével szerzett bizonyíték megbízhatóbb⁴⁸ – mert a büntetőprocesszus során a védelem által ezek jobban kontrollálhatók, és jogszerűségük a bíró részéről könnyebben ellenőrizhető –, másfelől pedig a büntetőeljárás kódex lehetővé teszi a nyomozati cselekményről való előzetes értesítés mellőzését, ami szavatolja, hogy a terhelt ne hiúsítsa meg az intézkedés célját. A rendőrség a titokban történő kutatást magánlakásban, míg a Nemzeti Adó- és Vámhivatal lakásban és telephelyen végezheti. Az Rtv. 97. § (1) bekezdés c) pontja szerint magánlakásnak minősül: „*a lakás (üdülő, nyaraló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület*”. Ezt egészíti ki az Rtv. 69. § (7) bekezdése, amely e fogalom körébe von a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden más helyiséget vagy területet.

A Be. 200. § (5) bekezdésében gyakorlatilag a rendőrségi törvény szóhasználata köszön vissza. A Navtv. szabályai között viszont egyáltalán nem található meg a lakás, illetve a telephely definíciója, de irányadónak tekinthetjük az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 178. §-ának értelmező rendelkezései között a 21. pontban foglalt lakóhely – „*minden olyan helyiség, amelyet valaki (tehát természetes személy) lakásként használ, vagy a körülmények arra utalnak, hogy azt lakásának tekinti*” – és a 27. pontban írt telephely – „*az a hely, ahol az adóköteles tevékenységet folytatják, ideértve különösen a vállalkozó állandó üzleti (üzemi), termelő-, szolgáltatótevékenységének helyét...*” – meghatározást.

A titkos kutatás és az ennek során észlelteket kép-, illetve hangfelvevő berendezés általi dokumentálása a magánszférába jelentősen behatoló különleges eszköz. Az alapjogok lehető legkisebb mértékű korlátozása és az eredményesség érdekében az akció megtervezése előtt tanulmányozni kell a helyszín elhelyezkedését, az épített környezet adottságait és a vonzáskörzetben lakók összetételét. Erre szolgál a magánlakásban⁴⁹, illetve a lakásban vagy telep-

⁴⁷ Ennek a nemzetbiztonsági szolgálatok által igénybe vehető megfelelője az Nbtv. 56. § a) pontjában deklarált „lakás titokban való átkutatása”.

⁴⁸ Nyíri Sándor: A titkos adatszerzés. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2000, 108–109. o.

⁴⁹ Rtv. 69. § (1) bekezdés b) pont; Be. 200. § (1) bekezdés a) pont.

helyen⁵⁰ történtek technikai eszközök segítségével való megfigyelése és rögzítése. Továbbá a figyelemmel kísérés e típusa más titkos művelet előkészítésére vagy kiegészítésére is felhasználható. E sokoldalúság előnyeit nem vitatva, figyelemre méltó *Kis László* azon javaslata, hogy mivel a rendőrségi törvényben a magánlakás fogalma ugyanolyan tág, mint a büntetőeljárás kódexben, vagyis beletartozhat a fogda, a büntetés-végrehajtási intézet cellája, valamint az ügyvédi beszélőhelyiség, ezért szükséges lenne a jövőben, hogy a jogalkotó az Rtv. rendelkezései között is szerepeltessen a Be. 202. § (3)–(5) bekezdésében foglaltakhoz hasonló garanciákat.⁵¹

Az a törekvésem, hogy találjak egy olyan, a témához is illeszkedő jogesetet, amelyen be lehetne mutatni a titkos kutatás eszközének gyakorlati előnyeit és kiküszöbölendő problémáit, kudarcba fulladt. Ennek magyarázata egészen 2011. november 15-éig váratott magára, mely napon a több mint harmincéves ügyészi – illetve 1991-től kezdve nyomozó ügyészi – múltat maga mögött tudó *dr. Turi András* a vele készített interjúban megjegyezte, hogy a kriminális korrupció elleni fellépésben a titkos kutatás módszerének alkalmazása egyáltalán nem jellemző Magyarországon. Sőt ki lehet jelteni, hogy e körben nincsenek olyan ügyek, amelyekben a bűnüldöző szervek éltek volna a számukra a jogalkotó által nyújtott ezen felhatalmazással: a nyomozati jogkörrel felruházott hatóságok ugyanis inkább az előzetes értesítés elmaradásával történő nyílt házkutatást preferálják.

Kombináció és együttműködés

A titkos módszerek párhuzamos, illetve egymást kiegészítő használata nem csupán akkor vezet nagyobb fokú hatékonyság eléréséhez, amikor járulékos eszközökről van szó. A különböző felderítési, nyomozati cselekmények együttes alkalmazását kombinációnak nevezik.⁵² A bűnüldöző szervek ennek következtében egyrészt nagyságrendjét tekintve több adathoz férhetnek hozzá, másrészt az egyik forrásból származó ismeretek megerősíthetők, vagy éppen cáfolhatják a más eredetű információk valóságtartalmát, illetve hitelességét, megbízhatóságát. Így kialakul egy rendkívül összetett, ám az elemek kölcsönös kontrollján alapuló hálózat, amely a funkcióit nem tudná betölteni a hatóság gondos tervezési munkája és a végrehajtási folyamat feletti felügyelete nélkül.

⁵⁰ Navtv. 63. § (1) bekezdés b) pont.

⁵¹ Kis László: i. m. 97. o.

⁵² Bócz Endre – Finszter Géza: i. m. 312. o.

Az összehangolás kérdése az egyes titkosszolgálati műveleteken kívül a jogosult szervek viszonya kapcsán is felvetődik. Ha ugyanis a tevékenység rejtett természetét annyira szigorúan értelmezik, hogy még a parallel módon eljáró hatóságok között sincsen koordináció, akkor megtörténhet, hogy azok akadályozzák meg egymás eredményes működését, akiknek inkább elő kellene segítenünk az adatok titokban történő megszerzését. Az ebből adódó hátrányos következmények elkerülése érdekében a 305/2006. (XII. 23.) kormányrendelettel kijelölt Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ „figyelemmel kíséri, hogy az együttműködő szerveknél nem folyik-e párhuzamos felderítés”, s e helyzet észlelése esetén az érintetteket ennek tényéről értesíti.⁵³ Emellett elemzi a rendelkezésére álló adatokat, és jelzi a szóban forgó hatóságoknak, ha bizonyos információk összefüggésben állnak vagy kiegészítő jellegűek – majd ezeket meg is küldi a hatáskörrel felruházott illetékes szervezetnek –, valamint javaslatot tesz további felderítési vagy nyomozási cselekmények, intézkedések megtételére.

Azért, hogy a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ eleget tessen az előbbi kötelezettségeinek, az együttműködő szervek mint adatátadók a szervezett bűnözéssel összefüggő deliktum feltárása során kezelésükbe került és a központ törvényes feladatainak ellátáshoz szükséges adatokat késedelem nélkül kötelesek megosztani vele.⁵⁴ Az így megkapott információkat az átadóra vonatkozó adatvédelmi szabályok szerinti határidő leteltéig kezelhetik. De sem az ismeretek átadása, sem továbbításuk nem korlátlan, ugyanis a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ számára kivételek – a forrás életének, testi épségének közvetlen veszélyeztetettsége esetén – mégsem kell megküldeni a bűncselekménnyel kapcsolatos adatokat, illetve az eljáró hatóság nemzetbiztonsági vagy kiemelt súlyú bűnüldözési érdekből az információ más szerv részére való hozzáférhetővé tételét megtilthatja, korlátozhatja, vagy előzetes hozzájáruláshoz kötheti.⁵⁵

Dicséretes a jogalkotónak az a törekvése, amely kifejeződik abban, hogy létrehozott egy irányító központot a komplex bűnüldözési tevékenység összehangolására, mindazonáltal a kriminális korrupció körébe tartozó magatartások tekintetében a szabályozás nem teljesen kielégítő. Egyrészt a szervezett bűnözéssel összefüggő bűncselekmények fogalmába nem tartozik bele minden korrupcióra vonatkozó büntető törvénykönyvbeli tényállás (csak a

⁵³ A szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény 4/A § (1) bekezdés b) pontja.

⁵⁴ Az 1999. évi LXXV. törvény 4/B § (2) bekezdése alapján.

⁵⁵ 1999. évi LXXV. törvény 4/D § (3) és (4) bekezdés.

Btk. 250–254. §-aiba ütköző vesztegetés minősített eseteinek büntette, a Btk. 255. §-ába ütköző vesztegetés büntette, a Btk. 256. §-ába ütköző befolyással üzérkedés minősített eseteinek büntette, valamint a Btk. 258/B–258/D §-aiba ütköző vesztegetés nemzetközi kapcsolatban minősített eseteinek büntette), ezért a többi korrupciós deliktum kívül esik a koordináció területén, és így ott felmerülhetnek a párhuzamos felderítésből eredő problémák.

Másrészt véleményem szerint – ellentétben a központ részére való kötelező adatszolgáltatás alóli miniszteri felmentéshez kötött kivétellel – nem jelent kellő garanciát, hogy az információ más szerv részére való továbbításának teljes vagy részbeni megtagadása, engedélyhez kötése tekintetében magának az intézkedéseket végző hatóságnak van mérlegelési joga annak eldöntésére, hogy fennáll-e olyan jelentős súlyú nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek, amely indokolja az említett korlátozásokat. Az objektívebb megítélés céljából a jogalkotó megfontolhatná, hogy külső szereplőt hatalmazzon fel e kérdés elbírálására. Harmadrészt figyelembe kell venni azt is, hogy a korrupció elleni fellépés intézményi keretei bővebbek, mint a bűnüldöző funkciókkal, illetőleg nyomozati jogkörrel felruházott szervezetek köre, viszont az 1999. évi LXXV. törvény hatálya a tárgyából eredően csak az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervre, a Nemzeti Védelmi Szolgálatra, a Terrorelhárítási Központra, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak a vám- és pénzügyőrség feladatait átvevő szervére, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokra terjed ki.

A titkosszolgálati módszerek használatának korlátai

Hol vannak a titkos eszközök alkalmazásának határai? – tehetjük fel mindezek után a kérdést. Amikor a társadalom a bűnözés intenzitásának növekedésével és az új bűnelkövetési formák megjelenésével párhuzamosan kezdett kételkedni abban, hogy az állam megálljt tud parancsolni ezeknek a folyamatoknak, még a fejlett demokráciák jogalkotói is hajlottak az alapvető jogokat érintő intézkedések kiterjesztésére. Be kell látni azonban, hogy ezek – miközben a magánszférába súlyosan beavatkoznak – még az olyan nehezen felderíthető és bizonyítható bűncselekmények körében sem produkálják mindig a várt eredményességet, amelyeknél hagyományosan elfogadják a titkosszolgálati módszerek igénybevételét. Az ilyen büntetőjogilag azonos tényállás alá tartozó magatartások kriminológiai jellemzőinek eltérése miatt ugyanis nem minden esetben célszerű titkos műveleteket bevetni.

A vesztegetési cselekmények tekintetében ez a probléma úgy ábrázolható, ha különbséget teszünk az alkalmi-szituációs és az intézményesített-strukturális elkövetés között. Az előbbi az alá-fölérendeltségi viszonyban lévő aktív és passzív felek előre nem tervezett összekapcsolódása, amely általában egymozzanatú. Ennek elhárítására, illetve leleplezésére a belső és külső ellenőrzés a legalkalmasabb, továbbá szerepet játszik a tettenérés is, amelyet nem egyszer az tesz lehetővé, hogy az egyik résztvevő visszautasítja az ajánlatot, majd jelenti az esetet. Az intézményesített-strukturális jellegű vesztegetés az egymással ekvivalens érdekekkel bíró aktív és passzív szereplők eltervezett, rendszeresen ismétlődő és ezáltal kiszámítható interakciója, amely rendszerint többmozzanatú és halmazatban áll más vagyon elleni vagy gazdasági deliktumokkal. Az ilyen ügyekben a tettenérés meggátolja a teljes bűnkapcsolati hálózat, valamint a tényállás alapos és hiánytalan felderítését, ehelyett a titkos információgyűjtés és adatszerzés alkalmazása indokolt. Tehát mindebből levonható az a következtetés, hogy a titkos eszközök nem tehetők a kriminális korrupció elleni harc egyetemes módszerévé.⁵⁶

A titkosszolgálati műveletek kereteinek kijelölése nemcsak célszerűségi, hanem alkotmányjogi szempontból is nélkülözhetetlen, minthogy ezek sértik a magán- és családi élet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához, az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez fűződő jogot. Az állami büntetőigény érvényesítése körében rendelkezésre álló instrumentumok mellett, hogy súlyosan jogkorlátozók, a feltételezett elkövetőn kívül más állampolgárokat is érinthetnek. A jogállami értékrend megőrzésének feltétele, hogy az alkotmányos garanciák alóli kivételek megfeleljenek a szükségességi–arányossági tesztnek.

Az Alkotmánybíróság 2/2007. (I. 24.) számú határozatában leszögezte, hogy az alapjogok korlátozhatóságának vizsgálatakor figyelembe kell venni a Magyarországra kötelező nemzetközi megállapodások rendelkezéseit. Továbbá – az Emberi jogok európai egyezményének értelmezésén keresztül – az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata is irányadó: a „rejtett nyomozáshoz” kapcsolódó jogeseteket a 8. cikk 2. bekezdés követelményeinek tükrében bírálja el. A bíróság értékelésének előkérdéseként arra keresi a választ, hogy történt-e beavatkozás a magánéletbe, és azt igazolja-e a taxatív felsorolt célok valamelyike. Majd második lépésként azt veszi górcső alá, hogy az intézkedés összhangban volt-e a törvénnyel, ezen belül: van-e a nemzeti jogban törvényes alapja, valamint e jogszabály minősége megfelelő-e.

⁵⁶ Dunavölgyi Szilveszter – Finszter Géza – Mészáros Ádám: i. m. 11. o.

Utóbbi kvalitatív kritérium akkor teljesül, ha a törvény hozzáférhető, ésszerűen előre látható döntések alapjául szolgál, valamint egyértelműen határozza meg a diszkréció gyakorlásának területét és módját (vagyis meg kell felelnie a jogállamiság elveinek). Végül a bíróság megvizsgálja, hogy a beavatkozás szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban: ennek megítélésénél alapvető jelentőségű, hogy a hagyományos nyílt nyomozati eszközök az ügy körülményeire tekintettel hatástalannak bizonyulnak.⁵⁷

E szükségességi követelmény terén a magyar szabályozásban jelenleg hiányosságok tapasztalhatók, ugyanis a titkos információgyűjtésre vonatkozóan – az Nbtv. 53. § (2) bekezdését kivéve – nincsen objektív előírás az ultima ratio jellegű igénybevételre. E hézag felismerését és a betöltésére való igényt mutatja a T/4192. számú törvényjavaslat 1. § (3) bekezdés a)–b) pontjának rendelkezése, amely szerint „*titkos információgyűjtés akkor alkalmazható, ha a megszerezni kívánt adat az elrendelés céljának eléréséhez elengedhetetlenül szükséges, és más módon nem szerezhető meg*”. Annak ellenére, hogy a 2/2007. (I. 24.) számú határozatában az Alkotmánybíróság is megfogalmazta ezzel kapcsolatos aggályait, a tervezet csupán javaslat maradt, így még mindig igencsak ingatag az alapjog-korlátozás tesztjének egyik pillére.

Az Emberi jogok európai egyezményének 13. cikke⁵⁸ alapján egy tagállam akkor is elmarasztható az Emberi Jogok Európai Bírósága által, ha a jogsérelmet szenvedő személyeknek nem garantálja a hatékony jogorvoslat lehetőségét. A titkos felderítésről, illetve nyomozásról az érintettek csak annak befejezése után és korlátozott körben szerezhetnek tudomást, ráadásul a tevékenység végrehajtását a folyamatban léte alatt is ellenőrizni jogosult bíró sem jelent effektív külső kontrollt. A bíró ugyanis csak az engedélyezés törvényben megszabott kereteinek megtartását teszi vizsgálat tárgyává, így a magánszféra megóvása és az adatvédelmi szempontok legfeljebb közvetetten merülnek fel, a releváns jogszabályok közül pedig egyik sem teszi kötelezővé az ellenőrzés lefolytatását, illetve nem ad iránymutatást arra nézve, hogy milyen rendszerességgel ajánlott elvégezni ezeket az áttekintéseket (érdemes lenne időszakos felülvizsgálati kötelezettséget előírni).

⁵⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezésének szempontjait Finszter Erika cikke alapján vezettem le. Finszter Erika: A telefonlehallgatás az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának tükrében. Belügyi Szemle, 1997/5., 21–27. o.

⁵⁸ „Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.”

A jogállamiság számos összetevője közül az emberi és állampolgári jogok védelme és kivételes áttörésének indokoltsága mellett a titkos eszközök tekintetében fokozottan kell figyelembe venni a jogbiztonságot is, méghozzá két aspektusból: az egyik a normavilágosság, a másik a mérlegelési jogkör kereteinek rögzítése. Az Alkotmánybíróság a világos és követhető normatartalom hiánya miatt korábban megsemmisített több titkos ismeretszerzést szabályozó rendelkezést mind a rendőrségi, mind a büntetőeljárás törvényben, mert a szövegrészben szereplő kifejezések megengedhetetlenül tág határok közötti jogértelmezésre adtak lehetőséget.⁵⁹ A releváns jogforrásokban azonban továbbra is előfordulnak bizonytalan, illetve tartalmilag követhetetlen fogalmak. Kadlót Erzsébet szerint idetartozik maga a közelebről definiálhatatlan bűnüldözési érdek is⁶⁰, ennélfogva valójában a tevékenység célhoz kötöttségének elve sem érvényesülhet. Hogyha a jogszabályi kontextustól eltekintünk, ez a kifejezés valóban absztrakt, de úgy gondolom, hogy az Rtv. 63. § (1) bekezdése, a Navtv. 51. § (1) bekezdése, valamint az Ütv. 9/A § (1) bekezdése és a 9/B § (1) bekezdése az adott intézkedések megtételére vonatkozóan kitölti tartalommal, és legfeljebb annak megfelelése vitatható.

Mindazonáltal a 2/2007. (I. 24.) számú alkotmánybírósági határozat több problematikus fogalmat, szó szerkezetet is kritikával illetett, amelyek helyesbítése még nem történt meg. Ezek közé sorolhatók a „bűnös kapcsolattartás”, az „aránytalanul nagy nehézség”, az „ismételten meghosszabbíthatja” (nem egyértelmű, hogy pontosan hányszor), és a „valószínűsíthetően eredményre vezet” kifejezések. Hozzá kell tennünk, hogy a normavilágosság kritériuma tágabb értelemben túlmutat az egy törvényben foglaltak konzisztens szabályozásán: az azonos jogintézményről rendelkező különböző jogforrások koherenciájának megteremtése irányába.

A jogrendszeren belüli ezen harmónia a titkosszolgálati műveletek tekintetében néhány ponton szintén tökéletesítésre szorul, ugyanis még az egymásra épülő törvényekben is találunk össze nem egyeztethető szabályokat: az Rtv. 69. § (1) bekezdésében és a Navtv. 63. § (1) bekezdésében szereplő bírói engedélyhez kötött eszközök nem egységes meghatározása szemléletesen ábrázolja ezt. Nemcsak szövegbeli disszonanciát okoz, hanem az ártatlanság vélelmével is ellentétben áll a titkos információgyűjtés esetében az együttműködő személyekkel és a fedett nyomozóval szemben a feljelentés elutasításának vagy a nyomozás megszüntetésének kizáró oka: „*aki olyan bűn-*

⁵⁹ 2/2007. (I. 24.) AB határozat Indokolás IV. fejezet 3.2. pont.

⁶⁰ Kadlót Erzsébet: i. m. 63–66. o.

cselekményt követett el, amellyel más életét szándékosan kioltotta". Viszont a jogalkotó ugyanezt a kérdést a büntetőeljárás törvényben már terminológiailag helyesen oldotta meg: „*más életének szándékos kioltásával járó büncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható*". Az Alkotmánybíróság arra is felhívta a figyelmet, hogy a jogszabályokban használt kifejezések egyértelműsége a jogalkalmazói interpretáció szempontjából szintén alapvető jelentőségű. A bíró egyéni jogértelmezése csak működőképes normára⁶¹ épülhet, és nem használható fel arra, hogy önmagukban bizonytalan fogalmakat ilyen módon töltsenek meg tartalommal.

A szubjektivitás hátrányos következményeinek elkerülésére szolgál továbbá a diszkrecionális döntések törvényben meghatározott korlátok közé szorítása, ez azonban az operatív titkos eszközök tekintetében súlyos hiányosságokban szenved. Kadlót Erzsébet szerint még az sem egyértelmű, hogy az engedélyezőnek van-e mérlegelési joga. A diszkreciót elutasító álláspontot képviselők azzal érvelnek, hogy a jogalkotó már elvégezte a mérlegelést azáltal, hogy szabályozta az alkalmazhatóság eseteit és a szóba jöhető módszereket, tehát a bíró (vagy az ügyész) köteles a jóváhagyását adni, ha a kérelmező a megfelelő szakaszra hivatkozik.⁶² Ez a nézet azonban alkotmányos szempontból cáfolható, a törvényi alávetettség ugyanis nem terjedhet odáig, hogy a határozathozatalért személyes és szakmai felelősséggel tartozó bírót más hatóság elhatározásán alapuló intézkedés kritikátlan megjelenítőjévé fokozza le.⁶³

Következésképp a bírónak a formális követelmények vizsgálata után diszkrecionális tevékenysége keretében elsőként az engedély megalapozottságát alátámasztó valószínűségi elemek fennállásáról kell döntenie, majd a kérelmet még mindig elutasíthatja azzal az indokkal, hogy aránytalan beavatkozást jelent a magánszférába, és végül – a jogszabályi maximumra figyelemmel – az előterjesztésben javasolt tartamon belül az igénybevétel idejéről kell határoznia. Mindezzel az a probléma, hogy a jogalkotó elmulasztotta a mérlegeléshez szükséges igazodási pontokat kijelölni a bíró számára⁶⁴, így a jogalkalmazói önkény kiküszöbölésére szolgáló egyik fontos garanciát nem építette be a szabályozásba.

⁶¹ Amely „világosan kijelöli az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét, az alkalmazásával érintettek körét, azok jogait és kötelezettségeit és az intézménnyel összefüggésben igénybe vehető jogorvoslati rendet”. 47/2003. (X. 27.) AB határozat Indokolás IV. fejezet 1.4. pont.

⁶² Kadlót Erzsébet: i. m. 76. o.

⁶³ 47/2003. (X. 27.) AB határozat Indokolás III. fejezet 5.1.1. pont.

⁶⁴ 2/2007. (I. 24.) AB határozat Indokolás IV. fejezet 4.1. pont.

A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés alkotmányjogi aspektusai e dolgozat terjedelmét lényegesen meghaladják, ezért csupán a legfőbb kérdésekre világítottam rá. Az Alkotmánybíróság 20/2006. (V. 31.) számú határozata Indokolásának IV. fejezet 4.2. pontjában tett megállapítása tömören így foglalja össze az előbbieken kifejtett gondolatokat: „*a jogbiztonság, s ezen belül a normavilágosság, a norma alkalmazásának kiszámíthatósága, az önkényes értelmezés lehetőségének kizárása a személyes szabadságjogokat mindenkor erőteljesen érintő büntetőjogi következmények alkalmazhatósága szempontjából abszolút érték, és nem relativizálható*”.

Összegzés

A végkövetkeztetés tehát az, hogy a titkos operatív eszközök se nem omnikompetensek, se nem omnipotensek. A – maga teljességében egyébként is ismeretlen – korrupciós bűnelkövetés rendszerének széles körű felszámolása csak olyan környezetben lenne megvalósítható, amelyben az egyének állandóan ki lennének téve a folyamatos, többirányú nyomon követésnek. Ez pedig nemcsak a gazdaságossági szempontokkal és az alkotmányjogi elvárásokkal kerül éles ellentmondásba, hanem felveti a „ki őrzi az őrzőket” kérdését is. Ugyanakkor az a véleményem, hogy a titkosszolgálati módszerek jelentik az egyetlen esélyt az egész korrupciós kapcsolati háló felderítésére.

KISS ZSUZSANNA RÁHEL

A titkos felderítés Ausztriában

Magyarországon a rendszerváltozás után óriási átalakulás történt a bűnözés szerkezetében. Megjelent a „profí” szervezett bűnözés, ami az erőszakos leszámolásoktól a nehezen felderíthető gazdasági bűncselekményeken át a vesztegetésekig terjedő mezőben jellemzi a kriminalitás legveszélyesebb formáit.¹ Ebbe a körbe tartozik a kábítószer-bűnözés, az emberkereskedelem, a tiltott pornográf felvétellel való visszaélés és a pénzmosás, amelyek a hagyományos nyomozási módszerekkel alig vagy egyáltalán nem lennének felderíthetők. E bűncselekmények felgöngyölítéséhez szükség van a nyílt nyomozás mellett titkos eszközök alkalmazására is.²

A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés jogi megítélésének nehézségei abban gyökereznek, hogy ezek az eljárások kettős természetűek: egyrészt súlyosan korlátozzák az érintett alapvető jogait, másrészt viszont általuk nemzetbiztonsági, bűnüldözési érdekből, valamint a büntetőeljárás sikere érdekében értékes információk birtokába juthatnak az illetékes szervek. Egyfajta kényszerintézkedésnek is tekinthetők, amelyeket titokban, az érintett tudta nélkül, de külső engedély alapján folytatnak, és alkalmasak bizonyítékok beszerzésére.³

Az itt mutatkozó ellentmondások jogállami feloldása az alkotmányosság követelményeivel összhangot teremtő törvényi szabályozást, valamint a szükségességi és arányossági elveket is betartó gyakorlatot követel. Érdemes az erre irányuló hazai megoldásokat a nemzetközi tapasztalatokkal szembevetíteni. Ezúttal Ausztria példáját mutatom be.

Ausztriában a titkos felderítés szabályait a büntetőeljárás törvényben (a továbbiakban: StPO) szabályozzák, azon belül is a második részben – amely a nyomozási eljárás nevet viseli – a nyomozási intézkedések és bizonyításfelvétel című 8. főfejezet 5. alfejezetén belül.⁴ Az 5. alfejezet a *Levelek lefog-*

1 Nánási Gábor: A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés néhány kérdésköre. Belügyi Szemle, 2011/7–8., 105. o.

2 Czine Ágnes: A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése. Fundamentum, 2006/1., 119. o.

3 Török Zsolt: A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés során beszerzett bizonyítékok értékelése a bíróság előtt. Ügyészek Lapja, 2005/6., 23. o.

4 BGBl. Nr. 631/1975.

lalása, hírközlési adatokról való tájékoztatás, illetve üzenetek és személyek megfigyelése címet viseli. Ezen belül a 136–140. szakaszokban szabályozzák a személyek optikai és akusztikai megfigyelését. A szabályozásnak az eljárási törvény rendszerében elfoglalt helye már utal arra, hogy a törvény nyomozási intézkedésnek tekintti a titkos megfigyelést, így annak a nyomozás ideje alatt, tehát a nyomozás megindításától a vádemelésig van helye.

A titkos, optikai és akusztikai megfigyelésre vonatkozó szabályok azt a célt szolgálják, hogy a személyek viselkedésének, egymással folytatott kommunikációjának technikai eszközökkel való megfigyelését az StPO-ban teljes körűen és átfogóan szabályozzák annak érdekében, hogy az ily módon az alkotmányosan garantált alapjogokba való súlyos beavatkozást alávesse az eljárási törvény által nyújtott formalitásnak, kontrollnak, illetve az eljáró szervek általi kölcsönös ellenőrzésnek.⁵

Az StPO 134. § szakasza az 5. alfejezet címében szereplő fogalmakat definiálja. Ezek szerint az üzenetek megfigyelése az üzenetek tartalmának felderítését jelenti, amelyeket valamely kommunikációs hálózat vagy az információs közösség valamely szolgáltatója továbbít.⁶ Ettől elkülöníti a személyek optikai és akusztikai megfigyelését, amely személyek viselkedésének a magánszféra megsértésével való megfigyelését, illetve a személyek kijelentéseinek megfigyelését jelenti úgy, hogy az érintettnek nincs tudomása arról, hogy megfigyelik. A kijelentések esetében azok, amelyek egy nagyobb, meghatározatlan személyi kör számára megismerhetők, nem tárgyai a megfigyelésnek. A viselkedésnek, illetve kijelentéseknek a megfigyelése az érintettől készült kép- vagy hangfelvétel továbbítására, illetve a róla készült kép- vagy hangfelvétel elkészítésére alkalmas technikai eszköz felhasználásával történik.⁷ Fontos még itt kiemelni az „eredmény” szó jogi meghatározását, amely a megfigyelés szempontjából az annak során megszerzett kép- és hangfelvételt jelenti.

Az előzményekről

A bűnözést Ausztriában – a legtöbb szomszédos országhoz hasonlóan – hosszú ideig az egyszemélyes elkövetés, illetve néhány ember bünelkövetési cél-

⁵ Roland Miklau – Christian Pilnacek: Optische und akustische Ermittlungsmaßnahmen zur Bekämpfung schwerer und organisierter Kriminalität („Lauschgriff“) – Paradigmenwechsel im Verfahrensrecht. *Journal für Rechtspolitik*, 1997, 286.

⁶ StPO 134. § 3. pont

⁷ StPO 134. § 4. pont

ból való szövetkezése jellemezte. Ez azonban mára megváltozott, mert Ausztriában is megjelent a szervezett bűnözés. Ezek általában kiválóan szervezett és irányított bűnbandák. Így a biztonsági szolgálatok és a bűnözés közötti harc során gyakran nem valósul meg a fegyveregyenlőség.⁸

Az osztrák jogalkotás hosszú ideje megpróbál lépést tartani ezzel a jelenséggel: újabb bűncselekményi tényállásokat hoznak létre (pénzmosás, embercsempészés), tanúvédelmi programot fejlesztettek ki.

Németországban a nyolcvanas évek második felében a szervezett bűnözés témája már nagy nyilvánosságot kapott. Ausztriában csak 1993 elején figyeltek fel arra, hogy a szervezett bűnözésnek mind a nyilvánosság, mind a biztonsági szolgálatok, sőt még a jogirodalom is kevés figyelmet szentel. A fordulópontot az jelentette, hogy 1992. szeptember 20-án Németországban hatályba lépett az illegális kábítószer-kereskedelemtől és a szervezett bűnözés más megjelenési formáiról szóló törvény, amellyel a német büntetőeljárás törvénybe bekerültek a „számítógépes nyomozás”, illetve a „technikai eszközök bevetése” fogalmak.⁹ Ennek hatására növekedett Ausztriában az igény arra, hogy a szervezett bűnözés elleni hatékony küzdelem érdekében szélesítésék a nyomozás eszköztárát, és megindultak a kodifikációs munkálatok az igazságügyi minisztérium (Bundesministerium für Justiz) irányítása alatt.

1996. február 20-án a minisztertanács (Ministerrat) jóváhagyta a kormány törvénytervezetét, amely technikailag és jogilag is lehetővé tette a titkos megfigyelést, és 1998. január 1-jén hatályba lépett az a törvény, amely bevezette az StPO-ba a különös nyomozási eszközök alkalmazásának lehetőségét a szervezett bűnözés elleni küzdelemben. Ez után a személyek titkos megfigyelését a 2005-ös büntetőeljárás reformtörvény módosította jelentős mértékben.¹⁰

Személyek optikai és akusztikai megfigyelése

Az StPO említett módosítása alapján az optikai és akusztikai megfigyelés szabályai átkerültek a 136. szakaszba, amely a titkos megfigyelés négy esetkörét különíti el egymástól. A következőkben részletesen bemutatom ezeket az eseteket.

⁸ Egmont Foregger – Gerhard Kodek: Strafprozessordnung 1975. Manz Kurzkommentar mit wichtigen Nebengesetzen, 7. Auflage, S. 212.

⁹ Das Gesetz zur Bekämpfung des illegalen Rauschgift Handels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität (OrgKG).

¹⁰ http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIV/III/III_00206/fnameorig_204174.html

Az első eset az StPO 136. § (1) 1. pontjában szabályozott *emberrablás*, amely szerint csak akkor és annyi ideig van helye titkos megfigyelésnek, amíg fennáll az alapos gyanú arra, hogy a megfigyeléssel érintett személy egy másikat elrabolt vagy más módon a hatalmába kerített. Ebben az esetben a megfigyelés csak a fogva tartás helyén és annak ideje alatt lezajló eseményekre és elhangzó kijelentésekre terjedhet ki. Itt tehát csak az elrabolt személy feltételezett rejték helyén való megfigyelés megengedett. Mivel a törvény e rendelkezése a helyre és időre vonatkozóan erőteljes megszorítást tartalmaz, ezért erre a pontra való hivatkozással nem megengedett az olyan gyanúsítottak vagy más személyek titkos megfigyelése, akik nem az emberablás „helyszínén” tartózkodnak. Ugyanígy az időbeli korlátozás miatt erre a pontra hivatkozva nem megengedett a feltételezett elkövető megfigyelése az elrabolt személy szabadon engedése után. A megfigyelésnek ezt a formáját a jogirodalom *großer Lauschangriff*nek (nagy lehallgatás) is nevezi.

A titkos megfigyelés és a titkos lehallgatás második esetkörét az StPO 136. § (1) bekezdésének 2. pontja szabályozza. A különbség az előbbi esettel szemben abban áll, hogy itt a megfigyelés olyan eseményekre és kijelentésekre korlátozódik, amelyek célszemélye egy olyan fedett nyomozó vagy más személy, aki a titkos megfigyelésről tud, és azzal egyetért. Idetartozik az az eset is, amikor az együttműködő bizalmi személy a titkos megfigyelés érintettje és annak végrehajtója egy személyben. Itt tehát azokról az esetekről van szó, amikor valamely személy be van avatva a megfigyelésbe. A kommunikációs partner a beszélgetései és egyéb magatartásai alatt tévedésben van a nyomozó hatóságok által tájékoztatott és a megfigyelésbe bevont személy valódi szerepe tekintetében. Ez az eljárás nem jelent olyan súlyos beavatkozást az alapjogokba, mivel itt pusztán annak rögzítésére kerül sor, amiről a kommunikációs partner egyébként is értesül, és amit a bíróság előtt tanúként elő is adhat. Azáltal, hogy ezeket az információkat technikai eszközzel rögzítik, pusztán a felderítés megbízhatóságát szavatolják. A megfigyelés célszemélye viseli azt a kockázatot, hogy megítélje, egy bizonyos információt kivel oszt meg, mivel mindig kell számolnia azzal, hogy a másik fél a beszélgetés tartalmáról tájékoztatja a nyomozó hatóságokat.¹¹ Éppen ezért, az alapjogi korlátozás kisebb mértéke miatt nevezi a szakirodalom ezt az eszközt *kleiner Lauschangriff*nek, kis lehallgatásnak. A titkos megfigyelés esetei közül esőként itt fogalmazódik meg az ultima ratio jelleg, vagyis csak akkor lehet ezeket az eszközöket alkalmazni, ha bűncselekmény felderítése érdekében szükségesnek tűnik.

¹¹ Stefan Seiler: Strafrecht. WUV Universitätsverlag, 8. Auflage, 2006, S. 113.

Az eljárási törvény említett rendelkezésének 3. pontja szabályozza a titkos megfigyelés harmadik esetkörét, amelyet a szakirodalom szintén *großer Lauschangriff* névvel illet, mivel a titkos megfigyelés ezen esete jelenti a legmélyrehatóbb beavatkozást az egyének alap- és szabadságjogaiba. Erre a pontra hivatkozva először is tízévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény felderítése érdekében van helye titkos megfigyelésnek. Ezen felül erre a rendelkezésre lehet hivatkozni a bűnszervezetben, illetve a terrorszervezetben való részvétel bűncselekmények felderítése, vagy ilyen szervezetek tagjaként elkövetett bűncselekmények felgöngyölítése, vagy ilyen bűncselekmények elkövetésének megakadályozása, illetve az előbbieken megnevezett bűncselekmények vádlottja tartózkodási helyének felderítése érdekében végzett titkos megfigyelés esetén is. Ekkor tehát a szóban forgó bűncselekmény súlyának nincs jelentősége, pusztán a bűnszervezettel vagy a terrorszervezettel való összefüggés megalapozza a titkos megfigyelés lefolytatását. A törvény deklarálja ennek az eszköznek az ultima ratio jellegét, vagyis az említett esetekben is csak akkor megengedett a titkos megfigyelés, ha a bűncselekmény felderítése egyébként kilátástalan vagy nagymértékben nehezebb lenne.

Ezekben az esetekben van helye titkos megfigyelésnek, de mindennek még további konjunktív feltétele, hogy a titkos megfigyeléssel érintett célszemély a tízévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel, vagy a bűnszervezetben, illetve terrorszervezetben való részvétellel alaposan gyanúsítható, vagy bizonyos tények alapján feltételezhető, hogy a titkos megfigyelés célszemélye kapcsolatban áll egy olyan személlyel, aki az előbb említett bűncselekmények alapos gyanúja terhel. Utóbbi rendelkezés alapján nem lehet titkos megfigyelést folytatni a bűncselekménnyel alaposan gyanúsítható személlyel való kapcsolattartásra hivatkozva például az ügyvédekkel, közjegyzőkkel, pszichiáterekkel és minden más személlyel szemben, aki az StPO 157. § (1) 2–4. pontjának rendelkezései szerint a tanúvallomást megtagadhatja.¹² A megbízott jogvédő (*der Rechtsschutzbeauftragte*) engedélyével azonban kérelmezhető a kizárólag e személyek foglalkozásának gyakorlására szolgáló helyiségekben a titkos megfigyelés elrendelésének kérelmezése a bíróságnál. A jogvédő csak akkor adhatja meg ezt az engedélyt a kérelem benyújtására, ha olyan súlyos okok merülnek fel, amelyekkel a beavatkozással járó jogkorlátozás arányosnak mutatkozik.¹³ Itt tehát jól látható,

¹² Roland Miklau – Christian Pilnacek: i. m.

¹³ StPO 147. § (2)

hogy a titkos megfigyelés leginkább jogkorlátozó, legszélesebb körben alkalmazható esetében törvényi garanciát jelent az ultima ratio jelleg rögzítése, illetve az, hogy ha olyan személyek vonatkozásában kerül sor titkos megfigyelésre, akiknél az alapjogok sérelmén felül még a foglalkozásbeli titkok védelmét is figyelembe kell venni, az osztrák jogalkotó még egy szűrőt, a megbízott jogvédő személyét építette be a rendszerbe (az ügyészi kérelmezés és a bírói engedélyezés mellett). A megbízott jogvédő eljárásbeli szerepét, illetve a kérelmezés és engedélyezés kérdéskörét a későbbiekben részletesen is kifejtem.

Ha az StPO e pontja alapján végzett titkos megfigyelés végrehajtása érdekében elkerülhetetlen, az is megengedett, hogy lakásba vagy más, a házi jog által védett helyiségbe behatoljanak, ha bizonyos tények alapján feltételezhető, hogy a vádlott az érintett helyiséget használni fogja.¹⁴ Ezen felül a terror-szervezet vagy bűnszervezet keretében elkövetett vagy tervezett bűncselekmény megakadályozása érdekében csak akkor megengedett a titkos megfigyelés, ha bizonyos tényekből arra lehet következtetni, hogy a közbiztonság súlyos veszélyben van.¹⁵

A házi jog által védett helyiségen kívül és belül folytatott optikai megfigyelés

A titkos megfigyelés negyedik esetkörét az StPO 136. § (3) bekezdése tartalmazza, amely az eddig felsoroltakon felül kibővíti az optikai megfigyelés alkalmazási körét. Az eljárási törvény iménti rendelkezésének 1. pontja szerint az optikai megfigyelés, ha az lakáson vagy valamely más, a házi jog által védett helyiségen kívül történik, bűncselekmény felderítése érdekében akkor is megengedett, ha kizárólag azt a célt szolgálja, hogy tárgyak vagy helyiségek megfigyelése által rögzítsék azon személyek viselkedését, akik a megfigyelt tárgyakkal kapcsolatba kerülnek, vagy a helyiségbe belépnek. A megfigyelés közvetlen tárgyai a tárgyak, helyiségek, közvetett tárgyai pedig a velük kapcsolatba lépő személyek.

Az eljárási törvény szóban forgó szakaszának 2. pontja meghatározza a házi jog által védett helyiségen belül folytatott titkos optikai megfigyelés törvényi feltételeit. Ezek szerint optikai megfigyelésnek a házi jog által védett

¹⁴ StPO 136. § (2)

¹⁵ StPO 136. § (4)

helyiségen belül akkor van helye, ha a megfigyelés kizárólagos célja tárgyak, illetve helyiségek, így közvetve a velük kapcsolatba lépő személyek viselkedésének megfigyelése és rögzítése, és a felderíteni kívánt szándékos bűncselekmény egyévi szabadságvesztés-büntetésnél súlyosabban büntetendő, és a felderítés egyébként aránytalan nehézségekkel járna. Mindezen feltételek fennállása esetén is csak akkor lehet a megfigyelést végrehajtani, ha a lakás vagy helyiség birtokosa abba kifejezetten beleegyezik. Láthatjuk, hogy a házi jog védelme alá nem eső helyiségekben bármilyen bűncselekmény felderítése érdekében helye van titkos megfigyelésnek és a jogalkotó semmilyen korlátozást nem fogalmaz meg, míg a házi jog védelmi körébe eső helyiségekben végzett optikai megfigyelést szigorúbb feltételekhez köti.¹⁶

Végül az StPO 136. § (4) bekezdése rögzíti a titkos megfigyelés általános kereteit, amelyek annak valamennyi esetkörére vonatkoznak. Ezek szerint a megfigyelés csak akkor megengedett, ha teljesül az arányosság követelménye. Az StPO az 5. § szakaszban szabályozza az arányosság és törvényesség követelményét, miszerint a bűnügyi rendőrség, az ügyészség és a bíróság a hatáskör gyakorlása és a bizonyításfelvétel során a személyek jogait csak olyan mértékben korlátozhatja, amilyen mértékben azt a törvény kifejezetten megengedi és a feladatok ellátása során szükségesnek mutatkozik. Ezeknek a jogilag védett értékeknek a megsértése esetén a jogsértés fokának arányban kell állnia a bűncselekmény súlyával, a gyanú fokával és az elérni kívánt eredménnyel.¹⁷

Engedélyezés és elrendelés

A titkos megfigyelés osztrák szabályainak 2005-ös módosítása óta fő szabály szerint a személyek akusztikai és optikai megfigyelését az ügyész rendelheti el bírói engedély alapján. A bírói engedély csak akkor érvényes, ha azt ügyészi kérelem előzte meg. Mindössze az StPO 136. § (1) 1. pontjában meghatározott esetben, vagyis emberrablás esetében hajthatja végre a bűnügyi rendőrség a megfigyelést bírói engedély nélkül. A jogalkotó az emberrablás engedélyezését azért szabályozta kivételesen, mert ezekben az esetekben általában sürgős elrendelésre van szükség.¹⁸ A 136. § (2) bekezdésben meghatározott intézkedés, vagyis amikor a terrorszervezet, illetve bünszervezet keretében elkövetett bűncselekmény felderítése érdekében elkerülhetetlen a lakásba

¹⁶ Stefan Seiler: i. m. 115. o.

¹⁷ StPO 5. § (1)

¹⁸ Egmont Foregger – Gerhard Kodek: i. m. 215. o.

vagy más, a házi jog által védett helyiségekbe való behatolás, minden egyes behatolás esetén külön bírói engedélyre van szükség. Amint a korábbiakban már említettem, a titkos megfigyelés harmadik esetkörében, amikor tehát terrorszervezettel vagy bünszervezettel kapcsolatos bűncselekmények felderítése érdekében van szükség titkos eszközök alkalmazására, a megbízott jogvédő engedélyre van szükség ahhoz, hogy az ügyész kérelmezhesse a bíróságnál, hogy az StPO 157. § (1) 2–4. pontokban említett személyeknek a foglalkozás gyakorlására szolgáló helyiségeiben végezzenek titkos megfigyelést.¹⁹

A titkos megfigyelés időtartamának az osztrák jog szerint – a magyar szabályokkal ellentétben – nincs felső határa, sőt az újbóli elrendelésnél is lazábbak a korlátok, mint a magyar jogban. Tulajdonképpen az ügyész a saját megítélése és a körülmények mérlegelése alapján dönti el, hogy milyen hosszú időre kérelmezi a titkos eszközök alkalmazását. E garancia hiányáért azonban azzal kárpótol a jogalkotó, hogy egyrészt a titkos eszközök alkalmazásának egy szűk körétől eltekintve (emberrablás) csak az ügyész folyamodhat bírói engedélyért, másrészt viszont az előbb említett esetet leszámítva mindig kötelező a bírói engedély. Az StPO szerint a személyek optikai és akusztikai megfigyelését csak olyan jövőbeni időtartamra lehet elrendelni, amely időintervallum előreláthatóan szükséges ahhoz, hogy a megfigyelés elérje a célját. A törvény megengedi az újbóli elrendelést, ha bizonyos tények alapján feltehető, hogy a titkos megfigyelés folytatása eredménnyel fog járni. Egyébként pedig a megfigyelést meg kell szüntetni, ha az elrendelésének a feltételei már nem állnak fenn.²⁰

A titkos megfigyelés eredményének bizonyítékként való felhasználása

Az StPO 138. § (4) bekezdésének rendelkezése szerint az ügyész köteles a titkos megfigyelés eredményét megvizsgálni. Az „eredmény” szó jogi meghatározása kapcsán a törvény visszautal a már említett 134. § 5. pontra, amely szerint az eredmény a személyek optikai, illetve akusztikai megfigyelése során készült kép- vagy hangfelvétel. Az ügyész az eredmény azon részeit, amelyek az eljárás szempontjából jelentőséggel bírnak és a büntetőeljáráásban bizonyítékként felhasználhatók, köteles a megvizsgálás után képi vagy írás-

¹⁹ StPO 147. § (1) 3. pont

²⁰ StPO 137. § (3)

beli formába átültetni és az iratokhoz csatolni. Világos tehát, hogy a titkos adatszerzéshez hasonlóan az ügyész döntési jogkörébe tartozik annak eldöntése, hogy kezdeményezi-e az eredmény felhasználását a büntetőeljárásban. A bíróságnak nem feladata a titkos adatszerzés és információgyűjtés szabályaival ellentétben az ügyész által csatolt iratok megvizsgálása, az elrendelés és végrehajtás ellenőrzése ugyanis a független megbízott jogvédő (*der Rechtsschutzbeauftragte*) feladata.

Annak feltételeit, hogy a titkos megfigyelés eredménye mikor használható fel bizonyítékként a büntetőeljárásban, az StPO 140. § (1) bekezdése sorolja fel. Először is, mivel a törvény 136. § (1) 1. pontjában meghatározott titkos megfigyelés esete nem igényel bírói beleegyezést, az eredmény büntetőeljárásban való felhasználhatóságához elegendő, ha az ott rögzített, az alkalmazásához szükséges előfeltételek fennállnak.

A titkos megfigyelés többi esetkörében, amikor az ügyész általi elrendeléshez bírói engedélyre van szükség [StPO 136. § (1) 2. és 3. pont; (3) bekezdés], az eredmény csak akkor használható fel bizonyítékként, ha az elrendelés és az engedélyezés is jogszerű volt, vagyis megfelelt a 137. szakaszban foglalt, az előbbieken már kifejtett feltételeknek (az elrendelés és engedélyezés szabályainak, illetve az időtartamra vonatkozó előírásoknak).

Az StPO 136. § (1) 2. és 3. pontja esetén további feltétel, hogy az eredmény bizonyítékként csak büntett, vagyis olyan szándékos bűncselekmény bizonyítására használható fel, amelyet a *Strafgesetzbuch*²¹ (a továbbiakban: StGB) életfogytig tartó vagy háromévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel fenyeget.²² Mivel az StPO 136. § (3) bekezdésében meghatározott esetben nincs külön kitétel arra vonatkozóan, hogy mely bűncselekmények esetében van helye titkos megfigyelésnek, ezért az eredmény bizonyítékként történő felhasználhatósága tekintetében sincs ilyen jellegű megszorítás.

Az ügyésznek az eredmény megvizsgálásakor és az arról való döntéshozatal során, hogy az eredmény felhasználható-e bizonyítékként, figyelemmel kell lennie az StPO 144. § szakaszára és a 157. § (2) bekezdésében foglaltakra is.

A 144. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a törvény védelemben részesíti a papok titoktartási kötelezettsége körébe eső információkat, azokkal a nyomozási eljárás, illetve az optikai és akusztikai megfigyelés elrendelése és végrehajtása során nem lehet visszaélni. Nem minősül ilyen visszaélésnek, ha magával a pappal szemben áll fenn az alapos gyanú, ekkor azonban az elren-

²¹ BGBl. Nr. 60/1974.

²² StGB 17. § (1)

deléshez és végrehajtáshoz szükség van a megbízott jogvédő előzetes engedélyére. A papoknak a gyóntatószékben, vagy a pappal való beszélgetések helyszínénél szolgáló helyiségben történő, technikai eszköz alkalmazásával való optikai és akusztikai megfigyelésének elrendelése vagy végrehajtása azonban még ebben az esetben sem megengedett. Az StPO 157. § (1) 2–4. pontjaiban meghatározott hivatásbeli titkok esetében is tiltja a törvény a nyomozási eljárás és a titkos megfigyelés során az ügyvédi és orvosi titok körébe eső hivatásbeli titkokkal való visszaélést. Az ügyvédi irodákban és az orvosi rendelőkben azonban a papokhoz hasonlóan megengedett a titkos megfigyelés, ha maga a titok kötelezettje alaposan gyanúsítható a bűncselekmény elkövetésével, de még a gyanú fennállása esetén sem hallgatható ki a vádlott és az ügyvéd vagy más, a 157. § (1) 1–4. pontjaiban felsorolt, tanúvallomás megtagadására jogosult közötti beszélgetés.²³ A megbízott jogvédő előzetes engedélye az ügyvédi irodákban vagy orvosi rendelőkben folytatott titkos megfigyeléshez is követelmény.

Az StPO 157. § (2) bekezdése megerősíti, hogy a 157. § (1) 2–5. pontjaiban meghatározott személyek tanúvallomás megtagadására irányuló joggal nem lehet visszaélni.

Az eredménynek a büntetőeljárásban való felhasználhatóságának feltételei ezzel tisztázódtak. A Be.-hez hasonlóan az StPO is szabályozza, hogy hogyan, milyen feltételekkel használható fel a titkos megfigyelés eredménye más eljárásban. A 140. § (2) bekezdése értelmében, ha az ügyész az eredmény megvizsgálása során arra a következtetésre jut, hogy más bűncselekményt követtek el, mint amelyet a megfigyelés indokaként a bírói engedély iránti kérelemben megadott, az eredmény ezen részével, ha az a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható, egy külön aktát kell létrehozni. A 140. § (3) bekezdése lehetővé teszi a titkos megfigyelés eredményének más bírósági vagy közigazgatási hatósági eljárásban való felhasználhatóságát, mégpedig akkor, ha a felhasználása a büntetőeljárásban is megengedett volt vagy megengedett lenne.

Iratok megőrzése és az irat-betekintési jog

Az StPO 145. § (1) bekezdése szerint a titkos megfigyelés eredményének megőrzése, illetve törlése a vádirat benyújtásáig az ügyész, az után pedig a bíróság kötelezettsége. A bíróság az eljárás jogerős befejezése után köteles

²³ <http://www.springerlink.com/content/978-3-211-35424-7/#section=412865&page=1&locus=11>

törölni az eredményt, kivéve azokat a részeit, amelyek valamely más, még folyamatban lévő büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználhatók. Ugyanez a szabály vonatkozik az ügyészségre is az eljárás megszüntetése esetén.²⁴

Az StPO 138. § (5) bekezdése szabályozza az optikai és akusztikai megfigyelés során keletkező iratok megismerésének jogát. Amint már szóltam róla, a Be. az iratismertetés keretében lehetővé teszi a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés eredményének a terhelt részéről való megismerését, tehát csak az után, hogy az ügyész benyújtotta a vádiratot a bíróságnak. Ezzel ellentétben az StPO 138. § (5) bekezdésének rendelkezései szerint már az optikai és akusztikai megfigyelés végrehajtásának befejezése után, de még a vádemelés előtt köteles az ügyészség a titkos eszköz alkalmazásának elrendeléséről szóló határozatot és az ahhoz kapcsolódó bírói engedélyt a terheltnek és a titkos megfigyelés által érintett más személynek haladéktalanul kézbesíteni. A kézbesítést csak akkor lehet elhalasztani, ha az a szóban forgó, vagy valamely más eljárás célját veszélyeztetné. Ha a titkos megfigyelést később kezdték meg, vagy korábban fejezték be annál az időpontnál, mint amit a bírói engedélyző határozat, illetve az ügyészi elrendelésről szóló döntés tartalmaz, akkor a titkos megfigyelés végrehajtásának tényleges időtartamát is közölni kell.

A kézbesítési kötelezettség tehát csak az ügyészi és bírói határozatra vonatkozóan áll fenn. Emellett azonban a terhelt részére további garanciát jelent, hogy az StPO 139. § (1) bekezdése szerint lehetővé kell tenni azt is, hogy a terhelt az eredménybe betekintsen, illetve azt meghallgassa. Hogyha harmadik személyek jogos érdekének védelme ezt megköveteli, az ügyészség köteles a terhelt betekintési jogát kizárni az eredmény azon részeire vonatkozóan, amelyeknek az eljárás szempontjából nincs jelentőségük. Ezt a szabályt azonban nem lehet alkalmazni, ha a főeljárás (*Hauptverhandlung*) idején az eredmény e részeit felhasználják. Ha a terhelt kérelmezi, az ügyészség köteles az eredmény azon részeit is átültetni képi vagy írásbeli formába, amelyek vonatkozásában erre még nem került sor, de csak akkor, ha ezek az eljárás szempontjából jelentőséggel bírnak és a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználhatók. A terhelt kérelmére vagy hivatalból az eredményt meg kell semmisíteni, ha azoknak a büntetőeljárás szempontjából nincs jelentőségük, illetve ha bizonyítékként nem használhatók fel. Ez a kérelmezési jog megilleti a titkos megfigyelés által érintett más személyt is, ha az eredmény tartalmaz általa, vagy neki küldött üzenetet, általa folytatott beszélgetést vagy őt ábrázoló képet.²⁵

²⁴ <http://www.springerlink.com/content/978-3-211-35424-7/#section=412865&page=2&locus=44>
²⁵ StPO 139. § (3)–(4)

Az ügyészség elrendelő határozatának a terhelt részére való kézbesítése azért különösen jelentős, mert ellene a terhelt a kézbesítéstől számított 14 napon belül panasszal élhet, amelyet az ügyészségnél kell benyújtania. Az ügyészség a panaszt az állásfoglalásával együtt haladéktalanul továbbítja a bíróságnak, így tehát arról a bíróság dönt.²⁶ A bíróság a panaszról zárt tárgyaláson, határozattal dönt. Ha a bíróság a benyújtott panasznak helyt ad, egyidejűleg el kell rendelni a titkos megfigyelés eredményének azonnali megsemmisítését.²⁷

Nemcsak a terheltnek, hanem – bár szűkebb körben – a titkos megfigyelés végrehajtásában érintett más személyeknek is van irat-betekintési joguk. Ők akkor ismerhetik meg az eredményt tartalmazó iratokat, ha az személyes adataikat, nekik vagy általuk küldött üzeneteket, általuk folytatott beszélgetéseket, vagy őket ábrázoló képeket tartalmaz. Ha az eredmény a személyazonosságukat is tartalmazza, vagy az abból különösebb nehézség nélkül megállapítható, akkor az ügyészség köteles őket erről a jogukról kioktatni.²⁸

Az StPO 145. § (2) bekezdésének rendelkezései szerint a nyomozási intézkedések elrendeléséről, jóváhagyásáról, bírói engedélyezéséről szóló határozatokat, továbbá a kép- és írásbeli formába átültetett eredményt először elkülönítetten kell tárolni, és csak azután lehet az iratokhoz csatolni, miután a szóban forgó határozat a terhelttel szemben jogerőre emelkedett.

Az elrendelő határozatnak a terhelt részére való kézbesítéséig a terhelt, a magánfél, illetve a sértett irat-betekintési joga korlátozható, ha feltételezhető, hogy más módon a nyomozás célja vagy a nyomozási intézkedés által érintettek személyiségi jogai veszélyben lennének. Az irat-betekintési jog kizárt abban az esetben, ha az ezzel kapcsolatos iratokat, határozatokat zártan kell kezelni. Ezt arra az esetre mondja ki az eljárási törvény, ha a titkos megfigyelést a 136. § (1) 2. vagy 3. pontja alapján végezték, és csak addig tart, amíg a képi vagy írásbeli formába átültetett eredményt és a hozzá kapcsolódó engedélyező, elrendelő határozatot nem csatolták az iratokhoz.²⁹

A megbízott jogvédő

Az StPO-ban bevezették a megbízott jogvédő (*Rechtsschutzbeauftragter*) jogintézményét, aki a személyek optikai és akusztikai megfigyelése körében

²⁶ StPO 88. § (1)–(2)

²⁷ StPO 89. § (4)

²⁸ StPO 139. § (2)

²⁹ StPO 145. § (3)

az elrendelő, jóváhagyó és engedélyező határozatokat, illetve a végrehajtást ellenőrzi.

Ha az ügyész bírói engedélyt kér a titkos megfigyelés elrendeléséhez, köteles a megbízott jogvédőnek a kérelem másolatát a feljelentésről készült másolattal és a nyomozási eredményt tartalmazó dokumentummal együtt átadni.

Amint már kifejtettem, bizonyos esetekben az ügyésznek előbb a megbízott jogvédő jóváhagyását kell beszereznie ahhoz, hogy egyáltalán a bírósághoz fordulhasson engedélyért. Ezek az esetek, amikor a pappal való beszélgetések helyszínén vagy hivatásánál fogva titoktartási kötelezettséggel felruházott személyekkel szemben titkos megfigyelés elrendelése szükséges.³⁰ Ha az ügyész a megbízott jogvédő felhatalmazása nélkül kérelmezi a titkos megfigyelés iránti bírói engedélyt, a bíróság a kérelmet elutasítja.³¹

Az StPO 147. § (3) bekezdése értelmében a megbízott jogvédő ellenőrzési feladatainak ellátásához az ügyésznek el kell küldenie a bírói engedélyt és az ügyész elrendelő határozatát, továbbá minden olyan iratot, amelyek szükségesek lehetnek annak megítéléséhez, hogy a titkos megfigyelés elrendelésének okai fennállnak-e. Az iratok megvizsgálása után a megbízott jogvédő a titkos megfigyelést elrendelő ügyészi határozat ellen panasszal élhet a terhelt számára rendelkezésre álló fellebbezési határidőn belül.

Az StPO 147. § (4) bekezdésének rendelkezései szerint a titkos megfigyelés befejezése után, de még az eredménynek az iratokhoz való csatolása előtt a megbízott jogvédőnek lehetőséget kell adni arra, hogy az eredményt tartalmazó iratokba betekintszen, illetve a hangfelvételeket meghallgassa. Továbbá kérelmezheti az eredmény vagy annak egy részének megsemmisítését, illetve megvizsgálhatja a megsemmisítés szabályszerűségét. Ha az ügyész nem teljesíti a megbízott jogvédő erre irányuló kérelmét, késedelem nélkül be kell szereznie a bíróság döntését ebben a kérdésben.

³⁰ StPO 147. § (1)–(2)

³¹ <http://www.springerlink.com/content/978-3-211-35424-7/#section=412866&page=1&locus=8>

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

VARGA PÉTER

A kábítószer-előállító laborok veszélyei – eseteírás

Napjainkban folyamatosan változik, alakul a korábban állandónak tűnő illegális kábítószerpiac. Tendencia, hogy a korábbi előállító területekről (Hollandia, Afganisztán, Dél-Amerika) az előállító folyamatok egyes részei vagy akár az egésze áttevéődik a célországba, célrégiókba. Ennek a folyamatnak az első markáns jele a marihuánaültetvények tömeges megjelenése a közép-európai régióban és Magyarországon, ez a jelenség 2007-től vált jelentőssé. Az átrendeződés további jele a drogelőállító laborok egyre gyakoribb felbukása hazánkban.

A laborok merőben új helyzetet teremtettek, hiszen a nyomozást az eddigi kriminalisztikai tapasztalatoktól teljesen eltérő körülmények között kell folytatni. A felmerülő problémákat, a lehetséges megoldási javaslatokat az első jelentős illegális kábítószerlabor felszámolásának elsődleges nyomozási cselekményein keresztül szeretném bemutatni, ezzel is segítve a hasonló helyzetbe kerülő kollégákat.

2010. október 12-én a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Szolgálat (KBESZ) nyomozást rendelt el kábítószerrel visszaélés büntette elkövetésének megalapozott gyanúja miatt a XV. kerületben lévő egyik pinchehelyiségben felfedezett, vélelmezhetően metamfetamin, illetve amfetamin illegális előállítására alkalmas labor miatt.

Tekintettel arra, hogy a bármilyen vegyészeti tevékenységet folytató labor rendkívül veszélyes lehet – mind az ott lévő maró, gyúlékony és mérgező anyagok, illetve az ezek helytelen kezeléséből, tárolásából, csomagolásából, szállításából eredő robbanásveszély miatt –, az intézkedés kezdetekor a központi ügyeleti főosztály értesítette a polgári védelem veszélyhelyzet-felderítő szolgálatát is. A polgári védelem kollégái a helyszínen mérést végeztek annak megállapítása céljából, hogy a levegőben azonosítható-e mérgező anyag, egyáltalán be lehet-e menni, bent lehet-e tartózkodni. Nem volt mérgeanyag a levegőben.

A nyomozó szervek munkatársainak nincs kellő szakértelmük a laborokban használt anyagok és azok hatásai tekintetében. A laborokban számtalan olyan anyagot, folyadékot tárolhatnak, amelyek veszélyesnek minősülnek, ezeket az eljáró rendőrök még csak fel sem ismerik, már csak azért sem, mert a flakonokban, üvegekben nem mindig a címkén lévő anyagot tárolják. Ezért

a labor felfedezésekor intézkedtünk igazságügyi vegyész szakértő azonnali ki rendeléséről, és az eljáró kollégák már vele együtt érkeztek meg a helyszínre.

Az igazságügyi vegyész szakértőnek kellő szakértelme van annak megá lapítására, hogy a laborban használt felszerelések, vegyszerek, esetleg a le foglalt feljegyzésekben szereplő képletek külön-külön vagy együttesen alkal masak-e kábítószer vagy bármilyen más anyag (például robbanószer) előállítására. Tudnia kell azt is, hogy a vegyszerek mennyire veszélyesek, a laborban megtalálható felszerelések, eszközök közül melyek azok, amelyek adott pillanatban működnek, azt a testi épség kockáztatása nélkül hogy kell leállítani (hatástalanítani) annak érdekében, hogy a szemle biztonságos körülmények között megtartható legyen. E tényekről nincs információja az in tézkedő rendőrnek, így a helytelenül leállított, leszerelt, kezelt eszközök, anyagok olyan kémiai reakciókat indíthatnak be, amelyek rendkívül veszé lyesek lehetnek az egészségre, a testi épségre, az életre.

Jelen ügyben az igazságügyi vegyész szakértő felmérte a laborban lévő aktuális állapotot, meghatározta azoknak a vegyszereknek a körét – nyilván alapvetően az üvegeken lévő feliratokból, küllemből, szagból stb. –, amelyek súlyosan mérgező, maró vegyszerek. A szakértő mintát vett, majd a helyszín-ről távozott azzal, hogy a másnapi szemlén szintén jelen lesz. Mindezek után a labort lezártuk, az őrzéséről gondoskodtunk a szemléig.

A szemle megkezdése előtt tájékoztatást kértünk az igazságügyi vegyész szakértőtől, hogy a nyomozási cselekmény lefolytatásához szükséges-e bár-milyen speciális felszerelés, ideértve a személyi védőfelszereléseket, vegy-szerek, eszközök csomagolásához nélkülözhetetlen különleges eszközöket, stb.. A szakértő azt mondta, hogy műanyag ládán vagy kartondobozokon kí-vül semmilyen speciális felszerelésre nincs szükség, annak is csak a szállítás szempontjából van jelentősége, mivel üvegeket kell szállítani, és meg kell előzni az esetleges kiborulásukat, összetörésüket.

A szemlén a szakértő meghatározta, hogy milyen anyagok, tárgyak szak-értői vizsgálata elengedhetetlen, majd elhagyta a helyszínt.

Tekintettel arra, hogy veszélyes anyagokat a KBESZ, illetve a rendőrség más alegysége sem szállíthat, a szemle idején felvettük a kapcsolatot a köz-ponti ügyeleti főosztállyal, ott megadták nekünk a katasztrófavédelem és az ÁNTSZ telefonszámait. Mivel már elmúlt délután négy óra, az ÁNTSZ-nél már nem vették fel a telefont, a katasztrófavédelem ügyelete a polgári véde-lem ügyeletéhez irányított mint illetékeshez.

A polgári védelem ügyelete elmondta, hogy ők nem szállítanak veszé-lyes anyagot, az ilyenek szállítását, tárolását az ADR biztonságtechnikai vég-

zettség/rendszer birtokában lévő cégek végzik. A megoldás érdekében telefonon felvettük a kapcsolatot a Pest Megyei Rendőr-főkapitánysággal, mivel ők már jártak el hasonló esetben. A lefoglalt dolgok szállításának helyes módjáról innen sem kaptunk megfelelő, használható információt, mivel az ottani kollégák korábban számoltak fel kábítószer-előállító labort, és vállalva a kockázatot, se a szemléhez, se a szállításához nem kértek speciális segítséget.

A polgári védelem ügyeletes ismét a helyszínre irányította a veszélyhelyzet-felismerő szolgálatot azzal, hogy ők minden szükséges információt megadnak a helyszínen. A szállítást végző szervezet, továbbá a szállítás módját nagyjából este hétre sikerült megállapítani, ennek módjáról ugyanis a központi ügyelet semmiféle információval nem szolgált, ez pedig egyértelműen arra vezethető vissza, hogy a BRFK-nál korábban nem volt hasonló szituáció. Szükséges megjegyezni, hogy a kollégák már túl voltak a szemle nagy részén, amikor a tudomásukra hozták: azért, mert a levegőben nem érzlelnék káros anyagokat, attól még lehetséges, hogy az egészségre igen ártalmas lehet egy-egy vegyszer, ott lévő egyéb anyag huzamosabb ideig történő belélegzése.

A veszélyhelyzet-felismerő szolgálat megadta a Palota Kft. elérhetőségét, a lefoglalt veszélyes anyagok szállítását ugyanis csak ők végezhetik. A kft. képviselője a beszélgetés elején elmondta, hogy ők veszélyes hulladékok tárolását és megsemmisítését végzik, de mivel ilyen jellegű tevékenységre is van engedélyük, a szállítását is el tudják végezni. Elmondta, hogy a Palota Kft.-nek van ADR biztonsági tanácsadója is. Mivel azonban hasonló esethez még nem kérték a közreműködésüket, így csak az általános módszerről beszélhet, ebbe beletartozik például, hogy ilyen veszélyes anyagokat csak speciális csomagolóanyagba lehet csomagolni, a balesetveszély szempontjából fontos, hogy mit mivel lehet vagy éppen nem lehet együtt csomagolni, hogy a szállításuk csak szeparált rakterű gépjárművekben történhet.

Mindezekről az eljárás addigi pontjáig nem volt tudomásunk, így a szemle, valamint a bűnjelek csomagolása már befejeződött. Felvetődött annak a lehetősége is, hogy másnap, a szállítás napján az összes bűnjelet ellenőrizni kell, és újra kell csomagolni, mindez pedig erősen megkérdőjelezte volna a bűnjel eredetét és az eljárásban történő felhasználhatóságát. A Palota Kft. másnap a lefoglalt bűnjeleket a szemle helyszínéről egyenesen a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetbe szállította. Intézkedtünk a lefoglalt bűnjelek őrzéséről és kíséréséről.

A szállításnál jelen lévő biztonsági tanácsadó észlelte, hogy olyan vegyszerek kerültek egy dobozba, amelyeket tilos együtt csomagolni, mivel szál-

lítás közben fel is robbanhatnak. Így azonban a veszélyhelyzetet ki lehetett küszöbölni és a tényleges szállítást biztonságossá lehetett tenni.

A leírtak alapján levonható az a következtetés, hogy mivel a nyomozó hatóságnak nincsenek speciális vegyészeti ismeretei, ezért az ilyen helyszíneken tehető intézkedések és a szemle lefolytatása tekintetében segítséget kell kapniuk. Ehhez pedig nem elegendő csupán az igazságügyi vegyész szakértő, mivel például ebben az esetben neki sem volt kellő információja a vegyszerek biztonságát érintő valamennyi kérdésben.

Az ügyben a BSZKI szakértője úgy tájékoztatott bennünket, hogy van a helyszínen olyan anyag, amely vízzel érintkezve azonnal robban, így például tűz keletkezése esetén szigorúan tilos vízzel oltani, azt viszont nem említette, hogy egy esetleges robbanás következtében a levegőbe jutó anyagok mennyire mérgezők. Ez csupán egy példa arra, hogy megfelelő szakértelemmel felvértezett személy és szigorú szabályozás nélkül a jövőben emberi életek kerülhetnek veszélybe egy-egy ilyen intézkedés vagy szemle folyamán.

A nyomozás alatt akkor szembesültünk az újabb problémával, amikor a szakértői véleményben a BSZKI csak a vegyszerek egy részét nyilvántotta életveszélyesnek vagy veszélyesnek, így a vonatkozó szabályok betartásával csak ezek tárolásáról kívánt gondoskodni. Kérte, hogy a fennmaradó vegyszereket szállítsuk el. A rendőrségi bűnjelkezelési szabályok szerint vegyszer nem tárolható a bűnjelkamrában, és a Fővárosi Bíróság Gazdasági Hivatalába sem szállítható. Mivel nem is kábítószer, így a központi kábítószer-tárolóban sem helyezhetők el. Végül csaknem két hónap után sikerült elszállítani és a tárolását tárolási díj ellenében megoldani.

Az ügyben szereplő laborokon kívül másfélék is előfordulhatnak, ráadásul a kábítószer-előállító laborok között is jelentős különbségek adódhatnak, így léteznek:

- *konyhai laborok*: kis kapacitású, rossz felszereléssel és nem megfelelő körülmények között kialakított, hozzá nem értő, képzetlen egyén laboratóriuma vagy képzett vegyész otthoni műhelye;
- *online laborok*: jól felszerelt, képzett vegyész(ek) által irányított csoportok – ide tartozik a nagy kapacitású konyhai labor is;
- *dizájnlaborok*: képzett, többféle eljárást és vegyületet kipróbáló vegyészekkel, akik egy előállítani kívánt vegyület többféle módosítását keresik, a leginkább megfelelő vegyületet akarják kikísérletezni.

A kábítószerlaborokat megkülönböztethetjük a szerint is, hogy milyen kábítószereket állítanak elő bennük.

Az *amfetamin* előállításához leggyakrabban használt módszer az úgynevezett Leuckart-módszer, egy többlépcsős szintézis, amelyet a mai lengyel és holland laboratóriumok leggyakrabban használnak. Szükséges berendezések: fűtőrendszer, reakciós üveglombik vagy fém reakciós edény melegítővel, reflux- és kondenzátorcsövek, elkülönítő lombik, gőzfejlesztőgép. Szükséges vegyületek: BMK (benzil-metil-keton), formamid vagy ammónium-formát, ecetsav, nátrium-hidroxid, kénsav, oldószerek (metanol, aceton, benzin), kénsav.

Egyéb előállítási lehetőségek:

1. Nitrosztirén módszer:
 - a) prekursorok: nitroétán és benzaldehid,
 - b) reagensek: kénsav, nátrium-hidroxid,
 - c) katalizátorként butil, vagy propilamin használható,
 - d) legszükségesebb eszköz egy elektrolizáló berendezés;
2. Reduktív amináció: BMK és ammónia szükséges hozzá.
 - a) reagensek kénsav, nátrium-hidroxid, hidrogén, oldószerek aceton vagy etanol szükséges;
 - b) Három különböző módszere ismert:
 - magas nyomáson, nikkal katalizátorral rövid idő alatt jó minőség érhető el,
 - alacsony nyomáson, nikkal katalizátorral 85 százalék termelési hatékonyság,
 - alacsony nyomáson, platínium-oxid katalizátorral. Egyszerű művelet, a termelési hatékonysága 55 százalék.

A *metamfetamin* előállításához használatos a

- *hipofoszforos módszer*: kétlépcsős folyamat, amelyhez fő prekuzorként az efedrint vagy a pszeudoefedrint használják, amelyet gyógyszerkészítményekből lehet oldószerekkel kivonni.
- *lítium-ammónia rendszer*: szintén efedrint vagy pszeudoefedrint használnak prekuzorként, amelyhez ammónia-anhidridet és az elektronikai berendezésekhez használt akkumulátorokból kinyerhető lítiumos oldatot kevernek. A reakció mínusz 72 Celsius-fokot igényel, és mérgezőgáz-fejlődéssel jár.
- *P2P-módszer (Leuckart-módszer)*: a fenil-2-propanon egy viszonylag szigorúan ellenőrzött vegyület, de a benzil-cianid, a fenilsav és a fenil-2-nitropropán felhasználásával számos módszerrel szintetizálható. A módszer során a P2P-hez metilamint, higany-kloridot és alumíniumot kell adni.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

- *alacsony nyomású hidrogenizációs módszer*: az első lépésben pszeudoefedrint vagy efedrint kevernek el tionil-kloriddal, hogy így kloroefedrint kapjanak. A második lépésben a kloroefedrint nyomás alatt hidrogéngázzal és palládium-2-kloriddal elegyítik.

Az MDMA előállításához bevett gyakorlat a

- *Leuckart-módszer*: berendezési tárgyak, mint az amfetaminnál, de eltérő vegyszerek kellene hozzá. Prekurzorként a PMK-t, reagensként N-metilformamidot és ecetsavat, oldószerként benzint vagy metanolt alkalmaznak. De szükséges még hozzá benzin, metanol, sósav;
- többféle módszer is létezik, amelyek esetében még további vegyi anyagok is szükségesek az előállításához így: CH_3NH_2 , NaBH_4 , higany-klorid, NaOH . A folyamat rendkívül veszélyes, mert a reakció közben hidrogéngáz fejlődik!

A BMK átlátszó, virágillatú, olajos folyadék. Az EU-ban nem használják, más országokban nagyon kismértékben használja a műanyagipar. Illegálisan az amfetamin és a metamfetamin előállításához használják.

– *Leuckart-módszer*: BMK + formamid (ammónium formát) az amfetaminhoz. BMK + N-metilformamid a metamfetaminhoz.

- *reduktív aminációs módszer*: BMK + ammónia az amfetaminhoz, BMK + metilamin a metamfetaminhoz.

A BMK-t – mivel a legális piacról nehezen szerezhető be – ugyanúgy csempészik Európa-szerte, mint a listás kábítószereket. Ez az első prekursor, amelyet megpróbáltak formailag is elrejtteni – megváltoztatták a külső, fizikai jellemzőjét: sárgás folyadék helyett fehér színű por formában csempészték. A lefoglalt BMK vegyész szakértői vizsgálata során beszerzett adatok alapján létehoztak egy adatbázist, amely tartalmazza az azonosításra alkalmas tulajdonságokat. Ezen információk segítségével összeköthetők a különböző helyen és időben megtalált kábítószerlaborok.

Marihuánaültetvények, valamint a kokain- és heroinlaborok jellemzői

Marihuánaültetvények

Épületen belül elrejtett ültetvények. Egyszerű, házi kialakítástól a többszobás, profi módszerekkel összeszerelt ültetvényekig. Jellemző a szár és a leve-

lek leválogatása, valamint a hím ivarú egyedek eltávolítása. A legjobb egyed kitenyésztése érdekében általában klónozással szaporítják a növényeket. Elektromos és öntözőberendezést építenek ki, vegyi anyagokkal serkentik a növények növekedését, szellőztető- és légszűrőberendezést építenek ki, valamint gondoskodnak az ültetvény megfelelő álcázásáról is.

Nagy nyomású préseléssel állítják elő a marihuána olajából a hasist. Fő termelési területe Marokkó, valamint Afganisztán.

Heroin-előállítás

A nyers mákgubó gyantájából nyert ópiumból állítják elő szintézissel. Fő termelő országok Afganisztán, Mianmar, Mexikó és Kolumbia. Szükséges hozzá kalcium-oxid, ammónium-klorid, savas anhidrid, nátrium-karbonát, aceton, sósav. Amikor a heroin színe fehér, az arra utal, hogy Mianmarban állították elő, mert ott alkalmaznak egy további lépést, amikor is a későbbi folyamatok előtt kristályosítják a morfint. Mexikóban nem vonják ki a morfint a heroinból, ezért sötétebb a színe.

A kokain előállítása

A kokaint a kokacserje leveléből állítják elő, szükséges hozzá nátrium-karbonát, kalcium-karbonát vagy cement, kerozin, kénsav vagy sósav, potasszium permanganát vagy hidrogén-peroxid, ammónia, dietil-éter és aceton.

A hatékonysági ráta alapján például száz kilogramm kokain előállításához 15-40 tonna kokalevélre, 455 kg kalcium-karbonátra, 3650 liter kerozinra, 137 liter kénsavra, 40 kilogramm potasszium permanganátra és 40 liter sósavra van szükség. Dél-Amerikában évente 44 millió kilogramm vegyi anyagot használnak fel a kokain előállításához.

Az utóbbi években tapasztalható tendencia kokainkonvertáló laborok megjelenését mutatja a célországokban, így az Egyesült Államokban és Európában. Ennek lényege, hogy a kokaint reakcióba léptetik nátriumos vegyületekkel; és az így elkészített anyag lúgként viselkedik és normál vegyi anyagként szállítható, gyorsesztek sem mutatják ki. A célországban lévő laborba érve egyszerű reakcióval visszaalakítható, és újra kinyerhető a kokain. A statisztikai adatok és az elmúlt évek szakmai bizonyítékai alapján két tényt lehet megállapítani a kereskedelemről: 1. az Európai Unióban folyamatosan nő a kokainfogyasztás; 2. a csempészetben erősödik a nyugat-afrikai államok, elsősorban Nigéria szerepe.

Az előzőekből is látható, hogy rendkívül veszélyes anyagok és eljárások alkalmazására kerül sor az ilyen laborokban, ezért az elsősorban külföldről beszerzett adatok és a saját tapasztalataink nyomán a következőket célszerű alkalmazni:

1. A polgári védelem és a BSZKI azonnali, halaszthatatlan értesítése a helyszín veszélyhelyzetének fennállása, felmérése érdekében. Első belépés: biztonsági intézkedések megtétele, szellőztetés, működő folyamatok leállítása.
2. Visszajelentés: intézkedések értékelése, a labor és a folyamatok azonosítása az első jelek alapján, megfelelő szakértelemmel felvértezett szemlebizottság kijelölése (létrehozása), létszámának meghatározása, közreműködők bevonása, kötelező védelmi felszerelések körének meghatározása.
3. A veszélyhelyzet felmérése és megszüntetése után elsődleges rögzítés: dokumentálás videóval, helyszínrajzzal, fényképpel, közben a zónák kialakítása és felkészülés a nyomgyűjtésre:
 - a) *tiltott zóna*: csak kis létszámú szemlebizottság léphet be (vegyész, kellő szakértelemmel felvértezett egyéb személy, nyomozó hatóság tagja),
 - b) *támogatási zóna*: nem veszélyes terület, ahol a szemle többi résztvevője tartózkodhat,
 - c) *fertőtlenítési zóna*: gyűjtőhelye a lefoglalt tárgyaknak,
 - d) így a szemle lefolytatása: elsődlegesen nyomrögzítés, majd a tárgyak és kész termékek, feljegyzések stb. szétszedése, csomagolása,
 - e) résztvevő állomány fertőtlenítése, eszközök tisztítása;
4. Kérkezésükig is a halaszthatatlan intézkedés kivételével, például elkövető elfogása kizárólag a helyszín kívülről történő biztosítása. Ott kifejezetten semmihez nem érni, semmivel, semmilyen körülmények között nem érintkezni. Az elkövető elfogása kapcsán is már előre megfontolandó, hogy mindent el kell követni annak érdekében, hogy ne a labor területén, hanem teljesen elkülönített helyszínen kerüljön erre sor a nyilvánvaló okok miatt.
5. Az esetlegesen számításba vehető, általunk ismeretlen kémiai reakciókra figyelemmel, a veszélyhelyzet felmérése, megszüntetése után a szemle azonnali megkezdése. Vagyis ezeket a szemléket nem célszerű halasztani, mert azt sem tudhatjuk, hogy a laborban lévő, nyitott fedelű szerek, megindult folyamatok következtében a levegőben nem keletkezett-e (nem keletkezhet-e) főleg a lezárt helyiségben az emberi életre, egészségre (a szemlét végzőkre, lakókörnyezetben élőkre) káros anyag, vagy nem alakult-e ki bármilyen veszélyhelyzet.
6. A szemlén ADR biztonsági tanácsadó szaktanácsadóként történő bevonása, aki az elejétől meghatározza az ott lévő szerek veszélyességi fokát, ennek

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

megfelelően segíti és végzi/irányítja a szabályozásnak megfelelő csomagolóanyagot és csomagolást. Szállításra alkalmas állapotba helyezi az így feltárt, lefoglalt, biztonságosan (egymástól elkülönítetten kezelendő) becsomagolt bűnjeleket. Ez után következik a veszélyes áru szállítására engedéllyel bíró cég kirendelése a szállítás lebonyolítása érdekében. Az így lefoglalt bűnjelek a helyszínről kizárólag a BSZKI-ba szállíthatók további, részletes vizsgálat elvégzésére. A BSZKI szakvéleményében foglaltaknak megfelelően lehet dönteni a lefoglalt bűnjelek (vegyszerek, veszélyes vagy éppen veszélytelen anyagok) helyes tárolásáról.

7. Mindezekre tekintettel a költségek optimalizálása, valamint a halaszthatatlanság fenntartása érdekében célszerű megállapodást kötni a veszélyes anyagok szállítására, tárolására erre szakosodott céggel.
8. A laborokról mind a járó, mind a nyomozó, mind a technikai állomány részére megfelelő szintű oktatást kell szervezni.

Az előzőekből egyértelmű, hogy az illegális kábítószer-előállító laborok rendkívül veszélyes helyszínek, vizsgálatuk folyamán a korábban megszokott és alkalmazott módszerek nem minden esetben megfelelők, elégségesek vagy éppen alkalmasak a meghatározott cél: a sikeres büntetőeljáráshoz szükséges bűnjelek és nyomok összegyűjtésére, rögzítésére. Rendkívül fontos figyelni a környezet és az anyagok, illetve folyamatok veszélyes, laikusként fel nem ismert összefüggéseire. Ezért az alkalmazott nyomozási cselekmények idején különös tekintettel kell lenni arra, hogy a testi épség és a nyomozás érdekei ne sérüljenek és az eljárást kellő hatékonysággal, valamint megfelelő biztonságban lehessen lefolytatni.

KÖNYVISMERTETÉS

Korinek László: Kriminológia I–II.

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010

2010-ben jelent meg *Korinek László Kriminológia I–II.* című munkája. Az elsősorban kézikönyvként használható kiadvány hiánypótló alkotás a hazai kriminológia területén, szintetizáló jellege miatt azonban nem csak enciklopédiaként, de oktatási anyagként is kiválóan alkalmazható.

A kriminológia hosszú ideig a büntetőjog segédtudománya volt, így önálló diszciplínaként való elismerése sokáig váratott magára – némely egyetemen még ma sem nevesítik a tárgyat, és csupán a bűnügyi tudományok alapozó előadásaiiban kapnak helyet a kriminológia egyes részterületei „társadalomtudományi bevezető” címen. Ez valahol érthető is, hiszen hazánkban a kriminológiát hagyományosan a jogi karokon oktatták, oktatják, itt pedig társadalomtudományként kevésbé preferált a többi tárgyhoz képest. Éppígy helyénvaló lenne azonban, ha a társadalomtudományi karon (is) helyet kapna, hiszen interdiszciplináris tudományként erősen kapcsolódik a szociológiához, a pszichológiához vagy például az antropológiához is.

Bár a hazai kriminológia megszületése a XIX. század végére, a XX. század elejére tehető, az oktatásban sokáig pusztán a büntetőjog árnyékában volt helye. Az ELTE-n még az 1940-es évek végén is csupán magántanári előadások formájában hallgathatták az egyetem jogi karának hallgatói a tárgyat, és csak az 1963. évi tantervi reform kapcsán jutott főkéllégiumi rangra. Ekkor kísérleti jelleggel először a szegedi egyetemen kezdték meg az oktatását, majd kötelező tárgyként 1964-től az ország összes jogi karán. A tárgynak 1979 óta van saját tanszéke az ELTE-n. Ez nagy érdem, hiszen az országban ez az egyetlen felsőoktatási intézmény, ahol önálló otthona van a tudománynak; a többi hazai jogi karon közös tanszékeken osztozik a büntetőjoggal és/vagy a büntetés-végrehajtási joggal.

A diszciplína autonóm tudománnyá válásának nehézségeit láthatjuk tehát a tárgy egyetemi oktatásának történetén keresztül is. Bár a kriminológia kifejezést *Raffaele Garofalo* már az 1885-ben megjelent *La criminologia* című művében használata, a kriminológia önálló és elismert szaktudománnyá válását nehezítette, hogy igen heterogén jelenségeket vizsgál, amelyekre részben más tudományterületek is igényt tartottak, tartanak: a kriminológia módszertani értelemben multidiszciplináris tudomány, de eredményét tekintve interdiszciplináris is. Az ellene ható tényezők dacára, a társadalmi és a krimi-

nológiai tudás területén bekövetkezett változások miatt a kriminológia végül autonóm tudománnyá lett.

A tudomány fejlődésének történetéhez hasonló ívet írt le a róla szóló szakkönyvek és tankönyvek múltja és jelene is. Bár a hazai kriminológia igen gazdag kutatási eredményekben, és immár félévszáz éves múltra tekint vissza az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) is, a tudományt összefoglaló szakkönyveknek azonban híján van (a rendszerváltozástól napjainkig összesen öt magyar ilyen jellegű szakirodalom vagy tankönyv jelent meg). Ez pedig nemcsak a diszciplína hazai oktatását, de az ismeretek összegzését és a tárgy további fejlődését is akadályozza. Ezt az űrt volt hivatott betölteni a 2006-ban *Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László és Lévy Miklós* szerkesztésében elsősorban az ELTE hallgatói részére készített *Kriminológia – Szakkriminológia* című tankönyv, szerzőinek sorában a szerkesztők mellett az OKRI több munkatársa és neves kriminológusok, büntetőjogászok is megtalálhatók.

Hasonló szándék vezérelte a Korinek László által írt és szerkesztett, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának támogatásával megjelent *Kriminológia I–II.* című kétkötetes kiadvány elkészítését is – ez, tekintve a tárgy rögzös múltját, a diszciplína ifjúságát és még inkább a saját tanszékek hiányát, jelentős előrelépés a tudomány hazai történetében és eredményeinek egybegyűjtésében.

A két kiadvány hiánypótló alkotás a hazai kriminológiai oktatásban és a tárgy körében kutatott témakörök és eredmények összefoglalásában, hiszen utoljára az ezredfordulón jelent meg magyar szerzőtől (éppen Korinek Lászlótól) a tudomány teljes egészét felölelő munka. A kriminológia oktatása jellemzően külföldi tankönyvek magyar fordításai (elsősorban: *Freda Adler, Gerhard O. W. Mueller, William S. Laufer: Kriminológia.* Osiris, 2000), a tudomány egyes részterületeit tárgyaló tanulmányok, cikkek, könyvrészletek alapján történt, az említett munkák szerzőinek és szerkesztőinek munkája tehát vitathatatlan. A két új kiadványnak ugyanis egy a célja: a kriminológia teljes tudományterületét felölelő, a magyar sajátosságokra is odafigyelő, azokat részletező művek megalkotása, amelyek nemcsak a kriminológia fogalmára, feladatára, történetére és irányzataira térnek ki, de hangsúlyozzák azok gyakorlati alkalmazását és az új elméleteket, valamint a jövőben várható változásokat is. Míg azonban a 2006-os mű elsősorban tankönyvként használható, addig Korinek László munkája az ismeretterjesztést is szolgálja, és minél szélesebb körhöz kíván szólni. A kötetet szerkezete, választott témakörei és nyelvezetének gördülékenysége nemcsak a jogi oktatás számára teszi alkalmassá, de a média munkatársai vagy épp a bűnügyi tudományok iránt érdek-

lődök is haszonnal forgathatják. Mindemellett valódi szakkönyv, amelyet szociológusok, pszichológusok vagy éppen a gyermekvédelem területén dolgozó szakemberek is használhatnak, de a rendészeti vonatkozású példák miatt jól használható például rendőrtisztek oktatásában és/vagy továbbképzésekor is.

E szakkönyv továbblépésként értékelhető nemcsak az ezredfordulón megjelent külföldi kötethez, de a *Kriminológia – Szakkriminológia* című kötethez képest is, hiszen a köztük eltelt időszak lehetőséget adott a szerzőnek a korábbi kiadványban ismertetettekhez képest a továbblépésre és átgondolásra, valamint az eltelt négy év eseményeinek, változásainak bemutatására. És valóban, a *Kriminológia I–II.* második kötetének utolsó fejezete már a tudományág jövőjéről szól, kitekintve létjogosultságaira, határaitra, a fejlődés várható irányaira és az előtte álló próbatételekre. De a két magyar kiadvány között eltelt időszak jótékony nyomát fedezhetjük fel abban is, hogy a felhasznált irodalmak között több 2007–2008-as forrást is találhatunk.

Azt, hogy mit tekintünk a kriminológia mint önálló, empirikus társadalomtudomány kutatási körébe tartozónak, az e fogalmat meghatározó paradigmák jelölik ki. A kriminológiai gondolkodás történetében e téren – mint ismeretes – három megközelítést találunk. A formálódó tudományág kezdeti éveire jellemző – de a diszciplínát még napjainkban is átható – etiológiai paradigma szerint a kriminológia feladata a bűnözés okainak és feltételeinek kutatása. A XX. század negyvenes éveitől jelentkező interakcionista iskola kitágította ezt a megközelítést, és a tudomány érdeklődési körébe vonta a büntetőjogi norma keletkezését, a hatósági szelekción vagy a stigmatizációt. A hatvanas évek végétől pedig megjelent a kritikai vagy radikális paradigma, ennek ékes példája a feminista vagy a posztmodern kriminológia. Az irányzat a tilalmakat létesítő jogi normák keletkezése és érvényesítése mögötti érdekviszonyokat elemzi. Az ismertetett paradigmáknak megfelelően szűkebb és tágabb értelemben vett kriminológiáról beszélhetünk. Míg előbbi a bűnt, a bűnözést és az elkövetőt kutatja, utóbbi ezen túlmenően feladatának tekinti az áldozatokkal, valamint a bűnözési kontroll intézményeivel foglalkozást is.

A Korinek László-féle enciklopédikus mű *Günther Kaiser* kriminológia-definícióját fogadja el, azaz „*A kriminológia a bűnözésről, a bűnelkövetőről és a negatív deviáns viselkedésről, valamint ezek ellenőrzéséről létező tapasztalati tudás rendszerezett összessége. A tudományterület olyan alapprogramokkal dolgozik, mint a bűnözés, a bűnelkövető és bűnözési kontroll, de hozzátartozik az áldozattan és a bűnmegelőzés is.*” Ennek megfelelően a ki-

* Korinek László: *Kriminológia I.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 19. o.

advány megközelítésmódja az interakcionista paradigma hatását magán viselő etiológiai szemléletnek felel meg, azaz a tágabb értelemben vett kriminológia fogalmát fogadja el.

A kriminológia fogalmát meghatározó eltérő paradigmák természetesen nyomot hagynak a tárgyban született munkákon is. Korinek László műve két nagyobb szerkezeti egységre oszlik, amely a két kötetbe rendezésnek is alapja. Az első részben tudományelméleti, tudománytörténeti és a bűnözés megismerésével, értelmezésével kapcsolatos fejezetek, valamint a bűnözésre való reagálás kriminológiaiailag releváns kérdései (pönológia, prevenció, a büntető igazságszolgáltatás rendszere) kaptak helyet, míg a második kötet a bűncselekmény- és bünelkövetői csoportokra vonatkozó ismereteket mutatja be.

Ebből is látható, hogy a hagyományoknak megfelelően ez a szakkönyv is a kriminológia kutatási területeinek megfelelően épül fel, a tartalmat azonban tovább szélesíti a szerző, amikor egyes kérdéseket a büntető törvénykönyv egyes fejezeteinek megfeleltethető alcímek alatt tárgyal.

Ezt láthatjuk a *Nemek, család, szexualitás és bűnözés* című rész esetében, ahol a szerző a Btk. XIV. fejezetének II. címe alá tartozó nemi erkölcs elleni bűncselekmények kriminológiáját mutatja be, kitérve a szexuális bűncselekmények fogalmaira és társadalomra való veszélyességére, mindennek történeti hátterére és nemzetközi trendjeire, a probléma oksági kérdéseire, valamint a latenciára és az esetleges megoldási irányokra is. A fejezetben a szerző az e témához szükséges mértékben tárgyalja a családon belüli erőszak kérdését (amely egyébként az *Erőszak és bűnözés* fejezetben is megjelenik), a homoszexualitás vagy éppen a prostitúció elfogadottságának térbeli és időbeli változásait, és részlegesen érinti a gender-kérdést. Bár utóbbi kutatási részterület a magyar kriminológiában csak az elmúlt néhány évben került napirendre és akkor is elsősorban a női bűnözés okait kutatta (azt nem, hogy miért a férfiak bűnöznek inkább), újszerűsége miatt talán előremutatóbb lett volna a témát részletesebben is feldolgozni. E kisebb hiányosságok ellenére a fejezet – ha esetenként csupán érintőlegesen is, de – áttekinti a kérdéskör valamenyi szegmensét.

Hasonló nézőpont jelenik meg a kábítószer-probléma kapcsán is. A *közrend elleni bűncselekmények* fejezetcím alatt a közveszélyokozással, a garázdasággal és a közösség elleni izgatással egy részben tárgyalja a szerző a kábítószer-problémát és a kábítószer-bűnözés kiterjedtségét, annak oksági kérdéseit és elméleti magyarázatait. A fejezet tehát itt is a Btk. azonos című fejezetének elnevezését viseli, és a cím alá tartozó tényállások közül szintén csak a relevánsak bemutatása történik meg.

Az előbbiekből is látható, attól függően, hogy a szerzők (szerkesztők) mit vonnak a kriminológia érdeklődési körébe, más és más témakörök, más és más terjedelemben és szerkezetben kerülnek be az egyes kiadványokba. A válogatási szempontoknak így erős befolyásuk van a tartalomra. Ez mutatkozik meg abban, hogy Korinek László munkája – a hozzá hasonló alkotásokhoz képest – szélesebben merít a kriminológia egyes kutatási részterületeiből, amikor kimerítő részletességgel tárgyalja a büntető igazságszolgáltatás rendszerét, vagy amikor a katonai bűncselekményekről, illetve az állam elleni bűncselekményekről ír. Így e szakkönyv mindenre kiterjedő alapossgággal és a tudományághoz méltó színvonalon és részletességgel mutatja be az egyes releváns részterületeket.

Korinek László nevéhez fűződik a 2001-ben megjelent magyar nyelvű kriminológiai tankönyv, majd a viktimológia és a rendészettudomány neves kutatója 2006-ban társszerkesztőként és társszerzőként ismét egy nagyszabású projekt részese volt. Alig négy év elteltével pedig újra egy meghatározó kiadvány szerzője, ráadásul egyedüli szerkesztője. Mindez a számos díjjal és elismeréssel büszkélkedő kriminológus felkészültségét és elhivatottságát mutatja a tárgy iránt, hiszen egy ilyen terjedelmű és alapossgú holisztikus mű elkészítése nem kevés tudást, elköteleződést és kutatást igényel. Alappal jelenthetjük ki tehát, hogy Korinek László ismét maradandót alkotott: a *Kriminológia I–II.* életpályájának egyik kiemelkedő munkája.

Készítette: Gedeon Valéria

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén
(november)

**A CIPRUSI ELNÖKSÉG NOVEMBERBEN NEM TARTOTTA MEG A BEL- ÉS IGAZSÁG-
ÜGYI MINISZTEREK TANÁCSÁNAK ÜLÉSÉT.** Tekintettel arra, hogy a belügyi területen kevés konkrét jogalkotási javaslat van a tanács előtti tárgyalási szakaszban, és arra is, hogy az igazságügyi dossziék többsége csak a decemberi tanácsülésre érik be, nem tartották szükségesnek az ülés összehívását. A ciprusi elnökség ezzel már minden bizonnyal negatív rekordot dönt az egy félévre jutó tanácsülések számát tekintve. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy az ebben a félévben soros elnökség nincs könnyű helyzetben, hiszen az egyik legfontosabb feladatuk az unió többéves pénzügyi keretéhez készülő jogszabályok tárgyalásának előrevitele. Az új belső biztonsági alap vonatkozásában is lassan haladnak a tárgyalások, pedig az Európai Parlament is jelentős nyomás alatt tartja az elnökséget, hogy minél hamarabb megkezdődjenek a tárgyalások is, és legyen elegendő idő az intézmények közötti véleménycserére az egyes pénzügyi eszközöket érintő rendeletek vonatkozásában. Valódi előrelépésre e tekintetben is csak a decemberi brüsszeli tanácsülésen van esély, és akkor is csak horizontális rendelet, illetve a külső határokat érintő instrumentum vonatkozásában.

NOVEMBER 8-ÁN KERÜLT SOR BUDAPESTEN A CARIN HÁLÓZAT 8. PLENÁRIS ÜLÉSÉRE. A CARIN hálózat 51 tag-, illetve megfigyelő státusú ország mellett 9 nemzetközi szervezetet tömörít magába, elsődleges célja pedig a nemzeti vagyonszerzés hivatalok közötti nemzetközi együttműködés elősegítése. A hálózat a munkáját az Europol és az Eurojust, illetve a tagországok képviselőiből álló irányító testületen keresztül végzi. Az elnökségi feladatait ebben az évben Magyarország látja el. A magyar kapcsolattartók a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztálya, illetve a Legfőbb Ügyészség kijelölt munkatársai. A hálózat célja, hogy a tagok közötti közvetlen és gyors információcsere révén segítsék egymást a mindennapi munkában, másrészt a találkozókön a szakértők megosszák egymással a tapasztalataikat és a jó gyakorlatokat. A plenáris előadások mellett munkaműhely-megbeszélésekre is sor került, ennek keretében egyebek között hasznos információkat szerezhettek a résztvevők

azoktól az országoktól, amelyekben már van némi tapasztalat a lefoglalt vagy elkobzott vagyontárgyak hatékony vagyonkezelését illetően (Franciaország, Írország, Egyesült Államok és Hollandia). A konferencia, elsősorban a magyar elnökség kiváló szakmai előkészítésének és a remek szervezésnek köszönhetően, rendkívül sikeres és hasznos volt. A CARIN bemutatta a frissített CARIN-segédletet is, amely ajánlások és jó tanácsok mellett a hálózattal kapcsolatos legfontosabb információkat is tartalmazza. A CARIN készül arra, hogy 23 nyelven elkészíti azt a brosúrát, amely a rendészeti szervek átlományának részletesebb felvilágosítást nyújt arról, hogyan használhatók a CARIN által nyújtotta lehetőségek, ennek elkészültéig pedig a magyar kontaktpontok nyújtanak bővebb információt az érdeklődőknek.

NOVEMBER 21-ÉN A CIPRUSI ELNÖKSÉG ÉS AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG KÖZÖS SZERVEZÉSÉBEN SOR KERÜLT A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ADMINISZTRATÍV/MULTIDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSÉVEL FOGLALKOZÓ INFORMÁLIS SZAKÉRTŐI HÁLÓZAT HARMADIK ÜLÉSÉRE BRÜSSZELBEN. Az informális hálózat a COSI égisze alatt tevékenykedik, együttműködve a bűnmegelőzéssel foglalkozó EUCPN-nel, illetve a Tanács GENVAL (általános ügyek és értékelés) tanácsi munkacsoporttal. A célja, ahogyan a nevéből is kiderül, a szervezett bűnözés egyes típusai elleni fellépés erősítése, de nem a hagyományos rendészeti eszközök alkalmazása révén, hanem más típusú, például közigazgatási vagy hatósági eszközökkel. Az informális szakértői hálózat megvitatta a 2013. decemberig szóló munkaprogramját is. Ennek a legfontosabb eleme, hogy két prioritásterületet jelöltek meg: az egyik az emberkereskedelem elleni küzdelemben alkalmazható eszközök feltárása, a másik pedig az ügynevezett mozgó bűnözői csoportok elleni hatékony fellépés hasonló módszereinek azonosítása. A novemberi ülésen elsősorban a fémlopásokkal foglalkoztak a hálózat szakértői. Franciaországban olyan tartalmú jogszabályt vezettek be a közel-múltban, amely kizárja mind a nemesfémek, mind az újrahasznosítás céljából átvethető fémek kereskedelmében a készpénzzel történő fizetés lehetőségét. Ezzel három hónap alatt harminc százalékkal csökkentették az illegális fémkereskedelem mértékét. Tekintettel arra, hogy az elkövetők immár nem tudják könnyen és gyorsan, valamint a nehezen nyomon követhető készpénz ellenében továbbadni az eltulajdonított ékszereket vagy a vasúti közlekedés működtetéséhez szükséges nagy értékű kábeleket, csökkent a kedv az ily módon történő illegális jövedelemszerzés iránt is. Franciaországban egyébként már két éve működik a bűnös vagyonként lefoglalt, elkobzott vagyontárgyak kezelésével foglalkozó nonprofit ügynökség, amely az idén már önfenntartó szer-

EURÓPAI UNIÓ

vezetként segíti a nyomozószervek munkáját, amelyek a vagyontárgyakkal kapcsolatos adminisztratív terhektől való megszabadulásukat naponta legalább egy ingatlan lefoglalásával hálálják meg. Mivel Franciaországban az elmúlt időszakban óriási gondot okozott az ékszerüzletek sorozatos fosztogatása, speciális egyedi jelölőrendszert vezettek be az értékesítendő ékszerek esetében is. A kémiai anyag riasztásra aktiválódik, és az eltulajdonítás helyszínéhez egyedileg köthető módon jelöli meg az lekövetőt és az eltulajdonított ékszert is. Az említett intézkedéssorozat gyors eredményeket hozott a franciáknál, talán érdemes megfontolni hazai alkalmazásukat is.

DECEMBER 1-JÉN MEGKEZDI MŰKÖDÉSÉT A NAGY KITERJEDÉSŰ INFORMATIKAI RENDSZEREK MŰKÖDTETÉSÉRE FELÁLLÍTOTT IT-ÜGYNÖKSÉG TALLINNBAN. Az ügynökség feladata lesz azoknak a rendszereknek a működtetése, amelyek a határmenedzsment, az illegális migráció elleni küzdelem, illetve a menekültügyi politikák területén segítik az uniós tagállamok hatékony együttműködését. A tallinni központban csak az üzemeltetés jelenik meg, a technikai háttér, a hardveres támogatás Strasbourgban marad. Az IT-ügynökség a VIS és az Eurodac mellett, a remélhetőleg a jövő év elején elinduló SIS-II rendszer üzemeltetéséért is felel majd. A központ munkatársai a nap 24 órájában, a hét minden napján felügyelik majd ezen uniós rendszerek működését. A tervek szerint, amennyiben további, hasonló szakpolitikai célterületet érintő nagy kiterjedésű rendszer felállítására kerül sor (például utasregisztrációs rendszer, vagy a schengeni övezetbe belépést/kilépést nyilvántartó rendszer), azokat is az ügynökség működteti majd, elsősorban költségtakarékossági és hatékonysági okokból.

AZ EURÓPAI PARLAMENT POZITÍVAN SZAVAZOTT ARRÓL AZ IRÁNYELVJAVASLATRÓL, AMELYNEK CÉLJA A HÁZI KÉSZÍTÉSŰ BOMBÁK ELŐÁLLÍTÁSÁHOZ HASZNÁLHATÓ KÉMIAI ANYAGOK HOZZÁFÉRÉSI LEHETŐSÉGÉNEK KORLÁTOZÁSA. A norvég események után az Európai Bizottság és a tagállamok is arra a következtetésre jutottak, hogy meg kell vizsgálni a bárki által hozzáférhető, robbanóanyagok előállítására alkalmas kémiai anyagok körét és korlátozni kell ezek ellenőrizetlen kereskedelmi forgalmát. Az irányelv megalkotásakor a legnagyobb nehézséget az okozta, hogy megtalálják a még szükséges és arányos korlátozások szintjét, hogy ne akadályozzák a belső piac és ezen belül az agrárszektor megfelelő működését. Mindenki sikerként könyvelheti el a most megszületett kompromisszumot, remélhetőleg az ipar és a piac is hamar feldolgozza a korlátozásokkal járó újabb nehézségek miatt keletkező többletterheit.

ROBERT WAINWRIGHT, az Europol igazgatója és **CECILIA MALMSTRÖM**, az Európai Bizottság belügyekért felelős biztosa november 26-án jelentette be egy új pénzügyi koalíció megalakulását, amelynek célja a gyermekek online szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem, mégpedig közös fellépéssel az olyan informatikai eszközök ellen, amelyeket ezen illegális tartalmak futtatására használnak, illetve az ezekhez a tevékenységekhez kapcsolódó online pénzügyi tranzakciók ellenőrzésével. A hároméves projekt célja, hogy támogassa a nemzetközi nyomozásokat ezen a területen, tanulmányozza, elemezze a gyermekek kereskedelmi célú online szexuális kizsákmányolásának jelenségét az interneten. Nem titkoltan, a privát együttműködés egyik kiemelkedő elme lenne, hogy együttműködjenek azokkal a magánvállalkozásokkal, amelyek eltekintenek kizárólag üzleti szempontrendszerüktől, és határozottan tenni kívánnak azért, hogy az általuk kínált szolgáltatásokkal ilyen célból ne élhessenek vissza. Ehhez a kapacitások erősítése szükséges mind a rendészeti szervek, mind a magáncégek körében, a szabályozási igények tekintetében lehetővé kell tenni a megfelelő információáramlást a jogalkotóknak, valamint felhívni a figyelmet az éppen aktuális trendekre és veszélyekre.

NOVEMBER 8–9-ÉN AZ EUROPOL SZERVEZÉSÉBEN KERÜLT SOR ARRÁ AZ ADÓZÁSSAL KAPCSOLATOS VISSZAÉLÉSEKKEK FOGLALKOZÓ SZAKÉRTŐI KONFERENCIÁRA, AMELYEN EGYEBEK KÖZÖTT AZ ÉGYESÜLT ÁLLAMOK, OROSZORSZÁG ÉS UKRAJNA IS KÉPVISELTETTE MAGÁT. A résztvevők köre a téma szempontjából kiemelten fontos volt, hiszen az együttműködési lehetőségek feltérképezése az adócsalások, a közterhek elkerülésével kapcsolatos bűncselekmények kapcsán vetődött fel. A szervezett bűnözés elleni küzdelem, illetve a bűnös vagyon elvonása szempontjából az utóbbi időben egyre jelentősebb fontosságot tulajdonítanak az adóbűncselekményeknek. A jól szervezett, kiterjedt hálózattal jellemezhető szervezett bűnözői csoportoknak egész Európát átszövő szakértői rendszerük van, amelynek tagjai a jogszabályok közötti eltéréseket, illetve az ellenőrzési rendszerek gyengeségét kihasználva teremtenek biztonságos kikötőt a bűnös úton szerzett vagyonnak. Az ilyen jellegű bűncselekmények elleni hatékony közdelemhez is multidisziplináris megközelítésre van szükség, speciális szakértelem és nemzetközi összefogás nélkül szinte csak szélmalomharcot vívhatnak a nyomozók.

Összeállította: Szabó Adrienn

A Belügyi Tudományos Tanács és a Belügyi Szemle által kiírt pályázat eredménye

A Belügyi Tudományos Tanács és a Belügyi Szemle az állomány tagjainak szakmai ismeretei és értékes gyakorlati tapasztalatai felhasználása, valamint a téma iránt érdeklődő szakemberek véleményének és javaslatainak megismerése érdekében – az idén harmadik alkalommal – hívta közös gondolkodásra a rendészet művelőit, a rendvédelmi szervek valamennyi jelenlegi és egykori munkatársát, a rendészettudomány kutatóit, mindazokat a szakembereket, akik tudásukat egy biztonságosabb társadalom szolgálatába kívánják állítani. 2012-ben a pályázat kiírói kiemelt témaként nevesítették az egyes szakterületek fejlődési irányát a belügyi szerveknél.

A pályázati felhívás 2012 júniusában jelent meg, a beadási határidő pedig október eleje volt. Az eredményhirdetésre a Belügyi Tudományos Tanács ünnepi ülésén került sor a *Magyar Tudomány Ünnepe 2012* rendezvénysorozat záróeseményeként, november 30-án, a BM Duna Palotában. Dr. Korinek László akadémikus, a Belügyi Szemle főszerkesztője értékelte a beérkezett pályaműveket, és – dr. Felkai László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára, a Belügyi Tudományos Tanács elnöke nevében is – átadta a nyerteseknek járó elismeréseket.

A meghirdetett tudományos pályázatra huszonhat pályamű érkezett be. A pályázati felhívásban nevesített fődíj kiadására nem került sor, a bírálóbizottság azonban két első díj és két különdíj kiosztásáról döntött.

A bizottság a következő pályázókat javasolta díjazásban részesíteni:

- *A bűnügyi helyszín kognitív kriminalisztikai szakértői elemzése az iskolai lövöldözések probléma orientált rendőrségi megközelítésének elősegítésére* címmel benyújtott pályaművével elért I. díjáért elismerő oklevelet adományozott dr. Angyal Miklós rendőr orvos alezredesnek, a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály munkatársának;
- *Focibunda büntetőjogi vetületei* címmel benyújtott pályaművével elért I. díjáért Lipics László ny. rendőr alezredesnek;
- *A büntetés-végrehajtási nevelő (egy foglalkozási szerep válsága)* címmel benyújtott pályaművével elért II. díjáért Forgács Judit bv. alezredesnek, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék főiskolai szaktanárának;

- *Lehet-e roma rendőr? – avagy a Rendőrség által a cigány származású fiatalok számára biztosított támogatási rendszer vizsgálata*” címmel benyújtott pályaművével elért megosztott III. díjáért dr. Gyurcsy Franciskának és dr. Jagodics Ivett Csillának, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Humánigazgatási Szolgálat Személyügyi Osztály munkatársainak;
- *A rendőrségi bűnmegelőzés eszközrendszere és helye a bűnözéskontrollon belül* címmel benyújtott pályaművével elért különdíjáért dr. Szabó Henrik rendőr alezredesnek, az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály Bűnmegelőzési Osztály kiemelt főreferensének;
- *Javaslat egy hazai Áldozatazonosítási Szolgálat felállítására* címmel benyújtott pályaművével elért különdíjáért dr. Angyal Miklós rendőr orvos alezredesnek, a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály munkatársának.

Valamennyi pályázónak köszönjük, hogy szolgálati elfoglaltsága mellett szakított időt arra, hogy tudományos munkával foglalkozzon. Az elismerésben részesülő kollégáknak gratulálunk, azokat a munkatársakat pedig, akiknek most nem sikerült, további kutatómunkára biztatjuk. Ígéretünk szerint pályázati lehetőség lesz jövőre is!

Ára: 500 Ft

